

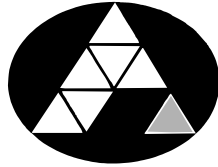
POHJOIS-KARJALAN AMMATTIKORKEAKOULU
Sosiaali-alan koulutusohjelma

Saara Hirvonen
Miia Kattelus

”NO VARMAAN NE HALLUU KASVATTA MEITÄ OMALLA TA-
VALLA”

Lastensuojelulain mukaisten rajoitustoimenpiteiden käyttö Pohjois-
Karjalan lastensuojelulaitoksissa

Opinnäytetyö
Lokakuu 2011

POHJOIS-KARJALAN
AMMATTIKORKEAKOULU

OPINNÄYTETYÖ
Lokakuu 2011
Sosiaalialan koulutusohjelma

Tikkarinne 9
80200 JOENSUU
p. (013) 260 6906

Tekijät
Saara Hirvonen, Miia Kattelus

Nimeke
”NO VARMAAN NE HALLUU KASVATTA MEITÄ OMALLA TAVALLA”
Rajoitustoimenpiteiden käyttö Pohjois-Karjalan lastensuojelulaitoksissa
Toimeksiantaja: Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulun SOTE-keskus, Sosiaalialan koulutusohjelma

Tiivistelmä

Opinnäytetyön tarkoituksena oli tutkia lastensuojelulain mukaisten rajoitustoimenpiteiden käyttöä Pohjois-Karjalan lastensuojelulaitoksissa. Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, kuinka paljon rajoitustoimenpiteitä on käytetty Pohjois-Karjalan lastensuojelulaitoksissa vuosina 2008–2010 sekä millaiseksi laitosten työntekijät sekä sijoitettuna olevat nuoret kokevat niiden käytön osana laitospasvatusta. Rajoitustoimenpiteiden käyttöä tarkasteltiin sosiaalisen tuen ja sosiaalisen kontrollin viitekehyksessä.

Työmme oli laadullinen tutkimus, jonka aineisto on kerätty kahdeksan teemahaastattelun sekä yhden avoimen haastattelun avulla. Haastattelimme yhteensä viittä työntekijää ja neljää nuorta. Teemahaastattelujen tarkoituksena oli tarkastella rajoitustoimenpiteitä työntekijöiden ja nuorten kokemusten kautta. Avoimen haastattelun tarkoitus oli syventyä yhteen jo toteutuneeseen rajoitustoimenpidetilanteeseen yhden työntekijän näkökulmasta. Aineistot analysoitiin teemoittelemalla.

Vuosina 2008–2010 rajoitustoimenpiteitä käytettiin Pohjois-Karjalan lastensuojelulaitoksissa yhteensä 334 kertaa. Käytetyimpiä rajoitustoimenpiteitä olivat kiinnipito, 75 kertaa sekä henkilötarkastus, 74 kertaa. Työntekijät eivät nähneet rajoitustoimenpiteitä kasvatuksellisina toimina vaan hoivan ja turvallisuudesta huolehtimisen välineinä. Nuorten mielestä rajoitustoimenpiteitä käytetään, koska heitä halutaan kasvattaa ja kunnouttaa. Sekä nuoret, että työntekijät pitivät keskustelua tärkeänä osana nuoren kasvatusta. Keskustelun ajateltiin myös ennaltaehkäisevän rajoitustoimenpiteiden käyttöä. Rajoitustoimenpiteet miellettiin enemmän sosiaalisen kontrollin muodoksi, mutta niissä nähtiin myös sosiaalisen tuen elementtejä.

Kieli
suomi

Sivuja 80
Liitteet 6
Liitesivumäärä 6

Asiasanat
rajoitustoimenpiteet, laitospasvatus, sosiaalinen tuki, sosiaalinen kontrolli

THESIS
October 2011
Degree Programme in Social Services
 Tikkarinne 9
 80200 JOENSUU
 FINLAND
 Tel. 358 (0)13 260 6906

Authors

Saara Hirvonen, Miia Kattelus

Title

“I SUPPOSE THEY WANT TO RAISE US IN THEIR OWN WAY”

The use of restrictive measures in North Karelia’s child welfare institutions

Commissioned by North Karelia university of applied sciences, Department of Social Services

The purpose of this thesis was to research restrictive measures approved by the child welfare legislation. The aim of this thesis was to examine the amount of restrictive measures used in North Karelia’s child welfare institutions during 2008-2010 and how the employees and the adolescents, placed in foster care, experience them. Restrictive measures were observed through social support and social control.

The study was carried out as a qualitative research. The data was collected by interviewing four adolescents that are placed in foster care and five employees working in foster care. Eight interviews were conducted as theme interviews and one as informal interview. The purpose of theme interviews was to observe adolescents’ and employees’ experiences in restrictive measures in general. The aim of informal interview was to get detailed information about one situation where a restrictive measure was used. The data was thematically categorized and then analyzed.

During 2008-2010 restrictive measures were used 334 times in North Karelia’s foster care institutions. The most common restrictive measures were control and restrain method, used 75 times, and body search, used 74 times. The employees considered restrictive measures as caring and safety providing instead of nurture. The adolescents thought vice versa. Both the employees and the adolescents considered conversation as an important part of nurture. It was also regarded as a way to prevent the use of restrictive measures. Restrictive measures were perceived more as social control but also, in some extent, as social support.

Language
Finnish

Pages 80
 Appendices 6
 Pages of Appendices 6

Keywords

Restrictive measures, institutional nurture, social support, social control

SISÄLTÖ

TIIVISTELMÄ ABSTRACT

1	JOHDANTO	3
2	LAPSI LASTENSUOJELUN SIJAISHUOLLOSSA	5
2.1	Lapsen oikeudet.....	5
2.2	Lastensuojelun sijaishuolto	5
3	LASTENSUOJELULAITOS	7
3.1	Laitossijoitus	8
3.2	Lastensuojelulaitoksissa tehtävä työ.....	9
3.3	Lastensuojelulaitos – lasten koti	10
3.4	Lastensuojelulaitoksissa asuvat nuoret	11
3.5	Nuorten oirehtiminen	12
4	LASTENSUOJELULAIN MUKAISET RAJOITUSTOIMENPITEET.....	13
4.1	Yhteydenpidon ja liikkumisvapauden rajoittaminen.....	14
4.2	Henkilötarkastus ja henkilökatsastus	15
4.3	Omaisuu den ja tilojen tarkastaminen sekä aineiden ja esineiden haltuunotto .	15
4.4	Kiinnipitäminen, eristäminen ja erityinen huolenpito	16
5	RAJOITUSTOIMENPITEET SIJAISHUOLLOSSA	17
5.1	Lapsen rajoittaminen lastensuojelun sijaishuollossa.....	18
5.2	Rajoitustoimenpiteiden kirjaaminen.....	19
6	KASVATUS LASTENSUOJELULAITOKSESSA	19
6.1	Kasvatus käsitteenä.....	19
6.2	Kasvatus lastensuojelulaitoksissa.....	20
6.3	Rajat ja pakot lastensuojelulaitoksessa	21
6.4	Kasvattajana lastensuojelulaitoksessa.....	22
7	SOSIAALINEN TUKI JA KONTROLLI	23
7.1	Sosiaalinen tuki	23
7.2	Sosiaalisen tuen merkitys.....	25
7.3	Sosiaalinen kontrolli	26
8	OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS.....	28
8.1	Opinnäytetyön tarkoitus ja tehtävät	28
8.2	Laadullinen tutkimus.....	29
8.2.1	Tutkimuksen kohdejoukko	31
8.2.2	Aineistonkeruumenetelmänä teemahaastattelu ja avoin haastattelu	32
8.2.3	Haastattelujen toteutus	34
8.3	Laadullisen aineiston käsittely ja analysointi.....	35
8.3.1	Litterointi	35
8.3.2	Aineiston analyysi	36
8.3.3	Analyysimenetelmän valinta ja haastattelujen analysointi	37
9	TILASTOKATSAUS.....	39
9.1	Käytettyjen rajoitustoimenpiteiden määrät vuosina 2008–2010.....	41
9.2	Yksittäisten rajoitustoimenpiteiden määrä	42
9.3	Laitoskohtaiset erot rajoitustoimenpiteiden käytössä.....	43
10	TULOSTEN ESITTELY	44
10.1	Työntekijöiden näkemyksiä rajoitustoimenpiteiden käytöstä	45
10.1.1	Rajoitustoimenpiteet ja laitospasvatus.....	45
10.1.2	Rajoitustoimenpiteisiin liittyvät käytänteet lastensuojelulaitoksissa	47
10.1.3	Rajoitustoimenpiteet nuoren kasvun ja kehityksen tukena?	50

10.1.4	Sosiaalinen tuki ja kontrolli lastensuojelulaitosten arjessa	52
10.1.5	Sosiaalisen tuen ja kontrollin suhde rajoitustoimenpiteisiin	54
10.2	Nuorten näkemyksiä rajoitustoimenpiteiden käytöstä	55
10.2.1	Rajoitustoimenpiteet nuorten näkökulmasta	55
10.2.2	Rajoitustoimenpidetilanteet ja niiden käsittely	56
10.2.3	Rajoitustoimenpiteiden merkitys nuoren käyttäytymiseen	58
10.2.4	Nuorten näkemyksiä rajoitustoimenpiteiden tarpeellisuudesta	59
10.3	Yksittäisen rajoitustoimenpidetilanteen kuvaus	60
10.3.1	Kiinnipitotilanne	61
10.3.2	Fyysinen ja psyykinen turvallisuus kiinnipitotilanteessa	62
10.3.3	Kiinnipidon kasvatuksellisuus	63
10.3.4	Sosiaalinen tuki ja kontrolli kiinnipidon elementteinä	64
11	JOHTOPÄÄTÖKSET	65
11.1	Nuoren tarpeisiin vastaaminen kasvatuksen keinoin	65
11.2	Keskustelu, rajat ja rajoittaminen	67
11.3	Tukea ja kontrollia nuoren kasvuun ja kehitykseen	69
12	POHDINTA	71
12.1	Menetelmien arviointi ja tavoitteiden saavuttaminen	71
12.2	Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys	72
12.3	Oma ammatillinen kasvu	76
12.4	Jatkotutkimusehdotukset	77
	LÄHTEET	78

LIITTEET

Liite 1	Toimeksiantosopimus
Liite 2	Saatekirje
Liite 3	Työntekijän haastattelurunko
Liite 4	Nuoren haastattelurunko
Liite 5	Avoimen haastattelun haastattelurunko
Liite 6	Analyysipolku

1 JOHDANTO

Vuoden 2011 aikana iltapäivälehdet ovat uutisoineet rajoitustoimenpiteiden väärinkäytöstä lastensuojelulaitoksissa. Maaliskuussa 2011 Iltalehti uutisoi lastensuojelulaitoksen eristämiskäytännöistä otsikolla ”Hoitajat pitivät lapsia kuukauden vangittuina”. Uutisen mukaan lastenkoti oli pitänyt lapsia eristettynä pitkiä aikoja sekä kuvannut heitä eristyksen aikana. (Julku 2011.) Syyskuussa 2011 puolestaan uutisoitiin kiinnipitotilanteessa tapahtuneesta väärinkäytöksestä. Loikalan kartanon kaksi työntekijää saivat pahoinpitelystä syytteen, jonka perusteena oli tarpeeton väkivallan käyttö kiinnipitotilanteessa. (Matilainen 2011.)

Rajoitustoimenpiteillä tarkoitetaan lastensuojelulain mukaisia rajoituksia ja rajoitustoimenpiteitä, joita voidaan käyttää sijaishuollossa olevaan lapseen. Rajoitustoimenpiteillä voidaan puuttua lasten perusoikeuksiin, mikäli niillä voidaan taata lapsen vahvempi perusoikeus, oikeus ihmiselämän edellyttämään välttämättömään huolenpitoon. Sijoitettuna olevan lapsen hoitoon ja kasvatukseen kuuluu erilaisten rajojen asettaminen. Normaaliin kasvatukseen kuuluvat rajat ja rajoitukset eivät ole lastensuojelulain mukaisia rajoitustoimenpiteitä. Raja rajoitustoimenpiteiden ja kotikasvatukseen kuuluvien rajoitusten välillä on häilyvä. (Saastamoinen 2010, 149–152.) Rajoitustoimenpiteitä voidaan käyttää vain silloin, kun sijaishuollon tarkoituksen toteuttaminen, lapsen oma tai toisen henkilön terveys tai turvallisuus tai muu laissa säädetty etu sitä välttämättä vaatii (LSL 64 §).

Opinnäytetyön tarkoituksena oli tutkia rajoitustoimenpiteiden käyttöä Pohjois-Karjalan lastensuojelulaitoksissa. Tutkimus on Pohjois-Karjalan Ammattikorkeakoulun SOTE-keskuksen Sosiaalialan koulutusohjelman toimeksianto (liite 1). Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, kuinka paljon rajoitustoimenpiteitä käytetään Pohjois-Karjalan lastensuojelulaitoksissa sekä kuinka työntekijät ja nuoret kokevat niiden käytön osana laitospasvatusta. Tarkastelimme rajoitustoimenpiteiden käyttöä sekä niiden kasvatuksellisuutta sosiaalisen tuen ja sosiaalisen kontrollin viitekehyksessä. Opinnäytetyömme oli laadullinen tutkimus, jonka aineisto kerättiin kahdeksan teemahaastattelun sekä yhden avoimen haastattelun avulla. Käytettyjen rajoitustoimenpiteiden määrää tarkasteltiin Itä-Suomen aluehallintovirastolta saamien tilastojen avulla.

Opinnäytetyö käsittelee ajankohtaista mutta yleisesti varsin tuntematonta aihetta. Aihe puhutti meitä tulevina sosiaalialan, mahdollisesti myös lastensuojelun, ammattilaisina. Tutkimuksemme avulla halusimme saada ilmiön laajempaan tietoisuuteen sosiaalialan opiskelijoiden ja ammattilaisten keskuudessa. Tarkoituksena ei ollut kuitenkaan tuoda esiin edellä mainittujen kaltaisia väärinkäytöksiä vaan tarkastella rajoitustoimenpiteiden käyttöä lastensuojelulaitosten työntekijöiden ja laitoksissa sijoitettuina olevien nuorten näkökulmasta. Halusimme saada realistisen kuvan siitä, kuinka paljon rajoitustoimenpiteitä käytetään Pohjois-Karjalan lastensuojelulaitoksissa ja millaisina niiden käyttö koetaan työntekijöiden ja nuorten keskuudessa.

Rajoitustoimenpiteitä ja niiden käyttöä on tutkittu vielä varsin vähän. Opinnäytetyöprosessimme aikana löysimme kaksi aihetta koskevaa tutkimusta. Itä-Suomen lääninhallitus on tehnyt selvityksen rajoitustoimenpiteiden käytöstä Itä-Suomen läänin lastensuojelulaitoksissa ja ammatillisissa perhekodeissa vuonna 2008. Aiheesta on tehty myös opinnäytetyö Seinäjoen ammattikorkeakoulussa keväällä 2011.

2 LAPSI LASTENSUOJELUN SIJAISHUOLLOSSA

2.1 Lapsen oikeudet

Perustuslaissa on säädetty ihmisille turvattuja perusoikeuksia, jotka ovat yleisiä ja kuuluvat kaikille iästä riippumatta. Näitä oikeuksia ovat muun muassa yhdenvertaisuus, oikeus elämään, henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen. Perusoikeuksilla turvataan myös ihmisen liikkumavapaus, yksityiselämän suoja, omaisuuden suoja ja oikeusturva. (Saastamoinen 2010, 151.) Perusoikeuksien lisäksi lapsella on erityisiä oikeuksia syntymästään lähtien. Hänellä on oikeus tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen, turvalliseen ja virikkeitä antavaan kasvuympäristöön sekä etusija erityiseen suojeeluun. (Saastamoinen 2010, XV.)

Lapsen oikeuksien yleissopimus määrittää lasten oikeuksia ja pitää näitä oikeuksia aikuisten velvollisuuksina. Viranomaisten tulee kaikissa lasta koskevissa toimenpiteissään ja päätöksissään arvioida niiden vaikutukset lapseen sekä otettava huomioon lapsen etu ja kuunneltava lapsen mielipidettä. Vanhemmilla ja huoltajilla on ensisijainen vastuu lapsen huolenpidosta ja kasvatuksesta. Heillä on oikeus saada tukea, neuvoa ja ohjausta tähän tehtävään. Mikäli vanhemmat ja huoltajat eivät tuesta huolimatta pysty huolehtimaan lapsensa hyvinvoinnista, valtion on turvattava lapselle hyvä hoito sijaishoidon tai adoption kautta. (Lapsiasiavaltuutettu 2011.) Lisäksi lapsella on erityisiä oikeuksia, kun hänet on sijoitettu kodin ulkopuolelle. Sijaishuollon aikana lapsella on oikeus laadultaan hyvään sosiaalihuoltoon, oikeus hyvään kohteluun sekä oikeus tarpeitaan vastaavaan sijaishuoltopaikkaan. (Saastamoinen 2010, 1.)

2.2 Lastensuojelun sijaishuolto

Lapsi voidaan sijoittaa asumaan kodin ulkopuolelle avohuollon tukitoimena, huostaanoton kautta ja jälkihuoltona. Lapsen sijoittaminen voi tapahtua myös kiireellisellä

tai väliaikaisella sijoituspäätöksellä. Sijaishuollolla tarkoitetaan huostaanotetun, kiireellisesti sijoitetun tai väliaikaismääräyksellä sijoitetun lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella. (Saastamoinen 2010, 155, 158.) Sijaishuoltoon voidaan sijoittaa vain sosiaalihuollon johtavan viranhaltijan ja tahdonvastaisissa huostaanotoissa hallinto-oikeuden huostaanottama lapsi. Sijaishuoltoa ei siis ole kaikki kodin ulkopuolelle sijoittaminen. (Sosiaaliportti 2011.)

Huostaanotto on lastensuojelun äärimmäisin keino, johon ryhdytään, jos lapsi on vakavassa vaarassa (Roos 2004, 15). Jos puutteet lapsen kasvuoloissa tai muut kasvuolosuhteet uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä ja kehitystä, on sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen otettava lapsi huostaan ja järjestettävä tälle sijaishuolto. Myös mikäli lapsi itse vakavasti vaarantaa terveyttään tai kehitystään käyttämällä esimerkiksi päihkeitä tai tekemällä muun kuin vähäisenä pidettävän rikoksen, on tämä otettava huostaan. Huostaanoton edellytyksenä on lisäksi se, että avohuollon tukitoimet eivät ole tapauksessa tarkoituksenmukaisia tai mahdollisia tai ne ovat osoittautuneet riittämättömiksi. (LSL 40.§.) Sosiaalilautakunta on velvoitettu järjestämään lapsen päivittäin hoito ja kasvatus huostaanoton aikana. Tuona aikana vanhemmat eivät menetä vanhemmuuttaan tai huoltajuuttaan lapseen. Huostaanotto on aina voimassa toistaiseksi. (Roos 2004, 15.)

Jos lapsi on lastensuojelulain 40. §:ssä mainitusta syystä välittömässä vaarassa tai on kiireellisen sijoituksen tarpeessa muutoin, hänet voidaan *sijoittaa kiireellisesti* perhehoitoon tai laitoshoidon taikka järjestää hänen tarvitsemansa hoito ja huolto muulla tavoin (LSL 38. §). Kiireellisessä sijoituksessa on aina kyse akuutista tilanteesta, johon on puuttettava välittömästi. Tarve kiireelliseen sijoitukseen voi syntyä esimerkiksi, jos lapsen huoltajat ovat väliaikaisesti kykenemättömiä pitämään huolta lapsesta humalatilasta, sairauden tai onnettomuuden vuoksi. Tarve äkilliseen sijoitukseen voi syntyä myös silloin, jos vanhempien epäillä pahoinpitelevän lasta ja asian selvittäminen vaatii välittömästi tutkimuksia tai lapsen hoidon järjestämistä tavalla johon huoltajat eivät muuten suostu. Kiireellinen sijoitus vastaa oikeusvaatimuksiltaan lapsen huostaanottoa, mutta sen kesto on rajatumpi. (Saastamoinen 2010, 39–40.)

Lapsi voidaan sijoittaa sijaishuoltoon myös *hallinto-oikeuden väliaikaisella määräyksellä*. Kun huostaanottoa tai sijaishuoltoa koskeva asia on vireillä hallintotuomioistuimessa, asiaa käsittelevä tuomioistuin voi antaa väliaikaisen määräyksen lapsen olinpaikasta ja siitä, miten lapsen hoito ja kasvatus on asian käsittelyn aikana järjestettävä.

Hallinto-oikeus voi antaa väliaikaisen määräyksen paitsi lapsen, vanhemman tai huoltajan vaatimuksesta, mutta myös omasta aloitteestaan. (Saastamoinen 2010, 53–54.)

3 LASTENSUOJELULAITOS

Lapsi voidaan sijoittaa hoidettavaksi ja kasvatettavaksi erilaisiin lastensuojeluyksiköihin, kuten perhehoitoon, laitokseen tai perhekotiin (Sallinen 2005, 155). Lapsen sijaishuoltopaikkaa valittaessa tulee huomioida, että lapsella on sijaishuollon aikana oikeus saada sellaista hoitoa ja huolenpitoa kuin hän tarvitsee. Sijaishuoltopaikan valinnassa on kiinnitettävä erityisesti huomiota siihen, että sijoituspaikka vastaa sijaishuollon tarkoituksen toteuttamista. (Saastamoinen 2010, 102.) Sijaishuollon tarkoituksena on turvata lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi lapsen yksilölliset tarpeet ja toiveet huomioiden. (Sosiaaliportti 2011.) Tässä tutkimuksessa olemme keskittyneet laitoshuoltona toteutettavaan lastensuojelun sijaishuoltoon.

Laitoshuollolla tarkoitetaan hoidon, ylläpidon ja kuntouttavan toiminnan järjestämistä jatkuvaa hoitoa antavassa sosiaalihuollon toimintayksikössä. Laitoshuoltoa annetaan henkilölle, joka tarvitsee apua, hoitoa tai muuta huolenpitoa, jota ei voida tai ei ole tarkoituksenmukaista järjestää hänen omassa kodissaan muita sosiaalipalveluita hyväksi käyttäen. (Sosiaalihuoltolaki 24.§.)

Lastensuojelulaitoksia ovat lastenkodit, nuorisokodit, vastaanottokodit ja koulukodit, sekä näihin rinnastettavissa olevat lastensuojeluyksiköt. Lastensuojelulaitoksia Suomessa ylläpitävät valtio, kunnat ja yksityiset yhteisöt. Valtion ja kunnan ylläpitämät lastensuojelulaitokset eivät tarvitse toimiakseen erityistä lupaa lääninhallitukselta. Yksityisten laitosten on puolestaan haettava lupa toimintaansa, sen laajentamiseen tai oleellisesti muuttamiseen aluehallintovirastolta. (Saastamoinen 2010, 89–90.)

Lastensuojelulaitosten asema suomalaisessa lastensuojelussa on vakiintunut ja Suomea pidetään yleisesti laitosvaltaisena lastensuojelumaana (Laakso 2009, 28). Laitoshuollon paikkojen määrä on kuitenkin vuosien saatossa vähentynyt perhehoidon lisääntyessä. Samalla laitoshuollon luonne on muuttunut niin, että kriisiaikainen suoja ja kuntouttava

tehtävä ovat korostuneet laitoshuollossa. Laitoksella on yleensä parempi valmius ottaa lapsi vastaan kriisitilanteissa ja sitä käytetäänkin yleisesti lyhytaikaisen kuntoutuksen ja sijoituksen muotona. Pysyvään asumiseen on pyritty löytämään muita ratkaisuja. (Mikkola 1994, 233–234.)

3.1 Laitossijoitus

Laitoshuollon perustehtävä on lapsen yksilöllinen, iän ja kehitystason mukainen aikuisen antama huolenpito. Lapsen perustarpeet, kuten nukkuminen syöminen ja hygienia, tulee tyydyttää. Pienten lasten kohdalla tämä huolenpito toteutuu helposti ja luonnollisesti. Isomman lapsen, nuoren, kohdalla haasteena voivat olla nuoren käytöshäiriöt ja mielenterveydelliset ongelmat, jotka voivat saada nuorta hoitavan henkilökunnan tuntemaan itsensä neuvottomaksi. (Kyrönseppä & Rautiainen 1993, 64–65.)

Lapsia sijoitetaan hyvin monin erilaisin perustein. Yhtenä sijaishuoltoon tulemisen syynä voi olla rajojen ja sääntöjen puuttuminen kasvuympäristöstä tai lapsen tai nuoren oma rajaton käyttäytyminen, minkä seurauksena oma ja joissain tapauksissa myös muiden turvallisuus ja terveys ovat vaarantuneet. Myös kodin olosuhteet ovat usein syynä sijoitukseen. Sijaishuoltoon tulevat lapset ja nuoret ovat usein kokeneet myös psyykkistä tai fyysistä väkivaltaa. Jotkut ovat saattaneet tulla hyväksikäytetyiksi, tai he ovat joutuneet todistamaan hyvinkin traagisia ja traumatisoivia tapahtumia, jolloin heidän perusturvallisuutensa on järkkynyt tai sitä ei ole ollenkaan. Usein myös lapsen tai vanhemman päihde- ja mielenterveysongelmat ovat syynä sijoitukseen. (Partanen 2005, 18–20.)

Sijoituksen kesto ja sijoituspaikka vaihtelevat paljon. Sijoitettuna olevaa lasta ei täysin eroteta lähipiiristään pitkäksi aikaa, vaan sijoitus voi olla hyvinkin lyhyt ja koko sijoituksen ajan lapsen yhteys lähipiiriinsä pyritään turvaamaan. (Pösö 1995, 84.) Laitoshuoltoon sijoitettavat lapset ovat usein vaikeahoitoisia ja edellyttävät lastensuojelun henkilökunnalta erityisosaamista. Laitossijoitus katsotaan usein parhaaksi vaihtoehdoksi sijaishuoltoa tarvitsevalle murrosikäiselle lapselle. Myös väliaikaisissa sijoituksissa laitoshuollon katsotaan usein olevan paras vaihtoehto. (Saastamoinen 2010, 11.)

Lapsen sijoituksen laillisuutta ja tarkoituksenmukaisuutta valvotaan koko sijoituksen ajan. Kunta, joka on sijoittanut lapsen ja kunta, johon lapsi on sijoitettu, sekä aluehallintovirasto valvovat sijoitusta ja sitä, että lapsi saa kaikki tarvitsemansa palvelut sijoituksen aikana. Sijoittajakunta myös tukee ja ohjaa sijoituspaikkaa, jotta lapsen edun mukainen sijoitus toteutuu. (Saastamoinen 2010, 99.)

Lastensuojelulaitoksissa lapset elävät muiden samankaltaisessa elämäntilanteessa olevien lasten kanssa. He jakavat yhteiset tilat ja arjen muiden sijoitettuina olevien lasten ja työntekijöiden kanssa tietyn jakson elämästään. Heitä ei ole eristetty ulkopuolisesta maailmasta, vaan he saavat pitää yhteyttä läheisiinsä tiettyjen rajojen puitteissa. Parhaimmillaan lastensuojelulaitos on lapselle paikka, johon hän voi juurtua ja jossa hän voi jäsentää elämänsä. Siellä lapsi saa olla rauhassa, eikä hänen tarvitse pelätä. Paikalla on aina aikuisia, jotka välittävät lapsesta. Tämä ei kuitenkaan toteudu läheskään aina. Lapsen kokemukset lastensuojelulaitoksesta ja siellä vietetystä ajasta ovat hyvin henkilökohtaisia. (Törrönen 1999, 18–19.)

3.2 Lastensuojelulaitoksissa tehtävä työ

James P. Anglin (2002, Laakso 2009, 39 mukaan) on määritellyt laitostyön kolmeksi keskeiseksi tehtävälueeksi erityisen arkisen elinympäristön luomisen (creating an extrafamilial living environment), lasten ja nuorten kipuun (tuskaan) ja sen synnyttämään käyttäytymiseen vastaamisen (responding to pain and pain-based behavior) sekä lapsen kokemuksen itsestään normaalina kehittämisen (developing sense of normality). Tarja Pösö (1995, 85–86) puolestaan luonnehtii sijaishuollossa tehtävää työtä ja laitospäivästä toisaalta arkielämän jatkuvuuden turvaamisena, toisaalta lapsen hankalan elämäntilanteen ja sosiaalisten vaikeuksien kanssa elämisenä.

Tutkimuksessaan Arjen rutiinit ja yllätykset – etnografia lastenkotityöstä, Riitta Laakso kuvaa lastenkotityötä. Hän mieltää lastensuojelulaitoksissa tehtävän työn tavanomaista haasteellisemmaksi arjen ”pyörittämiseksi”. Lastensuojelulaitoksissa eletään yhdessä lasten ja nuorten kanssa ja tehdään arkisia askareita. (Laakso 2009, 114.) Arki on usein hyvin rytmitetty ja asiat tehdään päivärytmin mukaan. Aamulla tehdään aamutoimet työntekijöiden auttamana ja lähdetään kouluun. Iltapäivällä, kun lapset palaavat koulus-

ta, työntekijä on heitä vastassa ja päivää jatketaan yhdessä aina iltaan saakka. (Laakso 2009, 117.) Lastensuojelulaitosten lapset käyvät iltaisin usein myös harrastuksissaan ja kavereidensa luona (Laakso 2009, 124).

Lastensuojelulaitoksen arjessa joistain asioista, kuten tv:n katselusta ja musiikin kuuntelemisen ajasta sekä volyyymista käydään neuvotteluja ja tehdään sopimuksia. Neuvottelut ja suusanalliset sopimukset voivat toimia päivän ohjelman runkona ja yhteisen tekemisen aikatauluttajina. (Törrönen 1999, 75.) Neuvotteluilla tarkennetaan yhteisiä rajoja ja hiotaan yhteisesti sovittujen sääntöjen yksityiskohtia, sekä sovitaan ajallisista poikkeuksista. Lapset toimivat paitsi yhteisten sääntöjen ja sopimusten mukaan, myös omien halujensa ja toiveittensa mukaan. (Törrönen 1999, 128.) Lastensuojelulaitoksessa lapsilla on myös mahdollisuus pysähtyä ja olla omassa huoneessaan omassa rauhassa (Törrönen 1999, 75).

3.3 Lastensuojelulaitos – lasten koti

Lastensuojelulaitos (lastenkoti) on paikkana ristiriitainen. Lapselle se voi olla ainoa paikka, jota voi kutsua kodiksi. Työntekijälle puolestaan lastensuojelulaitos on työpaikka, jossa käydään ja josta palataan työvuoron loputtua omaan kotiin. Työntekijän on hyvä tunnistaa tämä merkitysero lastensuojelulaitoksen lasten kanssa toimiessaan. (Laakso 2009, 128.) Lastensuojelulaitos eroaa lapsen ja nuoren normaalista kasvuympäristöstä myös siinä, ettei kotia jaeta vanhempien ja sisarusten kesken. Lastenkodissa elinympäristö, sen eri huoneet, piha-alueet ja esimerkiksi ruokapöytä jaetaan yhdessä työntekijöiden ja muiden lasten ja nuorten kanssa. Myös lastensuojelulaitoksessa vietetty aika vaihtelee; jotkut lapset voivat olla lastensuojelulaitoksessa muutamia kuukausia, toiset jopa useita vuosia. (Laakso 2009, 140.)

Lastensuojelulaitoksen arjessa ja sen rutiinien lomassa on riitoja, kapinointia ja kiukuttelua. Lastensuojelulaitoksen arjen haavoittuneisuus tulee ilmi yllätyksellisesti ja nopeasti muuttuvissa tilanteissa. Leppoinen tunnelma voi yhtäkkiä muuttua jännitteiseksi ja riitaisaksi. Arkisissakaan toimissa työntekijä ei pelkästään ohjaa lapsia ja nuoria, vaan joutuu puuttumaan heidän tekemisiinsä. Kun työntekijä on päättänyt, että sopivuuden ja

luvallisuuden raja on ylitetty tai sääntöjä rikottu, hän puuttuu tilanteeseen kieltämällä. Tuolloin neuvottelunvaraa ei enää ole. (Laakso 2009, 130–132.)

Lastensuojelulaitoksessa eletään yhteisössä, jossa jaetaan arjen ilot ja surut. Lapset ja nuoret pyritään kuitenkin kohtaamaan yksilöinä. Lapsen kokemuksia pyritään herättelemään ja herkistytään kuulemaan lapsen näkökulma. Yksilöllisyyden huomioimista on myös rajojen asettaminen. Työntekijät pyrkivät löytämään aikaa lapsen yksilölliselle huomioimiselle arjen rutiinien lomassa. (Laakso 2009, 150.) Lastensuojelulaitoksessa lapsilla on paljon myös yhteisiä sääntöjä. Ne koskevat pääsääntöisesti lasten ja nuorten käyttäytymistä. Säännöissä kielletään asioita, kuten valehteleminen tai kiroileminen, sekä asetetaan rajoja kuten esimerkiksi kotiintuloajat. Työntekijöillä on paljon valtaa määritellesään lapsille rajoja ja sääntöjä. Heillä on kuitenkin myös vastuu rajojen ja sääntöjen järkevyydestä. (Laakso 2009, 155–156.)

3.4 Lastensuojelulaitoksissa asuvat nuoret

Lastensuojelulaitoksissa asuvien nuorten lapsuus ei ole ollut pelkästään huoletonta aikaa. Näille nuorille koti on voinut olla haavoittava, turvaton paikka, jossa nuoren tarpeisiin ei ole vastattu. Nuorilla ei välttämättä ole paikkaa tai läheisiä aikuisia lastenkodin ulkopuolella. (Laakso 2009, 226–228.) Nuorten vuorovaikutustaidoissa on usein puutteita, eivätkä sosiaaliset taidot ole välttämättä kehittyneet (Pösö 2002, 108).

Nuori voi ilmaista itseään riskikäyttäytymisellä kuten auktoriteettien, järjestyksen ja normien vastustamisella. Riskikäyttäytymiseen vaikuttaa, yksilön lisäksi, yksilön ja ympäristötekijöiden vuorovaikutus. Nuoren hyvinvoinnin kannalta on tärkeää, että hän selvittää ikäänsä liittyvät kehitystehtävät ja löytää itselleen sopivan elämäntyylin. Samalla nuori kuitenkin kohtaa monia uusia ongelmia ja riskitekijöitä. Nuoren selviytymistä haastavat myös elämänhallinnan ja riskitekijöihin liittyvät uhat. Tällöin nuori tarvitsee apua haasteiden selvittämiseen. (Helminen 2005, 21.)

Lapsi ja nuori tarvitsevat sekä sisäistä että ulkoista turvaa selvitäkseen hengissä ja kasvaakseen ainutlaatuisiksi persooniksi. Ulkoinen turva on sitä, että elämää uhkaavat vaarat, kuten luonnonkatastrofit tai nälkä on pystytty torjumaan. Sisäinen turva puolestaan

tarkoittaa sitä, että nuoren elämässä on joku läsnä. (Hellsten, 2009, 61.) Lastensuojelulaitokseen saapuminen liittyy aina johonkin erityiseen tilanteeseen lapsen elämässä. Se, millaista lapsen elämä ennen laitokseen saapumista on ollut, on vierasta lastenkodin työntekijöille. (Laakso 2009, 171.)

3.5 Nuorten oirehtiminen

Nuori, jonka elämäntilanteesta ovat huolestuneita lähiyhteisö tai viranomaiset, on syrjäytymisvaarassa. Nuorella ja/tai hänen perheellään voi olla kasautuneita, pitkittyneitä ja hallitsemattomia ongelmia, jotka vaikuttavat nuoren normaaliin kasvuun ja kehitykseen. (Helminen 2005, 22.) Sijaishuoltoa tarvitsevat ja lastensuojelulaitokseen sijoitettavat lapset oireilevat hyvin monin eri tavoin. Huumeiden ja muiden päihteiden käyttö, psykiatriset ongelmat ja häiriökäyttäytyminen ovat asioita, joissa nuoria pyritään auttamaan sijoituksen aikana. (Saastamoinen 2010, 93.) Nuorten käyttäytymistä ja siihen liittyviä ongelmia tarkastellaan usein suhteessa erilaisiin yhteisöihin. Ensisijaisesti ongelmallista käyttäytymistä tarkastellaan suhteessa nuoren perheeseen ja vertaisryhmiin. (Pösö 2004, 73.)

Nuoren tuntema viha ja aggressio ovat tunteita, jotka nuoren on ilmaistava. Näiden negatiivisten ja voimakkaiden tunteiden ilmaisemiseen liittyy aina riski tulla hylätyksi. Mikäli negatiivisia tunteita ei osata ilmaista rakentavasti, ne ilmenevät nuorta tuhoavalla tavalla, kuten väkivaltana tai päihteiden käyttönä. Vihan ja aggression tullessa ilmaistuksi turvallisessa ympäristössä niiden takaa paljastuu aina pelko. Tämän takia noiden tunteiden ilmaiseminen rakentavalla tavalla on vaikeaa. Kun kohtaa väkivaltaisen tai päihteitä käyttävän nuoren, onkin muistettava, että kohtaa pelokkaan nuoren. (Kuusela 2009, 41.)

Nuorille asiat ja niiden merkitykset ovat usein musta-valkoisia. Kärjistämällä asioita nuori tutkii ja kyseenalaistaa asioita. Aikuisen onkin osattava olla riittävä ja sopiva vastus dialogissa, jota hän käy nuoren kanssa. Haasteena tässä on se, ettei nuori, joka on kasvanut ilman riittävää aikuisuutta, osaa rakentaa ymmärrystään dialogissa aikuisen kanssa. (Rantola 2009, 117.)

4 LASTENSUOJELULAIN MUKAISET RAJOITUSTOIMENPITEET

Lastensuojelulain rajoituksilla ja rajoitustoimenpiteillä tarkoitetaan laitoksessa sijaishuollossa olevaan lapseen kohdistettavia rajoitustoimenpiteitä sekä sijaishuollossa olevan lapsen ja hänen läheistensä välisen yhteydenpidon rajoittamista. Tällaisia rajoituksia ja rajoitustoimenpiteitä ovat yhteydenpidon rajoittaminen, lähetyksen tarkastaminen ja luovuttamatta jättäminen, lapsen olinpaikan ilmoittamatta jättäminen, liikkumisvapauden rajoittaminen, omaisuuden ja tilojen tarkastaminen, aineiden ja esineiden haltuunotto, henkilökatsastus, henkilötarkastus, kiinnipitäminen, eristäminen ja erityinen huolenpito. (Sosiaaliportti 2010.) Yhteydenpidon rajoittamispäätöstä ja lapsen olinpaikan ilmoittamatta jättämispäätöstä voidaan soveltaa myös kaikkien sijaishuoltomuotojen aikana (perhehoito, laitoshuolto taikka muu lapsen tarpeiden edellyttämä paikka.) (Saastamoinen 2010, 155.)

Rajoitustoimenpiteiden keskeisenä tavoitteena on lapsen jotakin perusoikeutta rajoittamalla turvata lapsen vahvempi perusoikeus eli oikeus ihmisarvoisen elämän edellyttämään välttämättömän huolenpitoon. (Perustuslaki 19. §) Rajoitustoimenpiteitä voivat tehdä vain ammatillisesti pätevät sosiaalityöntekijät, laitosjohtajat tai heidän määräämänsä laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluvat henkilöt. Nämä henkilöt ovat myös rajoitustoimivallan tapaista julkista valtaa käyttäessään aina rikosoikeudellisen virkavastuun alaisina. (Taskinen 2010, 159.)

Rajoitustoimenpiteiden käytössä korostuu kolme periaatetta: välttämättömyysperiaate, hyväksyttävyyssperiaate ja suhteellisuusperiaate. Välttämättömyysperiaatteen mukaisesti rajoitustoimenpiteiden toteuttamisen edellytyksenä on, että lapsen perusoikeuksiin puuttuminen kussakin rajoitustoimenpidesäännöksessä mainitun edun turvaamiseksi on *välttämätöntä*. Hyväksyttävyyssperiaate ilmenee lastensuojelulain 64. §:ssä. Sen mukaan toimivaltuuksia ei saa käyttää muuhun kuin säännöksessä ilmenevään ja siinä hyväksytyyn tarkoitukseen. Esimerkiksi rajoitustoimenpiteiden käyttäminen rangaistuksena on kiellettyä. Suhteellisuusperiaatteen eli lievemmän puuttumisen periaatteen mukaan käytävissä olevista rajoitustoimenpiteistä tulee valita aina se toimenpide, joka kulloinkin

vähiten rajoittaa lapsen itsemääräämisoikeutta tai muuta perusoikeutta. (Saastamoinen 2010, 177.)

Rajoitustoimenpiteet on suoritettava lapsen ihmisarvoa ja vakaumusta kunnioittaen ja mahdollisimman turvallisesti. Lapsen toivomukset, mielipide, etu ja yksilölliset tarpeet on otettava huomioon. Myös lapsen äidinkieli ja kulttuuritausta on huomioitava. (Saastamoinen 2010, 178.) Ensisijaisesti on pyrittävä siihen, että lastensuojelulaissa tarkoitettuihin rajoitustoimenpiteisiin ei tarvitsisi turvautua. (Saastamoinen 2010, 152.) Seuraavassa rajoitustoimenpiteitä on esitelty tarkemmin.

4.1 Yhteydenpidon ja liikkumisvapauden rajoittaminen

Lastensuojelulain 62.–63.§:n mukaan sijaishuollossa olevan lapsen oikeutta pitää yhteyttä vanhempiinsa tai muihin hänelle läheisiin henkilöihin voidaan rajoittaa. Rajoitus koskee usein tapaamisoikeutta, mutta myös puhelimitse tai muuta yhteydenpitolaitetta käyttäen tapahtuvaa yhteydenpitoa voidaan rajoittaa. Myös lapsen lähettämä tai hänelle osoitettu yksittäinen kirje tai luottamuksellinen viesti voidaan pidättää, lukea tai tarkastaa. Rajoituksen ajaksi sijaishuoltoapaikan haltuun voidaan ottaa lapsen hallussa olevat yhteydenpitoon käytettävät laitteet ja välineet, tai rajoittaa niiden käyttöä. Myös lapsen olinpaikka voidaan pitää salassa vanhemmilta tai huoltajilta. (LSL 62.§.) Vanhempien ja lapsen tapaaminen voidaan evätä kokonaan vain jos tavoitteisiin ei päästä lievemmillä toimenpiteillä. Yhteydenpidon rajoitus on määräaikainen ja voi kestää yhden vuoden kerrallaan. Yhteydenpidon rajoitus on lopetettava heti, kun se ei ole enää tarpeellinen. (LSL 63.§.)

Lapselle voidaan asettaa määräajaksi kielto poistua laitoksen alueelta, laitoksesta tai tietyn asuinyksikön tiloista, jos se on lapsen edun mukaista ja hänen huoltonsa kannalta välttämätöntä. Lapsen liikkumisvapautta voidaan rajoittaa jos: 1) lapsen sijaishuoltoon johtanut päätös on tehty sillä perusteella, että lapsi on vakavasti vaarantanut terveystään tai kehitystään käyttämällä päihteitä, tekemällä muun kuin vähäisenä pidettävän rikollisen teon tai muulla niihin verrattavalla käyttäytymisellään; 2) lapsi käyttäytyy laitoksessa 1 kohdassa mainitulla tavalla; tai 3) rajoitus on lapsen hoidon ja huollon kannalta muutoin tarpeen lapsen suojelemiseksi häntä itseään vakavasti vahingoittavalta käyttäy-

tymiseltä. (LSL 69.§.) Rajoittaminen ei saa jatkua ilman uutta päätöstä yli seitsemää vuorokautta. Yhtäjaksoisesti rajoittaminen saa jatkua enintään 30 vuorokautta. Toimenpide on lopetettava heti kun se ei ole enää välttämätöntä. (LSL 69.§.)

4.2 Henkilötarkastus ja henkilökatsastus

Jos on perusteltua syytä epäillä, että lapsella on vaatteissaan tai vaatteiden väliin kätkeytynä turvallisuutta vaarantavia aineita tai esineitä, hänelle saadaan asian tutkimiseksi tehdä henkilötarkastus. Jos taas lapsen epäillään käyttäneen päihdyttäviä aineita, häneen saadaan kohdistaa henkilökatsastus. Tämä tarkoittaa esimerkiksi puhalluttamista tai veri-, hius-, virtsa- tai sylkinäytteen ottoa. (LSL 66.§.)

Henkilötarkastus ja henkilökatsastus on suoritettava niin, ettei siitä aiheudu tarpeetonta haittaa lapselle. Henkilötarkastus tulisi tehdä kahden henkilön läsnäollessa, ellei ole erityistä syytä toimia toisin. Henkilökatsastuksen saa toimittaa pääsääntöisesti vain lapsen kanssa samaa sukupuolta oleva henkilö, ellei kyseessä ole terveydenhuollon ammattihenkilö. (LSL 66.§.)

4.3 Omaisuuden ja tilojen tarkastaminen sekä aineiden ja esineiden haltuunotto

Lapsen omaisuus tai lastensuojelulaitoksessa hänen käytössään olevat tilat voidaan tarkastaa, jos on perusteltua syytä epäillä, että lapsella on hallussaan päihtymistarkoitukseen käytettäviä aineita, tällaisen aineen käyttöön soveltuvia välineitä tai lapsen itsensä tai toisen henkilön vahingoittamiseen tarkoitettuja aineita ja esineitä. Huone ja tavarat voidaan tarkistaa myös tilanteessa, jossa lapsi on lähtenyt karkuun ja hänen olinpaikkansa on selvitetävä. Tarkastus tulee pääsääntöisesti tehdä lapsen läsnäollessa ja hänelle on ilmoitettava tarkastuksen syy. Lapsen lisäksi tilanteessa on oltava läsnä myös joku laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluva toinen henkilö. (LSL 67.§.)

Laitoksen haltuun on otettava lapselta päihtymistarkoituksessa käytettävät aineet (alkoholi, huumeet), tällaisen aineen käyttöön soveltuvat välineet (huumeppiippu, ruiskut) se-

kä lapsen itsensä tai toisen henkilön vahingoittamiseen tarkoitetut aineet ja esineet. (LSL 65.§). Laitoksen haltuun saadaan ottaa myös muita aineita tai esineitä, jos ne voivat vaarantaa lapsen omaa tai jonkun muun turvallisuutta tai terveyttä. Alkoholijuomat sekä huumausaineet hävitetään, mutta lapselta haltuun otettu omaisuus on palautettava lapselle sijaishuollon päättyessä laitoksessa. (LSL 65.§.)

4.4 Kiinnipitäminen, eristäminen ja erityinen huolenpito

Lapsen rauhoittamiseksi laitoksen johtaja tai laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluva henkilö voi pitää lapsesta kiinni, jos lapsi sekavan tai uhkaavan käyttäytymisen perusteella todennäköisesti vahingoittaisi itseään tai muita. *Kiinnipitämisellä* tarkoitetaan ainoastaan fyysistä kiinnipitämistä. Kiinnipitämisen tarkoituksena on estää lasta vahingoittamasta itseään sekä suojella laitoksen henkilökuntaa, tai muita lapsia sekä omaisuutta. Omaisuuden vahingoittamisen kohdalla tulee olla kuitenkin kyse omaisuuden merkittävästä vahingoittamisesta. (LSL 68.§.) Kiinnipitäminen tulee olla luonteeltaan hoidollista ja huollollista. Lain tarkoittama mahdollisuus puuttua lapsen henkilökohtaiseen koskemattomuuteen on tarkoitettu vain äärimmäisen poikkeuksellisia tilanteita varten, joissa esimerkiksi lapsen tuskaisuudesta, pelokkuudesta tai aggressiivisuudesta johtuvan sekavan tai uhkaavan käyttäytymisen pysäyttäminen ja rauhoittaminen vaativat välitöntä puuttumista tilanteeseen. Kiinnipitäminen on lopetettava välittömästi, kun se ei ole enää välttämätöntä. (Saastamoinen 2010, 254.)

Jos lapsi on käyttäytymisensä perusteella vaaraksi itselleen tai muille, lapsi saadaan *eristää* laitoksen muista lapsista. Myös, jos eristäminen on muusta erityisen perustellusta syystä lapsen hengen, terveyden tai turvallisuuden kannalta välttämätöntä, voidaan toimenpide toteuttaa. Lapsi voidaan määrätä eristykseen vain siksi ajaksi kuin lapsen huolenpito ja hoito välttämättä edellyttää. Eristäminen ei kuitenkaan saa jatkua ilman uutta päätöstä yli 24 tuntia. Pisimmillään eristämisen kokonaisaika saa olla korkeintaan 48 tuntia. (LSL 70.§.) Lapsen lukitsemista huoneeseen pidemmäksi aikaa voidaan pitää eristämisen luonteisena toimenpiteenä ja siihen tulee näin ollen soveltaa eristämistä koskevia säännöksiä. Eristämiseksi ei kuitenkaan katsota sitä, jos lasta lyhytaikaisesti pyydetään omaan huoneeseen rauhoittumaan ja hänen poistumisensa huoneesta tänä aikana estetään. (Saastamoinen 2010, 268.)

Erityisellä huolenpidolla tarkoitetaan sijaishuollossa olevalle 12 vuotta täyttäneelle lapselle lastensuojelulaitoksessa järjestettävää erityistä, moniammatillista hoitoa ja huolenpitoa. Erityisen huolenpidon aikana lapsen liikkumisvapautta voidaan hänen hoitonsa ja huolenpitoonsa edellyttämässä laajuudessa rajoittaa. Lapselle voidaan sijaishuollon aikana järjestää erityistä huolenpitoa vakavan rikoskierteen katkaisemiseksi, tai kun lapsen oma käyttäytyminen muutoin vakavasti vaarantaa hänen henkeään, terveyttään tai kehitystään. Erityistä huolenpitoa voidaan järjestää lastensuojelulaitoksessa, jonka käytettävissä on erityisen huolenpidon järjestämiseksi riittävä kasvatuksellinen, sosiaalityön, psykologinen ja lääketieteellinen asiantuntemus. (LSL 71.–72. §.) Erityistä huolenpitoa voidaan järjestää enintään 30 vuorokauden ajan, mutta sitä voidaan erittäin painavasta syystä jatkaa enintään 60 vuorokaudella, mikäli lapsen sijaishuollon järjestäminen sitä välttämättä vaatii. Erityinen huolenpito on lopetettava heti jos se osoittautuu tehottomaksi sille asetettujen tavoitteiden saavuttamiseksi tai, kun tarvetta sille ei enää ole. (LSL 72. §.)

5 RAJOITUSTOIMENPITEET SIJAISHUOLLOSSA

Lapsen tulee olla sijoitettu laitoshuoltoon, jotta lastensuojelulain mukaisia rajoitustoimenpiteitä voidaan häneen soveltaa. Rajoitustoimenpiteitä voidaan kuitenkin soveltaa myös ammatillisissa perhekodeissa, jos niillä on aluehallintoviraston myöntämä laitoslupa. (Saastamoinen 2010, 155, 158.) Laitoshuoltona järjestettävän sijaishuollon aikana lapseen saa lastensuojelulain 65.–73. §:n nojalla kohdistaa rajoitustoimenpiteitä kuitenkin vain siinä määrin kuin sijaishuoltoon johtaneen päätöksen tarkoituksen toteuttaminen, lapsen oma tai toisen henkilön terveys tai turvallisuus, taikka muun mainitussa säännöksissä säädetyn edun turvaaminen välttämättä vaatii. (LSL 64. §.)

5.1 Lapsen rajoittaminen lastensuojelun sijaishuollossa

Kodin ulkopuolelle sijaishuoltoon sijoitetun lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaa sijoituspaikka. Päivittäiseen hoitoon ja kasvatukseen kuuluu lapsen kasvua ja kehitystä tukevien rajojen ja kieltojen asettaminen. Tällaiset normaalit, kasvatukselliset rajoittamiset eivät ole lastensuojelulain mukaisia rajoitustoimenpiteitä. Sen sijaan, rajoitustoimenpiteiden keskeisenä tavoitteena on lapsen sijaishuollon tarkoituksen toteuttaminen tai lapsen, toisen henkilön tai omaisuuden suojeleminen. Jotta rajoitustoimenpiteitä voidaan toteuttaa, on laissa olevien rajoitustoimenpiteiden edellytysten oltava olemassa. (Saastamoinen 2010, 152–154.)

Lastensuojelulaitoksen säännöissä voidaan määritellä laitoksen toimintatavoista esim. vierailuajoista ja kotiintuloajoista, sekä yhteisesti sovituista asioista arjen sujuvan toiminnan mahdollistamiseksi. Koska rajoitustoimenpiteet puuttuvat aina johonkin perusoikeuteen, laitoksen säännöillä ei voida tehdä näitä säännöksiä merkityksettömiksi. Näin ollen säännöillä ei voida ohittaa tai kiertää päätöksentekovelvollisuutta sellaisten toimenpiteiden osalta, jotka eivät selkeästi kuulu lapsen kasvatukselliseen rajoittamiseen. Säännöissä ei voida esimerkiksi määritellä lapsille viikoittain tehtävistä ”huoneratsioista”.

Rajoitustoimenpiteiden käyttöä ei myöskään voida perustaa aikaisempaan harkintaan tai sen perusteella tehtyyn päätökseen. Kaikki rajoitustoimenpidepäätökset harkitaan yksilöllisesti erikseen. Mikäli lapsi ei suostu noudattamaan laitoksen sääntöjä ja esimerkiksi lapsen liikkumisvapautta on jouduttu jatkuvasti rajoittamaan, on syytä miettiä, onko kyseinen sijoituspaikka lapselle oikea. (Saastamoinen 2010, 154,160.) Rajoitustoimenpiteitä säännellään rajoitustoimenpidesäännöksillä täsmällisesti ja tarkkarajaisesti, joten, kun rajoitustoimenpiteen toimintavaltasäännöksen tunnusmerkit ja edellytykset täyttyvät, kyse on rajoitustoimenpiteiden käytöstä ja säännöksen mukaiset päätökset ja kirjaukset on tehtävä. (Saastamoinen 2010, 154.)

5.2 Rajoitustoimenpiteiden kirjaaminen

Lastensuojelulaki 74.§ 1 momentti määrittää rajoitustoimenpiteiden kirjaamisesta seuraavaa:

Lain 65.–70. §:ssä tarkoitettujen rajoitustoimenpiteiden käytön seurannan ja valvonnan turvaamiseksi on lastensuojelulaitosten asianmukaisesti kirjattava käyttämänsä rajoitustoimenpiteet. Kirjaamisen tulee sisältää rajoitustoimenpiteen kuvaus, toimenpiteen peruste ja kesto, toimenpiteestä päättäneen, sen käytännössä toteuttaneen ja siinä läsnä olleen henkilön nimi sekä tarvittaessa 66.§:n 1 momentissa ja 67.§:n 3 momentissa tarkoitettu syy. Lisäksi on mainittava toimenpiteen mahdollinen vaikutus hoito- ja kasvatussuunnitelmaan. Kirjaamisessa on myös mainittava, miten lasta on kuultu ennen rajoitustoimenpiteestä päättämistä tai sen toteuttamista ja lapsen mielipide asiasta. Kirjaamisen sisältö on lähetettävä tiedoksi 13.§:ssä tarkoitettulle lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle kuukausittain. Kirjaamisen sisällöstä voidaan tarvittaessa säätää tarkemmin sosiaali- ja terveysministeriön asetuksella.

Rajoitustoimenpiteiden kirjaaminen on tärkeää, jotta laitoksen henkilökunta, lapsen sijoittanut sosiaalihuollosta vastaava toimielin ja muut laitosta valvovat viranomaiset pysyvät seuraamaan missä laajuudessa ja millä perusteilla rajoitustoimenpiteitä on käytetty. Kirjaaminen auttaa myös seuraamaan, minkälaisen lasta koskevien tavoitteiden toteuttamiseksi rajoitustoimenpiteitä laitoksissa on käytetty, ja miten tavoitteet on saavutettu. (Saastamoinen 2010, 179.)

6 KASVATUS LASTENSUOJELULAITOKSESSA

6.1 Kasvatus käsitteenä

Kasvatusta voidaan tarkastella monesta eri näkökulmasta. Yleisesti kasvatuksen katsotaan olevan tietoista ja päämääräsuuntautunutta toimintaa. Kasvatuksellisen toiminnan tarkoituksena on edellytysten luominen ihmisen kasvulle ja kehitykselle. (Kaipio 1999,

154.) Kasvatuksessa on kysymys auktoriteettien, kasvattajien, toteuttamaa arvojen siirtämistä ja opettamista kasvatettaville. Kasvattajien itsensä omaksumat arvot määrittävät kasvatustoiminnan perustan. Yksilö käyttäytyy sisäistamiensä normien mukaisesti myös yksin ollessaan, ilman ulkopuolelta tulevaa kontrollia. Kasvatus todentuu kasvatettavan yksilön käyttäytymisenä ja toimintana. (Kaipio 1999, 11–15.) Kaipion mukaan kasvatuksella on, historiallisen ulottuvuuden ja kokonaisuusien hallitsemisen lisäksi kyettävä turvaamaan ihmisten jatkuva kehitys siten, että heille kehittyy riittävät vuorovaikutustaidot ja yhä laaja-alaisempi ymmärrys eritasoisten elämän, ympäristön ja maailman ilmiöiden merkityksistä, sekä ymmärrys yhä laajempien kokonaisuusien merkityksistä toisiinsa (Kaipio 1999, 28–29).

Kasvatus on myös yksilön sosiaalistumista ympäröivään yhteiskuntaan ja niihin yhteisöihin ja ryhmiin, joissa hän elää. Kasvattajina toimivat ihmisten lisäksi välillisesti myös sosiaaliset ja kulttuuriset rakenteet ja instituutiot. (Kaipio 1999, 162.) Kasvatus on moniulotteista ja monipuolista vaikuttamista kasvatettaviin, heidän käyttäytymiseensä ja elämäänsä (Kaipio 1999, 173). Kasvatuksessa on nähtävä persoonallisuuden kehitys sidoksissa sosiaaliseen vuorovaikutukseen (Kaipio 1999, 188).

6.2 Kasvatus lastensuojelulaitoksissa

Nuori tarvitsee aikuisen läsnäoloa enemmän kuin mitään muuta. -- Lapsilta ja nuorilta puuttuu kuuleva korva ja ymmärtävä katse. Heidän on vaikeaa löytää ketään, jonka puoleen kääntyä, kun elämän moninaisuus ja kaootisuus tulevat kohti. Nuori kasvaa ja muuttuu huikeaa vauhtia. Niin nopeasti, ettei hänen ole helppo ymmärtää itseään eikä toisia. (Hellsten 2009, 50.)

Huonosti kohdellut lapset herättävät aikuisissa myötätuntoa ja voimakkaita mielipiteitä siitä, kuinka heitä tulisi kasvattaa (Törrönen 1999, 12). Lastensuojelun laitospasvatuksessa kasvatuksella ymmärretään lapsen iän mukaisen kasvun ja kehityksen tukemista, asenteiden, arvojen, tietojen, taitojen sekä psyykkisten valmiuksien välittämistä lapselle ja nuorelle. Lastensuojelulaitoksissa kasvatus on tavoitteellista ja suunnitelmallista. Lapset on sijoitettu lastensuojelulaitokseen tiettyjen kasvatuksellisten tarpeiden vuoksi. Lastensuojelulaitoksissa hoidolla ei tarkoiteta jonkin sairauden hoitoa, vaan lapsen perustarpeiden tyydyttämistä. Hoito on lapseen tai nuoreen yksilönä vaikuttamista, jonka

tavoitteena on käytöshäiriöiden sekä mielenterveys- ja päihdeongelmien paranemisen edistäminen. (Kyrönseppä & Rautiainen 1993,64.)

6.3 Rajat ja pakot lastensuojelulaitoksessa

Lastensuojelulaitoksissa asuvat nuoret ovat tilanteessa, jossa heille ei ole annettu muuta vaihtoehtoa. Heidän arkeensa kuuluu paljon pakkoa ja asioita, joista he eivät ole samaa mieltä. Nuorilla on kuitenkin kyky sopeutua tilanteeseen ja pakkoihin. Tärkeät ihmissuhteet, yhteiset kokemukset ja oma reviiiri helpottavat tätä sopeutumista. Sopeutumisen myötä nuori oppii kestämään laitoksen epämiellyttävät piirteet ja pakot. Lapset eivät kuitenkaan ole pelkkiä sopeutujia. He osaavat luovasti käyttää aikuisten asettamia rajoja ja pakkoja omien tarkoitustensa mukaisesti. Aikuisten auktoriteetti ei näin ole kiistatonta. (Törrönen 1999, 128.)

Nuori tarvitsee aikuisen valvontaa ja rajoja. Hänen tulee saada olla nuori, ilman aikuiselle kuuluvaa vastuuta. Asioista voidaan keskustella ja neuvotella nuoren kanssa, mutta päätöksenteko kuuluu aikuiselle. Kasvattajan tehtäviin kuuluu asettaa lapselle turvallisuutta lisääviä sääntöjä, kuten kotiintuloajat, jotka luovat turvallisen kasvuympäristön. Turvallisessa kasvuympäristössä nuori saa elää ilman pelkoa, eikä hän altistu rikolliseen elämäntapaan, päihteiden käytölle tai millekään muulle vaurioittavalle elämäntavalle. (Taskinen 2010, 29.)

Vastuuttaminen on myös osa kasvatusta. Samalla kun nuori vastuutetaan, hänet myös valtautetaan. Nuorelle annetaan ratkaisovalta itseään koskevissa asioissa (Kaipio 1999, 243.) Nuori voidaan asettaa pohtimaan omia ratkaisujaan ja tekojaan. Tällä pyritään siihen, että nuori ottaa vastuun omasta käyttäytymisestään ja omista teoistaan. Nuorta valmistellaan tilanteisiin, joissa häneltä edellytetään moraalisia päätöksiä ja valintoja erilaisten toimintavaihtoehtojen välillä. (Purjo 2008, 25.)

6.4 Kasvattajana lastensuojelulaitoksessa

Kasvattajan kasvatustaidot ovat lasten ja nuorten kasvatuksessa entistä tärkeämmässä asemassa. Nykyisin lapset ja nuoret tiedostavat oikeutensa eivätkä välttämättä käyttäydy saamiensa ohjeiden mukaisesti. Tärkeää kasvatuksessa on, että kasvattaja kykenee näkemään mahdollisimman monipuolisesti kasvatettavan yksilön ja ryhmän sosiaalisen todellisuuden, tietoiset ja tiedostamattomat käyttäytymisen merkitykset ja motiivit. Kasvattajan persoonallisuudelta vaaditaan dynaamisuutta, aktiivisuutta ja ennakkoluottomuutta kehittää omia kasvattajan taitojaan. (Kaipio 1999, 172–173.) Kasvattajan on ymmärrettävä myös yksittäisten kasvatustilanteiden merkitys sekä kyettävä havaitsemaan noissa tilanteissa kasvatettavien yksilöllisiä minä- ja todellisuuskäsityksiä. Nämä voivat poiketa suuresti toisistaan ja kasvattajan omasta todellisuuskäsityksestä. (Kaipio 1999, 195.)

Vuorovaikutteinen keskustelu, aito dialogi, on eettisen kasvatuksen ihanteena (Purjo 2009, 19). Vuorovaikutus vaikuttaa niin ohjaajaan kuin nuoreenkin. Mikäli ohjaaja haluaa saada aikaan vaikutuksia nuorella, on hänen antauduttava vuorovaikutukseen rehellisesti ja aidosti. (Kantonen & Kuusela 2008, 105.) Kasvatettavalla tulee olla mahdollisuus tiedostaa toimintaansa ja ymmärtää tilanteensa. Kun kyseessä on nuoren arvomaailmaan ja moraaliin kohdistuva kasvatustilanne, nuorelle tulee antaa mahdollisuus kysellä kasvattajan arvo- ja moraalikäsityksien perusteita ja kyseenalaistaa niiden totuudellisuus. Vastavuoroisuuden periaatteen mukaisesti kasvattaja voi kysellä nuoren käsityksistä ja kyseenalaistaa niitä. Tällaisella toiminnalla pyritään siihen, että nuorella heräisi halu etsiä uusia, erilaisia ratkaisumalleja. Näiden uusien mallien avulla nuori voi parantaa elämäntaitojaan ja sitä kautta elämäntilannettaan. (Purjo 2009, 19–20.)

Lastensuojelulaitoksissa työntekijät eivät ole läsnä nuorten arjessa yhtäjaksoisesti vaan työvuorojen asettamissa rajoissa. He joutuvat turvautumaan toisten työntekijöiden välittämiin suullisiin ja kirjallisiin viesteihin tietääkseen, mitä laitoksen ja sen nuorten arjessa on tapahtunut. Lastensuojelulaitoksessa nuoret valitsevat itselleen mieluisia hoitajia, joiden kanssa tulevat paremmin toimeen, ja ”kaveeraavat”. He ovat hyvin perillä siitä, kuka on milloinkin työvuorossa. Nuoret jakavat hoitajien kanssa kokemuksiaan ja osoittavat heille mieltään. Hoitajan rooli voi olla nuorelle toveri tai sijaisvanhempi tai joitain siltä väliltä. (Törrönen 1999, 104–105.)

7 SOSIAALINEN TUKI JA KONTROLLI

7.1 Sosiaalinen tuki

Tieteelliset tutkimukset ovat osoittaneet, että sosiaalisilla elinympäristöillä on perustavanlaatuaista merkitystä ihmisten, yhteisöjen, yhteiskuntien ja ihmiskunnan kasvulle, kehitykselle, terveydelle ja hyvinvoinnille. Sosiaalilääketieteen professorin, Antonovskin mukaan jokainen yksilö omaa hänelle ominaiset psykososiaaliset voimavarat, joita ovat mm. aineelliset varat, äly, tieto, selviytymisen strategiat, sosiaalinen tuki, taide, uskonto, filosofia ja terveyskäyttäytyminen. Nämä voimavarat ovat hänen mukaansa keskeisiä ihmisen selviytymiselle. (Kumpusalo 1991, 9-11.) Psykososiaalisen tuen käsitettä käytetään tutkimuksissa ja kirjallisuudessa runsaasti, ja se on sosiaalista tukea tunnetumpi käsite. Käsitteen käyttö on kirjavaa, ja se yhdistetään usein käsitteisiin henkinen tukeminen, sosiaalinen tukeminen, sosiaalisemotionaalinen tukeminen tai vain tukeminen. (Helminen 2005, 24.)

Sosiaalisen tuen käsite vakiintui käyttöön 1970-luvulla kuvaamaan lähiyhteisön ja ihmisen välisiä suhteita. Vuonna 1998 painettu Uusi suomenkielen sanakirja määrittää sanan sosiaalinen yhteisölliseksi, yhteiskuntaa koskeväksi ja yhteiskunnalliseksi. Tuki taas määrittyy henkilöksi, henkilöryhmäksi tai asiaksi, joka tukee, kannustaa ja vahvistaa. (Nurmi 1998, 1138.) Sosiaalista tukea mittaavat menetelmät ovat olleet käytössä yli 30 vuotta (Kumpusalo 1991, 12).

Sosiaalista tukea voidaan määritellä usealla eri tavalla. Toiset määritelmät keskittyvät vain sosiaalisen tuen tunnepuoleen, mutta määritelmää voidaan kuitenkin laajentaa erilaisilla materiaalisilla ja kommunikatiivisilla piirteillä. (Ellonen 2008, 49.) Käytetyimpiä määritelmiä ovat Sidney Cobbin (1976) ja Charles Tardyn (1985) määritelmät. Cobbin määritelmä sosiaalisesta tuesta keskittyy pääasiassa sosiaaliin verkostoihin kuulumiseen ja siinä koettuun rakkauden ja arvostuksen tunteeseen. Hänen mukaansa sosiaalinen tuki on informaatiota, joka saa ihmisen uskomaan olevansa rakastettu ja kunnioitettu, sekä osa vastavuoroisuuteen perustuvaa verkostoa. Laajemmassa, Tardyn (1985) määritelmässä sosiaalinen tuki koostuu neljästä eri tuen tyypestä: emotionaalisesta, instrumentaalista ja informatiivisesta tuesta sekä arvioinnista. Emotionaalisella tuella tar-

koitetaan luottamusta, välittämistä ja empatiaa, instrumentaalisella tuella resursseja, kuten rahaa ja aikaa. Informatiivisella tuella tarkoitetaan neuvontaa ja opastusta sekä arvioinnilla henkilökohtaisen palautteen antoa. (Ellonen 2008a, 179 - 180.)

Sosiaalinen tuki voidaan määritellä myös ihmisten väliseksi vuorovaikutukseksi, jossa he saavat ja antavat henkistä, emotionaalista, tiedollista, toiminnallista ja aineellista tukea. (Kumpusalo 1991, 14). Tässä yhteydessä korostetaan tarkoituksellisen ja myönteisen luonteen sisältävää vuorovaikutusta. Määritelmä korostaa vuorovaikutuksellisuutta, mutta ei sulje pois mahdollisuutta, että sosiaalinen tuki voi olla suoraa henkilöltä toiselle, tai epäsuoraa, järjestelmän kautta annettua tukea. Pienyhteisöissä vuorovaikutus on suoraa ja tuki persoonallista. Se tarjoaa yhteisöturvaa, joka tyydyttää ennen kaikkea turvallisuus- ja yhteisyystarpeita sekä arvostuksen ja itsensä toteuttamisen tarpeita. (Kumpusalo 1991, 14.)

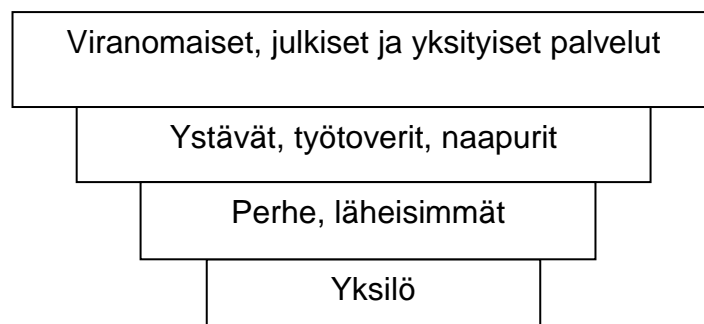
Abraham Maslow'n tarveoteoreettisen näkökulman mukaisesti sosiaalinen tuki perustuu ihmisen yleiseen turva- ja arvostustarpeeseen. Tuki tyydyttää sosiaalisen olennon perustarpeita. Maslow'n mukaan se esiintyy emotionaalisena ystävyutenä, toveruutena tai empatiana, mutta voi myös olla välineellistä avunantoa ja huolenpitoa. (Hyypä 2002, 56.)

Sosiaalisella tuella ja sosiaalisella pääomalla on tärkeitä liittymäkohtia. (Hyypä 2002, 56.) Sosiaalista pääomaa mitataan usein esimerkiksi kokemuksella saadusta sosiaalisesta tuesta. Sosiaalinen tuki nähdään merkkinä yhteisöllisestä sosiaalisesta pääomasta, ja tuen vaikutuksen kautta voidaan tehdä päätelmiä sosiaalisen pääoman vaikutuksesta. Kuitenkin Ellosen mukaan sosiaalinen tuki muodostuu kahden ihmisen välisestä vuorovaikutuksesta, eikä tukikokemuksilla siten ole välttämättä yhteisöllistä kosketuspintaa. (Ellonen 2008b, 158.)

Kumpusalon mukaan sosiaalisen tuen muodot voidaan jakaa viiteen eri osa-alueeseen:

1. Aineellinen tuki, esimerkiksi raha, tavara, apuväline, lääke
2. Toiminnallinen tuki, esimerkiksi palvelu, kuntoutus, kuljetus
3. Tiedollinen tuki, esimerkiksi opetus, neuvo, opastus, harjoitus
4. Emotionaalinen tuki, esimerkiksi rakkaus, kannustus, empatia
5. Henkinen tuki, esimerkiksi yhteinen aate, filosofia, usko.

Cassel (1976, Kumpusalo 1991, 15 mukaan) taas jakaa sosiaalisen tuen tasot neljään eri tasoon sosiaalisten suhteiden läheisyyden perusteella. Primaaritason tukirakenteeseen kuuluvat oma perhe ja lähimmät ihmiset, sekundaaritasoon ystävät, sukulaiset, naapurit ja työtoverit ja tertiäaritasoon tuttavat ja viranomaiset.

Kuvio 1. Casselin sosiaalisen tuen tasot

Sosiaalinen tuki voi näin ollen olla maallikon tai ammatti-ihmisen antamaa. Primaari- ja sekundaaritason tuki muodostuu pääosin maallikkoavusta, mutta tertiäaritason tukihenkilöt ovat tavallisesti sosiaalialan, terveydenhuollon tai muun erityiskoulutuksen omavia ammattilaisia. (Kumpusalo 1991, 16.)

7.2 Sosiaalisen tuen merkitys

Sosiaalisella tuella...on suotuisia vaikutuksia terveyden eri puoliin läpi ihmiselämän aina hedelmöityksestä kuolemaan asti, samoin kuin leskelle, joka jää vainajaa suremaan... Ei voi välttyä johtopäätökseltä, että maailma olisi terveellisempi paikka asua, jos sosiaalisesti tukevat tavat olisi sisään

rakennettu laitoksiimme, sekä kotiemme ja koulujemme arkirutiineihin.” (Cobb 1976, Kumpusalo 1991, 18 mukaan.)

Sosiaalisella tuella on voitu osoittaa olevan parantavia vaikutuksia sekä fyysiseen, sosiaaliseen, että emotionaaliseen toipumiseen. (Kumpusalo 1991, 20). Housen (1981, Ello-nen 2008, 51 mukaan) määritelmän mukaan sosiaalisen tuen odotetaan vähentävän ihmisen stressioireita, sillä heitä ympäröivä positiivinen sosiaalinen ympäristö tuottaa sosiaalisen identiteetin vahvistumista, käytännön apua sekä erilaisia sosiaalisen tuen muotoja. Sosiaalinen tuki auttaa myös hallitsemaan kuormittavaan tilanteeseen liittyvää epävarmuutta ja vahvistaa yksilön käsitystä hyväksytyksi tulemisesta ja elämänhallinnasta. Saatavilla olevan tuen on todettu olevan yhteydessä muun muassa työperäiseen stressiin, työuupumukseen, työhön sitoutumiseen ja työmotivaatioon. (Mikkola 2009, 30–31.)

Sosiaalisen tuen keskeisyys korostuu ihmisen elämäntilanteiden muuttuessa ja ihmisen tehdessä itseään ja läheisiään koskevia ratkaisuja. (Helminen 2005, 24.) Yhteiskunnan takaama sosiaaliturva tyydyttää vain väestön välttämättömät aineelliset perustarpeet ja palvelut. Aineellinen tuki ei kuitenkaan ole riittävä edellytys, vaan ihminen tarvitsee myös lähiyhteisön tukea, yhteisöturvaa voidakseen tuntea olevansa hyväksytty ja arvostettu. (Kumpusalo 1991, 14.)

7.3 Sosiaalinen kontrolli

Sosiaalinen kontrolli liittyy sosiaalista tukea enemmän yhteisölliseen toimintaan. Se liitetään pääasiallisesti yhteisön toimintakykyyn, joka viittaa yhteisön haluun puuttua asioihin ja sitä kautta muodostaa resursseja sekä yksilölle että yhteisölle. (Kääriäinen, Ros-tila, Ellonen, Kivivuori & Korkiamäki 2005.)

Uuden Suomenkielen sanakirjan mukaan sosiaalinen kontrolli määrittyy keinoksi, jolla yhteiskunta tai sosiaaliryhmä pakottaa jäsenensä toimimaan yhdenmukaisesti ehtona hyväksymiselle (Nurmi 1998, 1007). Se nähdään sosiaalisen ryhmän jäsenensä kohdistamana valvontana, jonka tarkoituksena on opettaa yksilölle ryhmässä vallitsevat normit ja painostaa häntä käyttäytymään näiden mukaisesti. Keinoina normien sisäistämiseksi käytetään rangaistuksia ja palkintoja. Poliittisessa demokratiassa sosiaalinen kontrolli

tapahtuu johtajien ja johdettavien välillä esimerkiksi lainkäytön ja johdettavien vaihtamisen keinoin. (Focus 2001, 158–159.)

Stakes määrittää sosiaalisen kontrollin yhteiskunnan tai yhteisön pyrkimykseksi ohjata ja valvoa tuottamiensa normien noudattamista¹ (Stakes 2002). Ruonavaaran mukaan jo instituutioiden olemassaolo on eräänlaista sosiaalista kontrollia, sillä ne ohjaavat toimimaan tietyllä tavalla. Instituutioissa kehitellään myös keinoja rangaista odotuksista poikkeavaa käyttäytymistä. (Ruonavaara 2011.)

Sosiaalista kontrollia määritellään usein rikollisuuden näkökulmasta sekä rikollisuutta ehkäisevänä, että rikollisuutta lisäävänä tekijänä. (Ellonen 2008, 180). Tunnetuimpana sosiaalisen kontrollin teoriana pidetään Travis Hirschin (1969, Ellonen 2008, 52 mukaan) teoriaa. Teorian mukaan lähiyhteisöön ja yhteiskuntaan sitoutuminen estää ihmistä tekemästä rikoksia. Hirschin mukaan tätä voidaan mitata neljällä eri tasolla, joita ovat *kiintymys*, joka kuvaa yksilön suhteita läheisiin ihmisiin, *sitoutuminen*, joka kuvaa yksilön kokemusta yhteisön arkitöiden palkitsevuudesta, *osallistuminen*, joka kuvaa yksilön osallistumisaktiivisuutta yhteisön toimintoihin sekä *usko*, joka kuvaa yksilön luottamusta yhteisön normien moraaliseen oikeuteen. Tämän lisäksi Hirschi painottaa itsekontrollin merkitystä normien rikkomisessa. Sen muodostumiselle on vanhempien sosiaalisella kontrollilla Hirschin mukaan erityinen merkitys. (Ellonen 2008a, 52.)

Robert Sampson ja John Laubin (1993, Ellonen 2008a, 52 mukaan) yhdistävät sosiaalisen kontrollin teorian klassiseen rikollisuuden teoriaan, jossa ihmiset ovat heterogeenisiä ja pohjimmiltaan omaa hyötyä tavoittelevia. Heidän mukaansa rikollinen käyttäytyminen on ainakin osaltaan tulosta rikkoutuneesta yhteisöstä tai rikkoutuneista ihmissuhteista. Eri tutkimusten mukaan ne nuoret, jotka ovat sidoksissa esimerkiksi perheeseen tai muihin ihmisiin, sekä käyvät mielellään koulua, tekevät vähemmän rikoksia. (Ellonen 2008a, 52.)

Arvojen ja uskomusten sisäistymistä pidetään vahvana sosiaalisen kontrollin muotona, sillä ihmiset uskovat silloin, että heidän yhteiskuntansa normit edustavat ainoata oikeata

¹ Sosiaalityössä sosiaalista kontrollia toteutetaan mm. tilanneseurannan avulla (Stakes 2002).

tai moraalista tapaa käyttäytyä. Yhteisöllisessä kasvatuksessa kontrolli merkitsee yhdessä määritettyjen, sovittujen ja hyväksytyjen normien kontrollointia, valvomista ja muuttamista yhdessä kasvattajayhteisön ja vertaisryhmän kanssa. (Kaipio 1999, 160–162.)

8 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

8.1 Opinnäytetyön tarkoitus ja tehtävät

Opinnäytetyön tarkoituksena oli vastata seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

- 1) Mitä rajoitustoimenpiteitä Pohjois-Karjalan lastensuojelulaitoksissa on käytetty ja kuinka paljon?
- 2) Miten Pohjois-Karjalan lastensuojelulaitosten työntekijät ja laitoksissa sijoitettuna olevat nuoret kokevat rajoitustoimenpiteet osana lastensuojelulaitoksissa tehtävää kasvatustyötä sosiaalisen tuen ja kontrollin viitekehksessä?

Ensimmäiseen tutkimuskysymykseemme vastasimme tilastokatsauksen avulla. Selvitimme Pohjois-Karjalan lastensuojelulaitoksissa käytettyjen rajoitustoimenpiteiden määrän vuosina 2008–2010. Tämän selvityksen avulla halusimme saada yleiskuvan siitä, miten yleistä rajoitustoimenpiteiden käyttö on lastensuojelulaitoksissa. Tutkimusmateriaalina käytimme Itä-Suomen aluehallintoviraston meille lähettämää koontia ”Pohjois-Karjalan lastensuojelulaitosten pakotteet ja rajoitteet vuosina 2008–2009” sekä koontia vuonna 2010 käytetyistä rajoitustoimenpiteistä. Saaduista koonneista kokosimme taulukoita muun muassa rajoitustoimenpiteiden käytön yhteismääristä vuositasolla sekä eri rajoitustoimenpiteiden käytön määrien vaihtelusta. Vertailimme myös, miten rajoitustoimenpiteiden käytön määrä vaihtelee eri lastensuojelulaitosten välillä eri vuosina. Tarkastelimme myös syitä eri lastensuojelulaitosten välisiin vaihteluihin ottamalla selvää kunkin laitoksen toiminnan painopisteistä. Syiden pohdintaan ei tässä yhteydessä

voida kuitenkaan syventyä. Opinnäytetyömme painottui laadulliseen tutkimukseen ja tilastokatsauksen tarkoituksena on toimia johdantona itse tutkimukselle.

Toiseen tutkimuskysymykseen vastasimme laadullisen tutkimuksen avulla. Tarkoituksena oli haastatella Pohjois-Karjalassa sijaitsevien lastensuojelulaitosten työntekijöitä ja niissä sijoitettuna olevia nuoria selvittää, 1) miten rajoitustoimenpiteet koetaan osana laitospäätöstä, 2) millaisia rajoitustoimenpiteisiin liittyviä käytäntöjä laitoksissa on ja 3) kuinka hyvin nuo käytännöt ovat työntekijöiden ja nuorten tiedossa. Haastattelujen avulla selvitimme myös, kuinka työntekijät näkevät rajoitustoimenpiteet osana sosiaalista tukea ja kontrollia. Nuoria haastatella halusimme selvittää nuorten näkökulman rajoitustoimenpiteiden käyttöön ja niiden merkityksen nuoren kasvulle ja kehitykselle. Keräsimme tietoa kahdeksalla teemahaastattelulla. Haastattelimme neljää lastensuojelulaitoksen työntekijää ja neljää sijoitettuna olevaa nuorta. Teemahaastattelujen lisäksi teimme yhden avoimen haastattelun, jossa haastattelimme työntekijää. Avoimen haastattelun tarkoituksena oli syventyä yhden rajoitustoimenpidetilanteen kuvaukseen.

8.2 Laadullinen tutkimus

Laadullisessa eli kvalitatiivisessa tutkimuksessa pyritään kuvaamaan jotakin tapahtumaa, ymmärtämään tiettyä toimintaa tai antamaan mielekäs tulkinta jostakin ilmiöstä (Eskola 1999, 61). Sen lähtökohta on kuvata todellista elämää. Tutkimuskohdetta pyritään tutkimaan mahdollisimman kokonaisvaltaisesti ottaen huomioon todellisuuden moninaisuus. Tuloksiksi saadaan aikaan ja paikkaan rajoittuneita selityksiä. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1997, 157.) Laadullisessa tutkimuksessa tutkijaa kiinnostaa tutkitavien henkilöiden antama yksilöllinen merkitys tutkittavalle ilmiölle (Kiviniemi 2007, 76).

Laadullisessa tutkimuksessa aineisto kootaan luonnollisissa, todellisissa tilanteissa. Tutkijan pyrkimyksenä on paljastaa odottamattomia seikkoja. Lähtökohtana on aineiston monitahoinen ja yksityiskohtainen tarkastelu eikä niinkään teorian tai hypoteesien testaaminen. Laadullisen aineiston hankinnassa suositaan metodeja, joissa tutkittavien näkökulmat pääsevät esille. Muun muassa teemahaastattelu, osallistuva havainnointi ja

ryhmähaastattelut ovat esimerkkejä tällaisista metodeista. (Hirsjärvi ym. 1997, 160.) Laadullisen tutkimuksen keinoin meillä oli mahdollisuus tutkia rajoitustoimenpiteiden käyttöä laajasti. Halusimme koota tutkimusaineistomme haastattelemalla lastensuojelulaitoksissa tällä hetkellä sijoitettuna olevia nuoria sekä laitoksissa työskenteleviä työntekijöitä, jotta tutkimusympäristö olisi mahdollisimman luonnollinen. Laadullisen tutkimuksen avulla saimme tuotua esiin yksilöllisiä kokemuksia sekä nuorten ja työntekijöiden henkilökohtaisia kuvaksia rajoitustoimenpiteistä.

Laadullinen tutkimus on prosessi, jossa tutkijan näkökulmat ja tulkinnat kehittyvät tutkimusprosessin edetessä. Etenemisen vaiheet eivät välttämättä ole etukäteen jäsennettävissä. Ratkaisut, esimerkiksi tutkimustehtävästä tai aineiston keruusta, voivat muotoutua tutkimuksen edetessä. Tämä johtuu tutkijan prosessin edetessä kasvavasta tietoisuudesta. Samalla kun tutkittava ilmiö avautuu tutkijalle, myös tutkimukselliset menetelmät täsmentyvät. (Kiviniemi 2007, 70.)

Tutkimussuunnitelman ja aineistonkeruumenetelmän muuttuminen sekä eri vaiheiden jäsentymättömyys näkyivät hyvin myös meidän tutkimuksessamme. Tutkimuskysymyksemme tarkentui tutkimuksen edetessä. Keväällä 2011 lastensuojelulaitoksiin lähetetyissä saatekirjeissä (liite 2) tutkimustehtävämme rajautui työntekijöiden valmiuksien ja nuorten kokemusten selvittämiseen. Ennen haastattelujen toteutusta tutkimustehtävä kuitenkin tarkentui ja sen painopisteet muuttuivat. Myös tutkimuksen otanta muuttui tutkimusprosessin aikana. Aluksi olimme valinneet tutkimukseen satunnaisotannalla viisi (5) Pohjois-Karjalan lastensuojelulaitosta, mutta päädyimme lopulta lähettämään tutkimuslupahakemuksen kaikkiin jo pidemmän aikaan laitosluvilla toimineisiin lastensuojeluyksikköihin Pohjois-Karjalassa.

Teemahaastatteluihin aineistonkeruumenetelmänä päädyttiin jo tutkimuksen alkuvaiheessa, mutta avoimen haastattelun toteutusta pohdimme pitkään. Päädyimme avoimeen haastatteluun vasta, kun kuva tutkimastamme ilmiöstä oli selkeytynyt teemahaastattelujen pohjalta. Vasta tässä vaiheessa pystyimme täsmentämään, millä menetelmällä saisimme, jäljellä olevan ajan puitteissa, syvennyttyä yksittäiseen rajoitustoimenpidetilanteeseen.

8.2.1 Tutkimuksen kohdejoukko

Laadullisessa tutkimuksessa pyritään ymmärtämään tiettyä toimintaa ja antamaan tutkitavalle ilmiölle teoreettisesti mielekäs tulkita. On tärkeää, että tutkimukseen osallistuvat henkilöt tietävät tutkittavasta ilmiöstä mahdollisimman paljon. Tutkimukseen osallistuvat henkilöt tulee valita harkitusti ja tarkoituksenmukaisesti. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 88.) Määritellyt sopivuuden kriteerit voivat asettaa tutkimukseen osallistuvien henkilöiden määrälle rajoitteita. Voi olla vaikeaa saada koottua edes pieni, kriteerit täyttävä joukko. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 78.)

Keväällä 2011 soitimme Pohjois-Karjalan lastensuojelulaitoksiin² ja kerroimme tutkimuksestamme. Otimme yhteyttä kaikkiin laitoksiin, lastensuojeluyksikkö Versoa sekä Romon Perhekoteja lukuun ottamatta. Kyseisten laitosten toiminta, laitoshuoltoa toteuttavina yksikköinä, on alkanut vasta vuonna 2010, minkä vuoksi teimme johtopäätöksen, ettei heillä välttämättä olisi riittävästi kokemusta tutkimuksemme aiheesta. Useista yrityksistä huolimatta emme myöskään saaneet yhteyttä Pienryhmäkoti Vesseliin, minkä vuoksi sekin jäi pois tutkimuksestamme. Yhteydenottojen jälkeen lähetimme tutkimuslupahakemuksen kuhunkin laitokseen.

Tutkimukseen osallistui lopulta neljä Pohjois-Karjalassa sijaitsevaa lastensuojelulaitosta. Jokaisesta tutkimukseen osallistuneesta laitoksesta haastattelimme yhtä työntekijää ja yhtä laitokseen sijoitettuna olevaa nuorta. Yhdessä lastensuojelulaitoksista teimme lisäksi yhden avoimen haastattelun, jossa haastattelimme työntekijää. Määrittelimme sopivuuskriteereiksi sen, että haastateltavilla tulisi olla henkilökohtaista kokemusta rajoitustoimenpiteistä. Työntekijöillä tuli olla kokemusta rajoitustoimenpiteen suorittamisesta ja mielellään usean vuoden työkokemus lastensuojelusta. Nuorten kohdalla kriteerinä oli, että nuoreen itsen on kohdistettu rajoitustoimenpiteitä. Määrittelemällä haasteltaville sopivuuskriteerit varmistimme, että saamme mahdollisimman paljon tutkimuk-

² Pohjois-Karjalassa on tällä hetkellä yhdeksän laitosluvulla toimivaa lastensuojeluyksikköä: Perheryhmäkoti Liekki, Kuntoutusyksikkö Messi, Ilomantsin lastensuojeluyksikkö, Romon Perhekodit Oy, Suoran pienryhmäkoti, Perhekuntoutuskoti Arianne, Lastensuojelun kehittämissyksikkö Kaaripiha, Lastensuojeluyksikkö Verso sekä pienryhmäkoti Vesseli (Vesselin tämänhetkisestä toiminnasta ei ole tarkkaa tietoa). (Itä-Suomen aluehallintovirasto 2011.)

semme kannalta merkittävää tietoa. Lähetimme tutkimuslupahakemuksen mukana saatekirjeen ja tutkimussuunnitelman, jossa kerroimme määrittelemämme sopivuuskriteerit. Lopullisen valinnan haastateltavista tekivät tutkimukseen osallistuneet laitokset. Päädyimme tähän ratkaisuun, sillä koimme, että laitosten johtajilla ja muulla henkilökunnalla on paras näkemys siitä, ketkä heidän laitoksessaan täyttävät kriteerit.

8.2.2 Aineistonkeruumenetelmänä teemahaastattelu ja avoin haastattelu

Valitsimme tutkimuksemme aineistonkeruumenetelmiksi teemahaastattelun ja avoimen haastattelun. Teemahaastattelujen avulla halusimme saada työntekijöiden ja nuorten kokemuksia ja ajatuksia rajoitustoimenpiteistä.. Avoimen haastattelun tarkoituksena oli syventyä yhteen jo toteutuneeseen rajoitustoimenpidetilanteeseen. Haastattelu aineistonkeruumenetelmänä tuntui mielekkäältä tavalta kerätä tietoa, sillä emme halunneet määrätä ennalta vastausvaihtoehtoja. Haastattelu mahdollisti haastateltavien aktiivisen osallistumisen tutkimukseen, johon he myös loivat merkityksiä. Haastattelun avulla pysyimme myös selventämään ja syventämään haastateltavien antamia vastauksia. Haastattelu antoi myös enemmän mahdollisuuksia tulkita vastauksia kuin esimerkiksi postikyselyssä. (Ks. Hirsjärvi ym. 2007, 200.)

Teemahaastattelua kuvataan usein lomakehaastattelun ja avoimen haastattelun väli muodoksi. Teemahaastattelussa aihepiiri ja teema-alueet ovat tiedossa, mutta tarkkoja kysymyksiä tai kysymysten järjestystä ei ole tarkoin määritelty. Teemahaastattelu voi olla lähes avoimen haastattelun kaltainen teemojen mukaan etenevä keskustelu, tai se voi muistuttaa strukturoitua haastattelua. Teemahaastattelussa kysymyksiä ei tarvitse miettiä valmiiksi, vaan haastattelu voi edetä ennalta määritettyjen teemojen mukaan. Haastattelija voi esittää tarkentavia kysymyksiä haastattelun edetessä. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 77.) Haastattelun avulla pyritään keräämään riittävä aineisto, jonka pohjalta voidaan tehdä luotettavia tutkittavaa ilmiötä koskevia päätelmiä (Hirsjärvi & Hurme 2010, 66.)

Teemahaastatteluja varten laadimme haastattelurungon sekä työntekijöiden että nuorten haastatteluja varten. (liite 3 ja liite 4). Kysymysrunkoihin kokosimme tutkimuksen pääteemat sekä niiden alle apukysymyksiä, joilla tarkensimme teemaa. Toteuttamamme

teemahaastattelut olivat siis lähempänä strukturoitua haastattelua kuin avointa haastattelua. Käytimme haastattelurunkoja varmistaaksemme, että saamme tarpeeksi tutkimuksemme kannalta merkityksellistä tietoa tutkittavasta ilmiöstä. Huomasimme myös, että haastateltavien oli helpompi vastata valmiisiin kysymyksiin, kuin kertoa vapaasti määritellyistä teemoista. Haastattelutilanteissa kysymysten järjestys ja muoto vaihtelivat, mutta jokaisen haastateltavan kanssa kävimme läpi samat teemat. Esitimme haastattelun aikana myös lisäkysymyksiä tarkentaaksemme haastateltavien antamia vastauksia.

Opinnäytetyötä aloittaessamme tarkoituksena oli käsitellä yhtä rajoitustoimenpidetilannetta syvähaastattelun avulla. Syvähaastattelussa on tarkoitus avata tutkittava ilmiö mahdollisimman perusteellisesti haastatteleamalla samaa haastateltavaa useita kertoja (Tuomi & Sarajärvi 2002, 78). Syvähaastatteluprosessissa voidaan erottaa kolme eri vaihetta, joissa jokaisessa mennään syvemmälle tutkittavaan ilmiöön (Kortelainen 1982, 296, Eskola & Suoranta 1999 86–87 mukaan). Tässä yhteydessä meillä ei kuitenkaan ollut mahdollista toteuttaa prosessuaalista syvähaastattelua, minkä takia päädyimme tekemään yhden avoimen haastattelun.

Avoimessa haastattelussa haastattelijan tehtävä on selvittää haastateltavan ajatuksia, mielipiteitä, tunteita ja käsityksiä (Hirsjärvi ym. 2007, 204). Vain ilmiö, josta halutaan saada tietoa, on ennalta määritelty. Haastatteliija ohjaa haastattelua ja syventää haastateltavan vastauksia tarkentavilla kysymyksillä. Haastateltavan annetaan puhua vapaasti ja tutkijan intuitiiviset väliintulot sallitaan. Haastattelijan tehtävä on kuitenkin pitää haastattelu ennalta määrättyssä aiheessa. Avoimen haastattelun tarkoituksena on tutkittavan ilmiön mahdollisimman perusteellinen avaaminen. Ei ole lainkaan harvinaista, että avointa haastattelua käytettäessä haastateltavia on vain muutamia, jopa yksi. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 78.)

Avoimen haastattelun tarkoituksena oli käsitellä rajoitustoimenpiteitä yksittäisen tapahtuksen kautta, sekä syventää jo saamaamme tietoa. Sen avulla halusimme saada mahdollisimman tarkan kuvauksen yhdestä jo toteutuneesta rajoitustoimenpidetilanteesta. Avoimeen haastatteluun emme tehneet erillistä kysymysrunkoa. Olimme kuitenkin kirjanneet ylös teemoja, joiden läpi toivoimme haastateltavan pohtivan yksittäistä rajoitustilannetta (liite 5). Lähetimme haastateltavalle etukäteen tiedon avoimen haastattelun kulusta sekä valitsemistamme teemoista. Pyysimme haastateltavaa valitsemaan yhden rajoitustoimenpidetilanteen, jossa hän on ollut mukana ja jonka kulun hän muistaa tar-

kasti. Halusimme antaa haastateltavalle mahdollisuuden valmistautua haastatteluun, sekä palauttaa mieleen valitsemansa rajoitustilanteen mahdollisimman tarkasti.

8.2.3 Haastattelujen toteutus

Laadimme haastattelujen teemat ja rungot kesäkuussa 2011 lukemamme teorian pohjalta. Päätimme nauhoittaa haastattelut, jotta aineiston käsittely olisi helpompaa. Nauhurin käytöstä olimme ilmoittaneet jo tutkimuslupien hakuvaiheessa. Ennen varsinaisia haastatteluja halusimme testata nauhurin käyttöä sekä valitsemiemme teemojen ja kysymysten toimivuutta, minkä takia teimme yhden koehaastattelun. Koehaastatteluun osallistui tuttavamme, jolla oli aiempaa kokemusta rajoitustoimenpiteistä sekä lastensuojelussa työskentelystä. Koehaastattelun jälkeen muokkasimme ja täsmensimme vielä laatimamme kysymyksiä.

Teimme kaikki teemahaastattelut heinäkuun 2011 aikana. Saman päivän aikana haastattelimme aina yhdestä laitoksesta sekä työntekijän että nuoren. Jaoimme teemahaastattelut niin, että kumpikin meistä haastatteli kahta työntekijää ja kahta nuorta. Päädyimme siihen, että sama haastattelijä haastattelee samasta laitoksesta sekä työntekijän, että nuoren. Toinen oli läsnä haastattelun ajan ja esitti haastattelun aikana ja lopuksi tarkentavia kysymyksiä. Päädyimme siihen, että olemme molemmat paikalla haastattelutilanteissa, koska halusimme saada kustakin haastattelusta mahdollisimman paljon tietoa. Työntekijöiden haastattelut kestivät kahdestakymmenestä (20) minuutista neljäänkymmeneenviiteen (45) minuuttiin. Nuorten haastattelut kestivät sen sijaan kymmenestä (10) minuutista kahteenkymmeneen (20) minuuttiin.

Haastattelupaikan valintaan vaikuttavat monet tekijät. Paikkaa valittaessa on otettava huomioon haastateltavat, käytettävissä olevat resurssit, tutkittava ilmiö, jopa tutkimusongelma. Yleisimpiä haastattelupaikkoja ovat haastateltavan koti, jokin laitos, haastateltavan työpaikka, koulu tai päiväkot. Haastattelupaikan tulisi olla rauhallinen ja haastateltavalle turvallinen. Tutkija voi antaa haastateltavan ehdottaa haastattelupaikkaa. (Hirsjärvi & Hurme 2010, 73–74.)

Haastattelut tehtiin kunkin tutkimukseen osallistuvan lastensuojelulaitoksen tiloissa. Pyysimme haastatteluajankohtia sopiessamme, että meille varattaisiin jokin rauhallinen tila, jossa voisimme tehdä haastattelun. Haastattelutilanteissa paikalla oli meidän lisäksi ainoastaan haastateltava. Kerroimme vielä haastattelun alussa tutkimuksestamme ja haastattelun kulusta, sekä nauhurin käytöstä. Jokaisen haastattelun alussa kerroimme haastateltaville myös, että aineistot käsiteltäisiin anonyymiteettiä kunnioittaen, eikä tutkimuksessamme haastateltavien henkilöllisyys tulisi julki.

Avoimen haastattelu tehtiin syyskuussa 2011. Avoimessa haastattelussa emme olleet jakaneet haastattelijan roolia niin selkeästi kuin teemahaastatteluissa. Toinen meistä kuitenkin ohjasi haastattelua niin, että keskustelu pysyi tutkittavassa ilmiössä. Molemmat esittivät tarkentavia kysymyksiä. Koimme hyväksi sen, että avoimen haastattelun teko jäi myöhemmäksi. Olimme saaneet sitä ennen teemahaastattelujen analyysit tehtyä ja meillä oli näin enemmän tietoa rajoitustoimenpiteistä ja osasimme sen pohjalta tarkentaa haastateltavan vastauksia paremmin.

8.3 Laadullisen aineiston käsittely ja analysointi

8.3.1 Litterointi

Litterointi tarkoittaa haastattelun purkamista tekstiksi. Litterointitapoja on useita. Valinta eri tapojen välillä kannattaa tehdä sen mukaan, millä menetelmällä aineiston aikoo analysoida. (Eskola 2007, 159.) Litteroimme haastattelut mahdollisimman pian haastattelujen jälkeen, yleensä jo samana päivänä. Tällä halusimme varmistaa, että haastattelu-tilanne oli hyvin mielessä, mikä paransi litteroinnin tarkkuutta.

Litteroimme haastattelut sanatarkasti. Merkitsimme haastatteluihin pitkät tauot kolmella pisteellä. Sanatarkalla litteroinnilla ja taukojen merkitsemisellä halusimme saada aineistossamme näkymään, mitkä asiat mietityttivät haastateltavia. Yhden haastattelun äänenlaatu oli huono, emmekä saaneet litteroitua kyseistä haastattelua sanatarkasti. Saimme kuitenkin haastattelusta oleellisen tiedon ylös. Epäselvät kohdat merkitsimme kysymysmerkeillä. Litteroitua aineistoa kertyi yhteensä 92 sivua, fontilla Times New Roman, kirjasinkoolla 12, rivivälillä 1.5.

8.3.2 Aineiston analyysi

Laadullisessa tutkimuksessa tutkija etsii aineistosta vastausta asettamaansa tutkimuskysymykseen. Aineistojen avulla tutkija tekee hypoteeseja ja etsii uusia näkökulmia, ei testaa jo olemassa olevia hypoteeseja. Laadullisessa tutkimuksessa tutkimukseen osallistuvat henkilöt tuottavat vapaasti oman käsityksensä tutkittavasta ilmiöstä. (Eskola 2007, 162.) Tutkittavien kohteiden määrä voi laadullisessa tutkimuksessa olla pieni. Tapauksia analysoidaan perusteellisesti. Näin ollen aineiston tieteellisyyden kriteeri on määrän sijasta laatu. (Eskola 1999, 18.) Laadullisessa tutkimuksessa analyysin tarkoitus on selkeyttää aineistoa ja siten tuottaa uutta tietoa tutkittavasta ilmiöstä. (Eskola & Suoranta 1999, 138.)

Teemahaastattelujen tekemisen ja analysoinnin väliin jäi noin kuukausi aikaa. Tuona aikana täydensimme tutkimuksemme teoriaosuutta. Analyysivaiheen aloitimme aineiston lukemisella. Luimme aineiston läpi useaan kertaan. Halusimme saada mahdollisimman selkeän ja jäsentyneen kuvan haastattelujen sisällöistä ennen varsinaisen analysoinnin aloittamista. Tässä vaiheessa rajasimme aineistoamme jättämällä siitä pois kohdat, jotka eivät tuoneet merkittävää informaatiota tutkimuksemme kannalta. Tällaisia pätkiä olivat esimerkiksi kohdat, joissa puhuimme tutkimuksestamme tai joissa haastateltava eksoyi aiheesta.

Aineisto oli paikoin hankalalukuista. Haastateltavien pohtiessa heille vaikeita asioita, heidän puheessaan oli paljon täytesanoja: ”Ymm... oikein käytettynä kyllä... mut se, se on... ööö... se on varmaan semmonen taitolaji... sitten että, että niinku... öö...”. Parantaaksemme aineiston luettavuutta, tiivistimme tekstiä. Poistimme tekstistä täytesanoja ja muodostimme kokonaisia lauseita. Tämä helpotti aineiston käsittelyä tulevissa vaiheissa. Luotettavuuden parantamiseksi säilytimme alkuperäisen tekstin kuitenkin tiivistetyn rinnalla koko analysoinnin ajan. Käsittelimme nuorten ja työntekijöiden haastateltuja erillisinä kokonaisuuksina.

8.3.3 Analyysimenetelmän valinta ja haastattelujen analysointi

Eniten käytettyjä analyysimenetelmiä laadullisessa tutkimuksessa ovat teemoittelu, tyyppittely, sisällönerittely, diskurssianalyysi ja keskusteluanalyysi (Hirsjärvi ym. 2007, 219). Käytännöllisen ongelman ratkaisemisessa suositeltavin analysointitapa on teemoittelu. Teemoittelussa aineistosta voidaan helposti poimia tutkimusongelman kannalta olennaista tietoa. Tuloksena aineistosta saadaan esille kokoelma erilaisia vastauksia tutkimuksessa esitettyihin kysymyksiin. (Eskola & Suoranta 1999, 179–180.)

Analysoimme aineiston Jari Eskolan (2007, 170) esittämän teemahaastatteluaineiston analysoinnin vaiheiden mukaisesti (ks. liite 6). Eskolan mukaan teemahaastatteluaineiston analyysissa ensimmäinen tehtävä on järjestää aineisto teemoittain. Jokaisesta vastauksesta poimitaan teemaan liittyvä kohta. Vastauksia ja kommentteja johonkin teemaan voi löytyä eri kohdista haastattelua. (Eskola 2007, 170.)

Tarkastelimme teemahaastatteluaineistoa tutkimuskysymyksemme kautta ja muodostimme teemoja, jotka vastaavat tutkimuskysymykseemme. Huomasimme teemojen muotoutuvan lähes samoiksi kuin haastattelurungossamme. Eskola ja Suoranta (1999, 153) toteavat, että teemahaastattelulla kerätyn aineiston teemoittelussa haastattelurunko onkin oivallinen apuväline. Työntekijöiden teemahaastatteluista saamastamme aineistoista muodostimme kolme pääteemaa, nuorilta saamastamme aineistosta kaksi pääteemaa. Pääteemojen alle kokosimme alateemoja, jotka jäsensivät itse pääteemaa.

Työntekijöiden haastattelujen teemat ja alateemat:

- 1) LAITOSKASVATUS: laitospetuksen tehtävä, rajoitustoimenpiteet laitospetuksessa
- 2) RAJOITUSTOIMENPITEET: rajoitustoimenpiteisiin liittyvät käytännöt lastensuojelulaitoksissa, rajoitustoimenpiteiden merkitys nuoren kasvuun ja kehitykseen, rajoitustoimenpiteiden merkitys nuoren käyttäytymiselle
- 3) SOSIAALINEN TUKI JA KONTROLLI: sosiaalinen tuki, sosiaalinen kontrolli, sosiaalisen tuen ja kontrollin suhde rajoitustoimenpiteisiin

Nuorten haastattelujen teemat ja alateemat:

- 1) RAJOITUSTOIMENPITEET: nuorten ymmärrys rajoitustoimenpiteistä, rajoitustoimenpidetilanteet, rajoitustoimenpidetilanteen käsittely
- 2) RAJOITUSTOIMENPITEIDEN MERKITYS NUORELLE: rajoitustoimenpiteiden merkitys nuoren käyttäytymiseen, nuorten pohdintoja rajoitustoimenpiteistä

Laadullista aineistoa analysoitaessa sitä voidaan lähestyä kahdella tapaa: voidaan joko pysytellä tiukasti aineistossa ja rakentaa tulkintoja tiiviisti aineistosta käsin tai voidaan pitää aineistoa tutkijan teoreettisen ajattelun lähtökohtana, apuvälineenä tai lähtökohtana tulkinnoille. (Eskola & Suoranta 1999, 146.) Aineistolähtöisessä analyysissä analyysiyksiköt eivät ole ennakkoon sovittuja. Ne valitaan aineistosta tarkoituksen ja tehtävänasettelun mukaisesti. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 96.) Tekemämme analyysi oli sekä aineisto- että teorialähtöinen. Aiemmin kokoamamme teoriaviitekehys vaikutti haastatteluteemojen syntymiseen, ja samat teemat valikoituivat lopulta myös aineistoamme jäsentäviksi teemoiksi. Tekemämme tulkinnat syntyivät kuitenkin aineistosta, joita siten myöhemmin vertasimme kokoamaamme teoriaan.

Teimme teemoittelun perinteisesti saksia ja paperiliimaa apuna käyttäen. Varasimme kullekin temalle suuren valkean paperin, johon leikkasimme ja liimasimme tulostetusta aineistosta teemaan liittyviä kohtia. Teemoittamista seurasi varsinainen analyysivaihe. Tässä vaiheessa luimme aineistoa useita kertoja. Alleviivasimme aineistosta kumpikin itseämme kiinnostavat ja merkitykselliset asiat, minkä jälkeen vertailimme alleviivauksiamme. Näin halusimme varmistaa, ettei aineistosta jää mitään merkittävää huomiotta. Lukiessamme aineistoa teimme siitä myös tulkintoja, sekä etsimme haastatteluista yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia. Kirjoitimme muistiinpanoja teemapapereihin myöhempää käsittelyä varten. (Ks. Eskola 2007, 171–172.)

Koodasimme jokaisen haastattelun häivyttääksemme haastateltavien tunnistetiedot. Koodauksissa näkyy, onko kyseessä työntekijä (T) vai nuori (N) sekä haastattelulle arvottu haastattelunumero väliltä 20–40. Tällöin esimerkiksi yhden haastatellun nuoren koodi voisi olla N24 ja työntekijän T35. Samasta laitoksesta haastatellulla nuorella ja

työntekijällä ei ole sama kooditunniste. Jätimme koodit näkyviin myös aineistolainauksissa ilmaisemaan, mitkä lainaukset ovat saman haastateltavan ajatuksia.

Analyysin tehtävä on tiivistää aineisto niin, ettei siitä kuitenkaan jää mitään olennaista pois. Analyysin tavoitteena on, päinvastoin, kasvattaa aineiston informaatioarvoa. (Eskola 2007, 173–174.) Tässä vaiheessa nostimme aineistosta tärkeimmät kohdat esiin. Painotimme aineistosta mielenkiintoisempia kohtia, mutta pyrimme kuitenkin esittelemään aineistoa tasapuolisesti. Tämän jälkeen kirjoitimme auki omat tulkintamme aineistosta, joita havainnollistimme aineistoesimerkein. Kytkimme tekemämme tulkinnat aiemmin kokoamaamme teoriaan sekä yhdistelimme tekemiämme tulkintoja omaan ajatteluun. (Ks. Eskola 2007, 173–174, 177–178.)

Analysoimme *avoimen haastattelun*, teemahaastattelujen tavoin, teemoitellen. Keskeisiksi teemoiksi muodostuivat turvallisuus, rajoitustoimenpidetilanteen käsittely, rajoitustoimenpiteiden kasvatuksellisuus, sosiaalinen tuki ja kontrolli, rajoitustoimenpiteiden merkitys nuorelle sekä työntekijän tunteet rajoitustilanteessa. Järjestimme tekstin teemojen alle. Itse tilannekuvauksesta teimme tiivistelmän, jossa kerroimme tilanteen kulun lyhyesti, mutta mahdollisimman tarkasti. Tilannekuvauksessa keskityimme rajoitustoimenpiteeseen johtaneisiin syihin, sekä kuvaukseen rajoitustoimenpiteen toteuttamisesta. Lopuksi avasimme kuvattua rajoitustilannetta haastattelusta nousseiden teemojen kautta.

9 TILASTOKATSAUS

Tilastokatsauksemme Pohjois-Karjalan lastensuojelulaitoksissa käytetyistä rajoitustoimenpiteistä käsittää vuodet 2008–2010. Vuoden 2008 tilastoissa Pohjois-Karjalassa oli seitsemän laitosluvat saanutta lastensuojelulaitosta. Näitä olivat Perheryhmäkoti Liekki, Kuntoutusyksikkö Messi, Ilomantsin lastensuojeluyksikkö, Suorannan pienryhmäkoti, Perhekuntoutusyksikkö Arianne, Pienryhmäkoti Vesseli Oy sekä Lastensuojelunkehittämisyksikkö Kaaripiha. Vuonna 2010 Lastensuojeluyksikkö Verso sekä Romon Perhekoti Oy:n Pihämäki saivat myös laitosluvat. Tilastokatsauksemme käsittää Pienryhmä-

koti Vesseliä lukuun ottamatta kaikki edellä mainitut lastensuojelulaitokset. Jätimme Pienryhmäkoti Vesselin tilastokatsauksemme ulkopuolelle, sillä he eivät olleet ilmoittaneet aluehallintovirastolle yhtään rajoitustoimenpidettä vuosina 2008–2009. Vuonna 2010 taas Vesselissä ei ole tilastojen mukaan ollut toimintaa. (Itä-Suomen aluehallintovirasto 2011.)

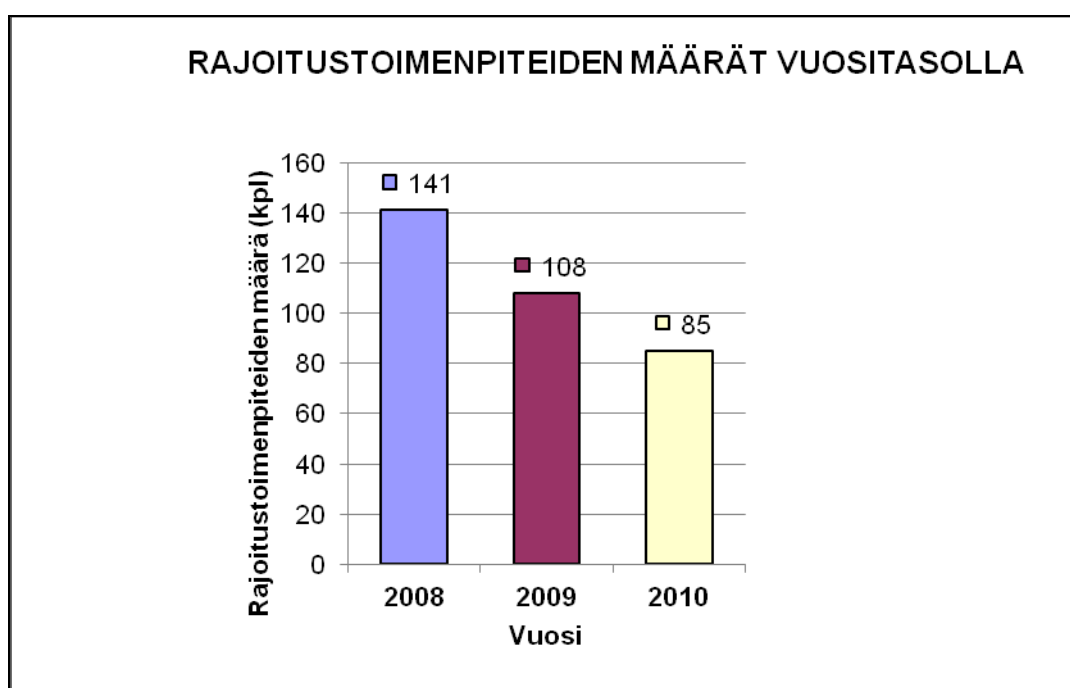
Joensuussa sijaitseva Lastensuojelun kehittämissyksikkö Kaaripiha on ainoa kunnallinen lastensuojelulaitos alueella. Kaaripiha tarjoaa lastensuojelun avo- ja sijaishuollon palveluita. Kaaripihaan kuuluu kahdeksanpaikkainen vastaanottokoti, joka tarjoaa kriisisijoitusjaksoja, ja enintään kolmen kuukauden pituisia kartoitusjaksoja, sekä viisipaikkainen pitkäaikainen nuorten sijoitusyksikkö Kaaripesä. (Joensuun kaupunki 2011.)

Yksityisistä lastensuojelulaitoksista 14-paikkainen Ilomantsin lastensuojeluyksikkö sekä seitsemänpaikkainen kuntoutusyksikkö Messi ovat erikoistuneet haasteellisiin nuoriin, joiden kuntoutuksen pääpaino on psykiatrisessa kuntoutuksessa tai haasteelliseen käyttäytymiseen ja elämän hallintaan liittyvässä kuntoutuksessa (Mehiläinen; Messi Oy.). Perhekuntoutuskoti Arianne on 13-paikkainen lastensuojelulaitos, joka tarjoaa pitkäaikaista sijoitusta, mutta pystyy ottamaan lapsia ja nuoria vastaan myös äkillisissä kriisitilanteissa (Perhekuntoutuskoti Arianne). Pienryhmäkoti Liekki on kuusipaikkainen lastensuojelulaitos niin pitkäaikaisiin kuin myös lyhyempiin sijoituksiin (Pienryhmäkoti Liekki). Suorannan pienryhmäkoti taas on seitsenpaikkainen lastensuojelulaitos avo- huollon tukitoimena sijoitetuille, sekä huostaanotetuille nuorille (Suorannan pienryhmäkoti).

Lastensuojeluyksikkö Verso on seitsenpaikkainen yksikkö, joka on tarkoitettu alle 18 - vuotiaille nuorille sekä heidän perheilleen (Liperin kunta 2010). Romon Perhekodit Oy tarjoaa ammatillisia sijaishuolto- ja lastensuojelupalveluja. Romon perhekotien pihämäki on seitsenpaikkainen yksikkö erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitseville lapsille ja nuorille. (Romon Perhekodit Oy 2010.)

9.1 Käytettyjen rajoitustoimenpiteiden määrät vuosina 2008–2010

Vuosina 2008–2010 Pohjois-Karjalan lastensuojelulaitoksissa tehtiin yhteensä 334 rajoitustoimenpidettä. Vuositasolla rajoitustoimenpiteet jakautuivat oheisen kuvion (Kuvio 2) mukaisesti. Taulukkoa tarkasteltaessa on otettava huomioon vuonna 2010 laitosluvat saaneet kaksi lastensuojelulaitosta. Niissä molemmissa on käytetty rajoitteita jo samana vuonna yhteensä 21 kertaa. Tämä lisää rajoitustoimenpiteiden kokonaismäärää kyseisenä vuonna verrattuna kahteen edelliseen vuoteen. Rajoitustoimenpiteiden määrä on kolmen viime vuoden tilastojen mukaan vähentynyt.

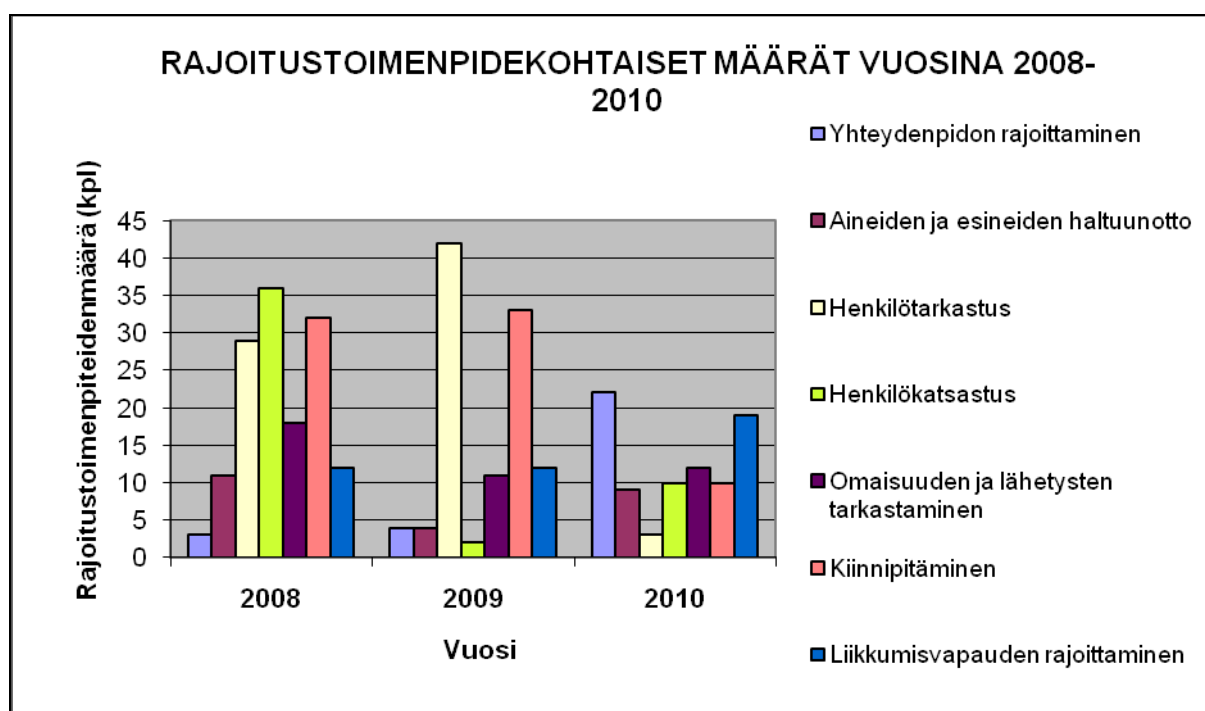

Kuvio 2. Käytettyjen rajoitustoimenpiteiden (n=334) määrät (kpl.) vuositasolla vuosina 2008–2010.

Laitoskohtaisesti rajoitustoimenpiteiden vuotuinen määrä vaihtelee. Joissakin laitoksissa rajoitustoimenpiteiden käyttö näyttää vähentyneen vuodesta 2008 vuoteen 2010 melko tasaisesti. Toisissa laitoksissa tasaista vähentymistä ei ole havaittavissa, vaan määrät vaihtelevat vuosikohtaisesti vähentyen tai kasvaen. Tutkimuksessamme emme tarkemmin syvenny käytettyjen rajoitustoimenpiteiden määrän vähenemisen tai vuosikohtaisten vaihteluiden syihin.

9.2 Yksittäisten rajoitustoimenpiteiden määrä

Käytetyimmät rajoitustoimenpiteet vaihtelevat tilastojen mukaan vuosittain. Vuonna 2008 käytetyin rajoitustoimenpide oli henkilökatsastus, jota käytettiin 36 kertaa. Vuonna 2009 puolestaan henkilötarkastusta käytettiin eniten, 42 kertaa. Vuonna 2010 eniten käytetty rajoitustoimenpide oli yhteydenpidon rajoittaminen. Yhteensä vuosina 2008–2010 käytettiin eniten kiinnipitämistä 75 kertaa ja toiseksi eniten henkilötarkastusta 74 kertaa (Kuvio 3).

Kuvio 3. Käytettyjen yksittäisten rajoitustoimenpiteiden määrät (kpl.) vuosina 2008–2010.

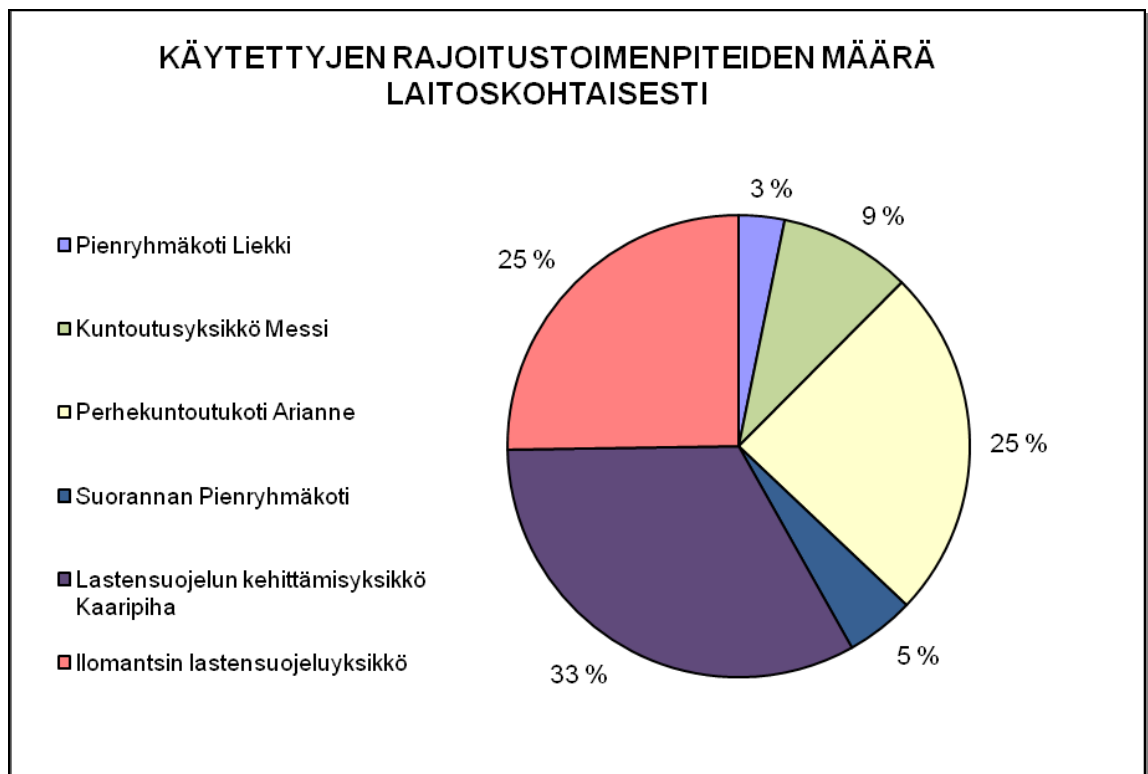
Tilastot osoittavat että Pohjois-Karjalan lastensuojelulaitoksissa ei käytetty vuosina 2008–2010 lainkaan lapsen olinpaikan ilmoittamatta jättämistä, eristämistä tai erityistä huolenpitoa. Käytetyistä rajoitustoimenpiteistä vähiten käytettiin aineiden ja esineiden haltuunottoa, jota käytettiin vuosina 2008–2010 yhteensä 24 kertaa.

Tilastoja tarkastellessa huomiota herätti myös yksittäisten rajoitteiden määrien suuret vaihtelut vuosittain. Esimerkiksi henkilökatsastuksen määriä tarkasteltaessa voi huomata, että vuotuiset vaihtelut ovat suuria. Vuonna 2008 henkilökatsastuksia tehtiin 36 kertaa kun taas vuonna 2009 vain kaksi kertaa. Vuoden 2008 henkilökatsastukset on tehty

kahdessa lastensuojelulaitoksessa, joista toisessa se on suoritettu 27 kertaa ja toisessa 9 kertaa. Tästä voi päätellä, että käytettyjen rajoitustoimenpiteiden määrään voi vaikuttaa muutaman tai jopa yhden nuoren oireilu yhdessä lastensuojelulaitoksessa. Se, että vuoden 2008 käytetyin rajoitustoimenpide oli henkilökatsastus, voi siis johtua siitä, että kahdessa Pohjois-Karjalassa sijaitsevassa lastensuojelulaitoksessa oli kyseisenä vuonna sijoitettuna nuori tai nuoria, joiden päihteidenkäyttöön oli puututtava.

9.3 Laitoskohtaiset erot rajoitustoimenpiteiden käytössä

Tilastoista käy ilmi että Pohjois-Karjalan lastensuojelulaitoksista vuosina 2008–2010 eniten rajoitustoimenpiteitä käyttivät Lastensuojelun kehittämysyksikkö Kaaripiha, 103 kertaa ja Ilomantsin Lastensuojeluyksikkö, 79 kertaa. Vähiten rajoitustoimenpiteitä käytettiin puolestaan Pienryhmäkoti Liekissä ja Suorannan Pienryhmäkodissa (Kuvio 4).

Kuvio 4. Pohjois-Karjalassa vuosina 2008-2010 käytetyt rajoitustoimenpiteet (n=313) laitoskohtaisesti prosenttiosuuksina.

Oheisessa kaaviossa ei ole huomioitu Romon Perhekoti Oy:n Pihämäkeä, eikä Lastensuojeluyksikkö Versoa, jotka saivat laitosluvut vuonna 2010. Ennen laitoslupien saamista niissä ei ole saanut käyttää rajoitustoimenpiteitä. Romon Perhekoti Oy:n Pihanmäessä käytettiin rajoitustoimenpiteitä vuonna 2010 yhteensä kolme kertaa ja Lastensuojeluyksikkö Versossa kahdeksantoista (18) kertaa.

Vertailtaessa laitospohjaisia rajoitustoimenpidemääriä, on otettava huomioon yksiköiden koko ja profiloituminen. Suurikokoisissa yksiköissä rajoitteita voidaan käyttää suhteessa saman verran kuin pienemmissä, mutta koska asiakasmäärät ovat suurempia, on käytettyjen rajoitteidenkin määrä suurempi. Kriisitilanteisiin ja kiireellisiin sijoituksiin erikoistuneet yksiköt, kuten vastaanottokodit ja toisaalta vaikeasti kuntoutettaviin nuoriin erikoistuneet yksiköt käyttävät rajoitustoimenpiteitä enemmän suhteessa muihin.

Huomioitavaa on, että lähes kaikissa Pohjois-Karjalassa laitosluvilla toimivissa lastensuojeluyksiköissä käytettiin rajoitustoimenpiteitä vuosina 2008–2010. Poikkeuksena oli Pienryhmäkoti Liekki, jossa ei tilastojen mukaan käytetty yhtään rajoitustoimenpidettä vuonna 2009. Osa liikkumisvapauden rajoittamispäätöksistä oli tehty sijoittajakunnan taholta. Näissä tapauksissa lastensuojelulaitos toimi rajoitustoimenpiteen toteuttajana.

10 TULOSTEN ESITTELY

Esittelemme tulokset aineistoista nousseiden teemojen kautta. Työntekijöiden ja nuorten haastattelujen tulokset on esitelty erikseen omina kappaleinaan. Viimeiseksi esittelemme avoimessa haastattelussa työntekijän kuvaaman rajoitustoimenpidetilanteen ja siihen liittyvien teemojen keskeiset tulokset.

10.1 Työntekijöiden näkemyksiä rajoitustoimenpiteiden käytöstä

Jokaisesta neljästä tutkimukseemme osallistuneesta lastensuojelulaitoksesta haastatelimme yhtä työntekijää. Haastateltavista kolme oli miehiä ja yksi nainen. Haastateltavien työkokemus vaihteli kahdesta kuukaudesta kahdeksaan vuoteen. Kaikki neljä olivat osallistuneet työssään rajoitustoimenpiteiden toteuttamiseen. Kokemus rajoitustoimenpidetilanteista vaihteli työkokemuksen pituuden mukaan kymmenestä (10) kerrasta kuuteenkymmeneen (60) kertaan. Työntekijöiden rooli rajoitustoimenpidetilanteissa vaihteli rajoitustoimenpiteen toteuttajasta päätöksentekijään. Yksi haastateltavista oli toiminut lyhyen aikaa laitoksen johtajan tehtävissä ja tehnyt sinä aikana rajoitustoimenpiteistä kirjalliset rajoituspäätökset. Kaikki haastateltavat olivat olleet sekä suorittamassa rajoitetta, että toisena ohjaajana rajoitustilanteessa

10.1.1 Rajoitustoimenpiteet ja laitospedagogisuus

Kysymys laitospedagogisuuden tehtävästä herätti pohdintaa haastateltavissa. Työntekijöiden mielestä pedagogisuuden tehtävä laitoksissa on osittain samanlainen kuin kotipedagogiikassa: pedagogiikalla pyritään tukemaan nuoria mahdollisimman normaaliin ikätasoiseen kehitykseen. Nuorille pyritään myös tarjoamaan mahdollisimman kodinomaisen ympäristö elää ja kasvaa. Laitospedagogiasta pidettiin kuitenkin osittain rajoittavampana kuin kotipedagogiikka, sillä esimerkiksi päihteiden käyttöä ei laitoksissa sallita lainkaan.

Työntekijöiden mukaan nuoria sijoitetaan hyvin eri syistä lastensuojelulaitokseen ja sen vuoksi pedagogisuuden tavoitteetkin eroavat eri nuorten kohdalla. Joillekin nuorille laitos on heidän mukaansa turvapaikka. Toisille nuorille laitossijoitus on pysäytys, jonka aikana nuorella on mahdollisuus pohtia omaa käytöstään ja sen vaikutusta tulevaisuuteensa. Laitossijoituksen aikana nuorten ongelmiin puututaan ja ongelmia käsittelemällä niitä pyritään myös vähentämään.

Nuorten pedagogiikassa tärkeäksi tavoitteeksi nousi nuoren valmistaminen itsenäistä elämää varten. Laitossijoituksen aikana nuoren ongelmiin paneudutaan ja nuorelle tarjotaan sellaista tukea, mitä hän tarvitsee itsenäistyäkseen. Nuoren yhteiskuntaan kiinnittymistä ja sieltä oman paikan löytämistä, pidettiin itsenäistymisen laajempaan tavoitteeseen

na. Eräs työntekijä kertoi, että lastensuojelulaitokseen tulee usein sijoitukseen nuoria, joille sosiaaliset ympäristöt ovat tuottaneet ahdistusta. Tallöin kasvatustyön tavoitteeksi määritetty kuntouttaminen takaisin omiin sosiaalisiin kontakteihin ja sitä kautta nuoren syrjäytymisen ehkäiseminen.

Monet nuoret on hyvin sosiaalisesti rajoittuneita --³ ja sit siellä aikasemmissa sosiaalisissa ympäristöissä on saattanut olla kaikennäköstä kiusaamista -- niin esimerkiksi tämmösen tukeminen, et pystytään saamaan nuori sitten uudestaan talon ulkopuoliseen sosiaaliseen ympäristöön. 37T

Laitoskasvatuksen tehtävänä pidettiin myös nuoren ja perheen välisen yhteyden tukeminen. Nuoren ja hänen läheisten välisiä siteitä pyritään ylläpitämään ja vahvistamaan. Myös vanhempia pyritään tukemaan heidän kasvatustehtävässään. Työntekijöiden mukaan tavoitteena on nuoren sijoituksen purkaminen ja nuoren palaaminen vanhempiensa luo tai itsenäistyminen ja muuttaminen omaan asuntoon.

Haastateltavat työntekijät pitivät rajoitustoimenpiteiden käytön mahdollisuutta lastensuojelulaitoksissa tärkeänä ja osittain myös välttämättömänä. Heidän kertoman mukaan laitoksiin tulevat nuoret ovat usein henkisesti huonossa kunnossa ja tarvetta rajoitustoimenpiteiden käytölle löytyy.

-- nuoren kiinnipidot varsinkin on erittäin niinku tarpeellisia monesti, että et jos niitä ei saisi tehdä niin kyllä moni nuori tota ihtesä kerkiis tappa enenku puhumalla lähtis tai toisen ehtis tappa. 37T

Työntekijöiden mukaan rajoitustoimenpiteet on myös keino puuttua tilanteisiin, jolloin nuori ei ole yhteistyöhaluinen. Työntekijät pitivät tärkeänä sitä, että lastensuojelulaki antaa heille oikeuden esimerkiksi poistaa nuorelta päihteitä tai teräaseita, silloin kun nuori ei suostu niitä vapaaehtoisesti antamaan. Heidän mukaansa rajoitustoimenpiteiden avulla pystytään näin takaamaan nuoren ja myös henkilökunnan turvallisuus.

Rajoitustoimenpiteitä pidettiin äärimmäisinä keinoina puuttua tilanteisiin. Osittain niitä pidettiin myös kasvatuksellisia käytänteitä. Rajoitustoimenpiteiden koettiin tukevan kasvatustyötä, koska niitä käytetään lapsen turvallisuuden takaamiseksi. Kasvatukselli-

³ Kaksi ajatusviivaa (--) tarkoittaa, että olemme lyhentäneet sitaattia jättämällä siitä tekstiä pois.

sina käytänteinä niitä pidettiin myös siinä tapauksessa, kun ne ovat seurausta nuoren ei-toivotusta käyttäytymisestä. Rajoitustoimenpiteiden uskottiin toimivan myös herättävänä ja motivoivana asiana nuorelle.

Kyllähän ne siinä mielessä tukkee, että sen lapsen turvallisuuden kannalta niitä tehhään.-- ja, jos niitä käytetään sillä perusteella, että ne on reagointia siihen miten nuori on toiminu niin onhan ne sillä lailla kasvatuksellisia. 37T

Osa haastateltavista työntekijöitä piti rajoitustoimenpiteiden kasvatuksellisuutta kuitenkin kyseenalaisena niiden rajuuden vuoksi. Eräs haastateltavan mielestä rajoitustoimenpiteet ovat enemmän hoidollisia toimenpiteitä. Hänen mukaansa rajoitustoimenpiteet ovat pääasiassa terveyden suojaamista eikä niinkään kasvatuksellisia käytänteitä.

Kasvatuksellisina menetelminä ne [rajoitustoimenpiteet]⁴ on ehkä vähän liian rajuja, et ne ei palavele sitä tarkotusta -- on muitaki tapoja kasvattaa ku pelkästään rajottamalla. 21T

Myös rajoitustoimenpiteiden oikeutus herätti haastateltavissa pohdintaa. Eräs työntekijä pohti erityisesti työntekijöiden oikeutta lukea nuoren henkilökohtaisia kirjeitä.

-- joskus on ollut semmosta käenvääntöä siitä, että kun joku on joskus aukassu vaikka kirjeen, mikä on tullu jollekin nuorelle vaikka vankilasta ja on ollu syytä epäillä, että sisällössä on niinku, siinä vaikka yllytetään rikokseen niin sitten, kun se on aukastu, niin onko sille ollu perusteita vai ei ja sit sitä voi pähkäillä, et kuuluuko se asia meille ja kuuluuko se vasta sitten, kun se rikos tapahtuu. 21T

10.1.2 Rajoitustoimenpiteisiin liittyvät käytänteet lastensuojelulaitoksissa

Tutkimuksemme osallistuneissa lastensuojelulaitoksissa rajoitustoimenpiteisiin liittyvät käytännöt pohjautuivat pitkälti niihin määräyksiin, mitä laki määrittää. Rajoitustilanteissa pyritään esimerkiksi siihen, että paikalla olisi aina kaksi työntekijää, joista toinen olisi samaa sukupuolta nuoren kanssa. Rajoitustoimenpiteitä pyritään välttämään vii-

⁴ Hakasulkujen sisään olemme lisänneet sanoja selventääksemme tiettyjen sanojen merkityksiä lukijalle.

meiseen asti ja tilanteet pyritään hoitamaan jollain muulla tavalla. Niiden toteuttamiselle täytyy olla jokin erityinen syy ja toiminnan lähtökohtana on oltava aina nuoren etu.

Kaikissa tutkimukseen osallistuneissa lastensuojelulaitoksissa käytäntönä oli, että paikalla olevat ohjaajat voivat tehdä päätöksen niiden rajoitustoimenpiteiden käytöstä, jotka ovat kestoaltaan lyhyitä tai vaativat päätöksentekoa välittömästi. Muissa tilanteissa päätöksen tekee laitoksen johtaja tai hänen sijaisensa. Rajoitustoimenpiteen käyttöönoton tarvetta arvioidaan usein tiiminä, paikalla olevien työntekijöiden kesken.

Siitä, että tehhään joku tämmönen vaikka aineiden ja esineiden haltuunotto, niin sen tekee ohjaaja siinä hetkessä ja sit siihen niinku tietysti esimiehen hyväksyntä. -- Joskus on semmonen tilanne, et on pakko tehdä siinä hetkessä, ei se voi jäähä oottamaan mittään luppaa mistään ennää erikseen. 21T

Laitosten välillä oli eroavaisuutta rajoitustoimenpiteiden käyttöönotosta. Osaa rajoitustoimenpiteistä, esimerkiksi puhallutuksen suorittamista, kuvattiin lievemmiiksi rajoitteiksi ja siksi niitä käytetään herkemmin. Osassa tutkimukseen osallistuneista laitoksista esimerkiksi karanneelle nuorelle tehdään aina henkilökatsastus hänen palatessaan laitokseen.

-- että jos on hatkoilla ja on epäily vähänki että niin puhallutetaan kun käyään, että se on automaatio, että jos on jossakin, niin sitten näin. 33T

-- ainaku tulee tai on poissa talolta, kun on käyny, ellei oo tämmönen niinku pihapiiri ulkoilu, mutta jos on tuolla ihmisten ilmoilla käyny, joka kerta tehhään samalla tavalla se puhallutus aina riippumatta siitä, vaikka olis olu tavallaan olevinaan vanhempiansa seurassa tai kenen tahansa muun seurassa. 25T

Kaikkien rajoitustoimenpiteiden käytännöt eivät olleet täysin selviä. Eräs työntekijöistä pohti esimerkiksi eristämiseen liittyviä käytäntöjä.

Tavallaan meillä on semmonen sääntö ollu, et jos on tehny jonku tämmösen töppäyksen, karannu tai jottain muuta niin sit tavallaan, että on saattanu, että on tavallaan pari päivää huoneessaa. On käyny vaan hakemassa ruuat ja vessassa ja menee syömään ruuat omaan huoneeseen. Mä en tiää onko se eristäminen ihan kiinteesti periaatteessa. -- ei oo tehty eristämispäätöstä. 25T

Työntekijät kertoivat rajoitustoimenpiteiden käyttöön liittyvien käytäntöjen muuttuvan aikojen saatossa, riippuen siitä, kuinka paljon rajoitustoimenpiteille on ollut tarvetta. Työntekijät kokivat hallitsevansa parhaiten niiden rajoitteiden käytännöt, joita heidän laitoksessaan käytetään eniten. Eräässä haastattelussa pohdittiin erityisesti kiinnipitotilanteisiin liittyviä käytänteitä. Tällaiset tilanteet koettiin voimaa vaativiksi, eikä kyseisessä laitoksessa työntekijät ollut saaneet koulutusta kiinnipitämiseen. Kiinnipitojen hoitamista pidettiin pääasiassa miesten tehtävänä. Naispuoleisia työntekijöitä oli laitoksessa ohjeistettu turvaamaan tilannetta muilla tavoin kuin kiinnipitämällä, esimerkiksi sulkemalla ovia ja keräämällä ”lentäviä” tavaroita pois.

Työntekijät pitivät tärkeänä rajoitustilanteiden läpikäymistä nuoren kanssa mahdollisimman pian tilanteen jälkeen. Tilanteen käsittely voi heidän mukaansa kuitenkin siirtyä myöhemmäksi esimerkiksi silloin, kun nuoren kunto ei salli tilanteen välitöntä käsittelyä. Rajoittamiseen johtaneista syistä keskustellaan nuoren kanssa ja kaikille osapuolille pyritään saamaan oikea kuva tilanteesta. Nuorta kuullaan ja hänelle annetaan mahdollisuus kertoa oma näkökantansa tilanteeseen. Asiasta voidaan keskustella myöhemminkin esimerkiksi omaohjaajan kanssa.

Etä tota voihan olla semmosissa tilanteissa, että siinä on niin monta muutosta, se jää myöhemmäks se käsittely. Mut hyvä käytäntö, kyl se meillä kaikilla on tiedossa et ne kuitenkin heti käsiteltäs. Annetaan nuorelle mahdollisuus sanoa se oma vastine siihen. 33T

Työntekijöiden mukaan rajoitustoimenpidetilanteet käydään läpi myös tilanteessa paikalla olleiden työntekijöiden kesken jo saman työvuoron aikana. Muita työntekijöitä tiedotetaan käytetyistä rajoitustoimenpiteistä niin, että kaikki tietävät mitä on tapahtunut. Työntekijöiden mukaan rajoitustoimenpidetilanteet vaativat joskus laajempaakin purkua. Tällaisia tilanteita voivat olla esimerkiksi kiinnipitotilanteet, joissa on ollut selvä väkivallan uhka. Osalla tutkimukseen osallistuneista laitoksista oli mahdollisuus käyttää myös ulkopuolisia terapeutteja haastavien tilanteiden purkuun.

Et ei ne oo niin selkeitä, että ois niinku purkutilanne vaan, että ne menee siinä työvuoron aikana. Mut varmaan niinku tommosia isompia kiinnipitämisjuttuja...niin semmosissa on sit ehkä enemmän tarvetta ja onhan meillä sitten ohjaus järjestetty. 33T

Rajoitustoimenpiteiden kirjaamisesta oli laitoksissa hyvin samankaltaisia käytänteitä. Yleisesti ottaen oli sovittu, että rajoitustoimenpiteessä mukana olleet ohjaajat hoitavat

myös rajoitteen kirjaamisen. Laitoksen johtaja allekirjoittaa kirjatut rajoitteet. Tämän jälkeen tieto käytetyistä rajoitustoimenpiteistä lähetetään lasten asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle. Myös nuoren vanhemmille ilmoitetaan käytetyistä rajoitustoimenpiteistä.

10.1.3 Rajoitustoimenpiteet nuoren kasvun ja kehityksen tukena?

Tutkimuksessamme rajoitustoimenpiteet nähtiin nuoren kasvua ja kehitystä suojaavina ja turvaa tuovina toimenpiteinä. Joissain tapauksissa niiden katsottiin olevan jopa välttämättömiä nuoren kasvuun ja kehitykselle. Nuoren elämässä tiettyjen rajojen olemassaolon katsottiin tuovan nuorelle turvallisuuden tunteen. Eräs haastateltavista työntekijöistä kertoi, että nuoret, joiden kohdalla joudutaan käyttämään rajoitustoimenpiteitä, ovat yleensä oppineet selviytymään itse. Heidän elämässään ei ole ollut aikuista, joka olisi asettanut heille rajoja. Rajoja asettamalla nuorille halutaan osoittaa, että heistä välitetään ja että heillä ja heidän elämällään on merkitystä. Rajoitustoimenpiteitä pidettiin kuitenkin äärikeinoina asettaa nuorelle rajoja ja osoittaa, millainen käyttäytyminen on toivottavaa ja millainen ei.

Lasten ja varhaisnuorten kanssa [rajoitustoimenpiteet] voi olla hyvinkin tarpeellinen myös tähän kasvuun ja kehitykseen, että on rajotukset, tietyt rajotukset, voimassa et pystyy niinku turvallisesti luottamaan siihen aikuisen, joka on paikalla. 37T

Työntekijät kokivat rajoitustoimenpiteiden opettavan nuorille syy-seuraus-suhteita. Nuoret oppivat ymmärtämään, että heidän käyttäytymisellään ja teoillaan on merkitystä siihen, mitä heille tapahtuu. Rajoitustoimenpiteillä koettiin olevan merkitystä myös siihen, että niiden avulla nuoret oppivat elämään yhteiskunnassa, jossa on sääntöjä. Toisaalta ulkoapäin tulevaa rajoittamista ei pidetty niin tehokkaana välineenä kuin nuoren itsensä vastuuttamista ja hänen kanssaan keskustelemista:

Pienemmillä rajoituksilla ja enemmän puheella voi tehdä enemmän siihen [käyttäytymiseen] vaikutusta. Ja sillä vastuuttamisella siitä omasta käytöstään enemmänkin ku ulkopuolelta tulevalla rajoituksella. 37T

Jos hyvin paljon rajoitustoimenpiteitä joutuu täällä tekemään niin ei se niinku anna hyvää kuvaa siitä, että mitenkä nuori pärjää sitten tuolla muualla. 37T

Tarkasteltaessa nuoren käyttäytymistä ja rajoitustoimenpiteiden merkitystä käyttäytymisen muutoksiin haastateltavien työntekijöiden mielipiteet jakaantuivat. Akuuteissa tilanteissa, kuten kiinnipidoissa, muutos on nopeasti huomattavissa, kun nuori rauhoittuu. Muiden rajoitustoimenpiteiden kohdalla työntekijät kokivat, että nuoren käyttäytyminen muuttuu ainakin joksikin aikaa toivotunlaiseen suuntaan. Nuori muistaa tekojensa seuraukset. Yksittäisten rajoitustoimenpiteiden muutosvoimaan ei kuitenkaan uskottu. Työntekijät näkivät, että perimmäistä syytä nuoren käyttäytymiseen ei voida ratkaista käyttämällä rajoitustoimenpiteitä.

Osa työntekijöistä oli kokenut, että nuori alkaa vain piilotella ei-toivottua käyttäytymistä, kuten päihteiden käyttöä tai varastelemista, kun työntekijä on siihen kerran puuttunut. Työntekijät uskoivat kuitenkin, että pitkällä tähtäimellä rajoitustoimenpiteillä on merkitystä nuoren käyttäytymiselle. Jos rajoitteiden käyttö on suunnitelmallista ja niillä vastataan nuoren oirehdintaan, niin muutos on mahdollinen.

Ei se välttämättä sillon...⁵ yksi yhteen heti muutu... yleensä ei. Sanotaan nyt näin. Mutta sitten niinku pitkässä juoksussa, siis kun ajatellaan vaikka että vuos etteen päin, niin muutos voi olla hyvinkin merkittävä siitä alkulähtökohasta. 33T

Kyl se [käytös muuttuu] ainakin joksikuks ajaks. Oon tässä huomannu, että jonkun verran se ainakii niinku muuttaa sitä ja muistetaan niitä hommia. -- mutta se, että miten pitkään se on, että kyllähän se monesti on et se niinku ei yhestä kerrasta lopu se semmonen, jos on taipumusta esimerkiks päih-teisiin tai sitten muuten näihin sääntöihin sopeutumiseen, et niitä rikottaan.”25T

Rajoitustoimenpiteiden käyttöä pidettiin joissain tapauksissa myös haitallista käyttäytymistä ennaltaehkäisevänä:

On sovittu, että jos alaikäsenä pääsee jonnekin festareille, missä on paljon alaikäsiä ja alkoholin käyttö aika yleistä ja sit sovitaan poikkeuksellisen

⁵ Kolme pistettä (...) sitaatissa kuvaa haastateltavan pitämää taukoa tai pidempää hiljaisuutta.

myöhäsiä kotiintuloaikoja, niin on vaikka puhallutus tänne tullessa. -- kun tietää että joutuu puhaltamaan niin toimii sillä tavalla, että se puhallutus on nolla promillea. 21T

Haastateltavien työntekijöiden mukaan rajoitustoimenpiteiden käytöllä on merkitystä muihinkin nuoriin kuin ainoastaan rajoitustoimenpiteen kohteena olevaan nuoreen. Lastensuojelulaitoksissa nuoret elävät yhteisössä ja kaikki mitä yhteisössä tapahtuu, puhuttaa nuoria. Työntekijät kuvasivat varsinkin kiinnipitotilanteita kriisin paikaksi. Ne herättävät nuorissa kysymyksiä ja voimakkaita tunteita, vaikka kiinnipito ei kohdistuisi nuoreen itseensä. Yhden nuoren itseään tai toisia vahingoittava käyttäytyminen aiheuttaa muissa nuorissa turvattomuuden tunnetta. Työntekijöiden puuttumisen tällaisiin tilanteisiin, esimerkiksi käyttämällä rajoitustoimenpiteitä, kerrottiin rauhoittavan muita nuoria ja lisäävän turvallisuuden tunnetta.

-- esimerkiksi yhen tämmösen kiinnipidon yhteydessä missä toinen nuori tavallaan... siinä vähän sen jälkeen sitten paljastu, et siitä hetkessä varmaan kyseinen ohjaaja niinku tienny, että minkälaisen tunnekuohon se rajoitustoimenpide, mikä kohdistu toiseen, niin aiheutti sitten tässä toisessa nuoressa [joka ei ollut rajoitteen kohteena]. 21T

Työntekijöiden mukaan rajoitustoimenpiteiden käyttö antaa kaikille yhteisön nuorille viestin siitä, miten toimitaan ja mikä on kiellettyä. Työntekijät kuvasivat nuoria mallioppijoiksi: kaikki nuoret kokeilevat lähes samoja asioita. Viesti rajoista, kielletystä ja sallitusta välittyy kaikille yhteisön nuorille, vaikka he eivät itse olisikaan rajoitustoimenpiteiden kohteena.

10.1.4 Sosiaalinen tuki ja kontrolli lastensuojelulaitosten arjessa

Haastateltavien työntekijöiden mielestä sosiaalisen tuen ja kontrollin määrittäminen oli vaikeaa. Käsitteet olivat heille osin vieraitakin. Ne hahmottuivat kuitenkin helpommin, kun he miettivät niiden näkyvyyttä laitoksen arjessa ja kasvatustyössä. Työntekijät määrittivät sosiaalisen tuen muiden ihmisten antamaksi tueksi, joka voi olla verbaalista tai läsnäolona annettavaa tukea. He määrittivät sosiaalisen tuen olevan pääosin työntekijöiltä nuorille tulevaa tukea. Kuitenkin nuorten toisilleen antama vertaistuki katsottiin myös olevan sosiaalista tukea.

No elikä siis tämmönen muiden ihmisten, ohjaajien antama tuki, verbaalinen tai tämmönen läsnäolona tuleva tuki, et semmonen mitä nyt yleensä nuori saapi ehkä kotona ja muualla. Täällä se on sitten ohjaajien puolesta tuleva. Voi olla myöskin niinku tavallaan vertaistukea omien niinku muiden asukkien täältä toimesta tulevaa sosiaalista tukea. 25T

Työntekijät pitivät vuorovaikutusta tärkeänä osana sosiaalista tukea. Vuorovaikutusta pidettiin lähtökohtana kaikissa tilanteissa. Tämä tarkoitti sitä, ettei esimerkiksi konfliktitilanteille ole valmista ratkaisumallia, vaan nuoren kanssa yhdessä mietitään, mikä hänelle on hyväksi ja sen pohjalta tehdään päätöksiä.

Eräs työntekijä määritteli sosiaalinen tuen painottuvan tukemiseen erityisesti sosiaalisissa kontakteissa ja ympäristöissä. Hän piti sosiaalista tukea nuoren tukemisena esimerkiksi laitoksen ulkopuoliseen sosiaaliseen ympäristöön. Tukeen voi liittyä keskusteluja siitä, miten toimitaan laitoksen ulkopuolella, sekä sosiaalisten tilanteiden läpikäyntiä. Sosiaalista tukea pyrittiin eräässä laitoksessa antamaan, mahdollisuuksien mukaan, myös olemalla konkreettisesti läsnä sosiaalisissa tilanteissa, jotka ovat nuorille haastavia. Myös välienselvittelytilanteet ja sen läpikäyminen, miten ristiriitatilanteissa olisi hyvä toimia, nähtiin sosiaalisena tukena.

Haastatellut työntekijät pitivät sosiaalista kontrollia osin yksipuolisempana toimintana, joka ei ole niin vuorovaikutuksellista kuin sosiaalinen tuki. Sosiaalisen kontrollin ajateltiin olevan nuorta rajoittavaa toimintaa, jossa aikuinen sanoo viimeisen sanan. Sosiaalinen kontrolli määrittyi osin myös toimintatapojen, arkirutiinien ja sääntöjen kautta. Näitä samoja elementtejä pidettiin kuitenkin myös sosiaalisena tukena, elämänhallintaa tukevana asioina.

-- meillä tavallaan toimintatavat ja se toimintamalli, tietyt säännöt, arki-rytmi, tämmöset niinku asiat, jolla rajataan se mitenkä, mitenkä sitä elämää niinku täällä vietetään, miten se menee, mistä ne päivät ja viikot koostuu. Tuota, siinä on molempia elementtejä, että sitä tukea, se tukee sen nuoren niinku tavallaan elämänhallintaa, toki sitten myös kontrolloi hänen elämäänsä, kun hänen pitää tänne tulla tiettyinä aikana ja näin. 33T

Eräässä tutkimuksemme haastattelussa kävi ilmi, miten myös nuoret kontrolloivat toisiaan ja valvovat yhteisten sääntöjen ja toimintatapojen noudattamista ja sitä kautta vaativat myös ohjaajilta yhdenmukaista toimintaa.

-- nuoret monesti vähän vihjaa, että jollakulla olis jotakin [kiellettyjä aineita tai esineitä], että pitäsköhän teijän käydä vähän penkomassa ku kerta miultaki silloin. 21T

Sosiaalisen kontrollin katsottiin olevan myös sosiaalisten tilanteiden ohjaamista. Työntekijät pyrkivät ohjaamaan laitoksen sisällä tapahtuvia tilanteita niin, etteivät ne kärjistyisi tappeluiksi ja vaan sujuisivat käyttäytymissääntöjen mukaan.

10.1.5 Sosiaalisen tuen ja kontrollin suhde rajoitustoimenpiteisiin

Tutkimukseemme osallistuneissa lastensuojelulaitoksissa rajoitustoimenpiteiden käyttöä pidettiin osin sosiaalisen tuen, osin sosiaalisen kontrollin muotona. Haastateltavat työntekijät arvelivat nuorten kokevan rajoitustoimenpiteet enemmän kontrollin muotona, eikä heidän ajateltu jakavan työntekijöiden kanssa samaa näkemystä siitä, miksi nuoren hallusta poistetaan esimerkiksi päihdyttäviä aineita. Pitkällä tähtäimellä rajoitustoimenpiteitä pidettiin sosiaalisen tuen muotona, koska niiden avulla pystytään osaltaan tukemaan nuoren normaalia kehitystä ja pärjäämistä. Rajoitustoimenpiteiden ajateltiin tukevan nuorta myös sitä kautta, että aikuinen ottaa nuorelta vastuun pois rajoitustilanteesta ja toimii niin kuin parhaaksi arvioi.

Kyllä siinä sosiaalinen tukikin mukana on ja tavallaan niinkun se puoli, että alaikäsen ei tarttee ottaa vastuuta, että aikuinen ottaa minulta nyten sen vastuun pois niin se on myöskin se tavallaan se tuen muoto, et aikuinen päättää nyt tän asian ja toimii näin. Se on joillekin ihan helpottava kokemus. 33T

Moni haastateltavista työntekijöistä totesi kuitenkin, että vaikka rajoitustoimenpiteitä ei käytetä rangaistuksen muotona, niissä on aina rangaistuksen maku ja negatiivinen kaiku. Tämän takia moni halusi välttää niiden käyttöä.

Mie ite en niinku -- mie pyrin välttämään näitä viimeeseen asti ku nää on aina, vaikka näitä kuinka perustelis ja selittä ja muuta, niin näissä on aina semmonen rangaistuksen maku. 21T

Osa työntekijöistä piti rajoittamista keinona kontrolloida nuoria. Rajoitustoimenpiteet koettiin kontrollin muodoksi erityisesti siinä tilanteessa kun rajoitustoimenpide tehdään, kun taas rajoituksen pidemmälle kantava ajatus oli nuorten tukemisessa.

10.2 Nuorten näkemyksiä rajoitustoimenpiteiden käytöstä

Tutkimukseemme osallistuvista lastensuojelulaitoksista haastattelimme neljää nuorta. Nuoret ovat sijoitettuna Pohjois-Karjalan eri lastensuojelulaitoksiin. Kaikki haastateltavat olivat poikia, iältään 16–17 –vuotiaita. Jokaisella heistä oli henkilökohtaista kokemusta rajoitustoimenpiteistä.

10.2.1 Rajoitustoimenpiteet nuorten näkökulmasta

Tutkimukseemme osallistuneet nuoret ymmärsivät rajoitustoimenpiteet yksittäisinä rajoitteina, kuten liikkumisvapauden rajoittamisena, tai omaisuuden ja tilojen tarkastamisena. Nuorten määritelmät rajoitustoimenpiteistä olivat vahvasti sidoksissa siihen, millaisia rajoitustoimenpiteitä ja rangaistuksia heihin itseensä oli kohdistettu. Muita kuin itseensä kohdistettuja rajoitustoimenpiteitä ei osattu nimetä.

Noh, onhan ne [rajoitustoimenpiteet], mitä niitä, ulkonaliikkumiskieltoja on ja sitten noita.. no tiesti huonetta ratsataan ja.. ymm.. no huoneessa pitää olla päiviä ja näitä perus rajoituksia. 28N

En muista...Jottain oliko ulkonaliikkumis ja sitten jottain oliko lomille lähtö tai jottain tommosta. 36N

Nuoret arvioivat olleensa rajoitustoimenpiteen kohteena viidestä (5) kymmeneen (10) kertaan. Nuoret eivät osanneet erottaa, mitkä rajoituksista olivat lastensuojelulain mukaisia rajoitustoimenpiteitä ja mitkä puolestaan laitoksen sääntöihin tai normaaliin kasvatukseen liittyviä rajoja ja rangaistuksia. Monet nuorista kokivat esimerkiksi omaan huoneeseen menon ja siellä olemisen rajoitustoimenpiteeksi. Eräs nuorista pohtikin olisiko huoneeseen meno lastensuojelulain mukaista eristämistä.

No enimmäkseen tota just noista tupakoinnista, ruokapöyvässä päätä aukomisesta ja sit huoneeseen meno -- talavella tuli oltuu tuota kaks viikkoo huoneessa. 23N

Montakohan noita nyt ois, viis viiva kymmenen -- jos tuo eristäminenkin tuosta nyt luokitellaan, kun oon ollu tuossa vierihoidonhuoneessaki jonki aikaa. 28N

Erään nuoren näkemyksen mukaan rajoitustoimenpiteet on väline, jota käytetään opettamaan nuorelle sitä, mikä on sallittua ja luvallista ja mikä taas väärin ja kiellettyä.

No en mie tiä tai siis no miun mielestä rajoitustoimenpiteitä käytetään, jos myö ollaan tehty jottain väärin. Sit niitä käytetään niinku tavallaan hillitsemään sitä meijä niinku uppiniskasuutta. 39N

Nuorten mukaan rajoitustoimenpiteiden käytöstä päättävät ohjaajat. Ennen päätöksentekoa ohjaajat saattavat pitää kokouksen, jossa he keskustelevat asiasta. Viimekädessä rajoituspäätöksen tekee laitoksen johtaja.

Haastateltavien nuorten mielestä rajoitustoimenpiteitä käytetään siksi, että työntekijät haluavat kasvattaa ja kuntouttaa nuoria. Nuoret kokivat, että rajoitustoimenpiteiden käytöllä halutaan myös vaikuttaa heidän käyttäytymiseensä. Erään nuoren mukaan rajoitustoimenpiteiden käytöllä halutaan vaikuttaa vain yksittäisiin tilanteisiin, joissa nuori toimii ei-toivotulla tavalla. Hän ei kokenut rajoitustoimenpiteiden käytön olevan suunnitelmallista nuoren kasvattamista, vaan yksittäisiin pulmiin puuttumista.

No, jos eppäillään jotaki, että on huoneessa esimerkiks huumeita ynnä muuta tämmöstä niin sitten niitä [rajoitustoimenpiteitä] tehään. Jos on eppäilyksiäkki tietty. -- Otetaan pois takavarikkoon tavaroita, yksinkertasta. 28N

10.2.2 Rajoitustoimenpidetilanteet ja niiden käsittely

Nuoren näkökulmasta rajoitustilanteet etenevät selkeästi saman kaavan mukaan: nuoren ei-toivotusta käyttäytymisestä seuraa jokin rajoite tai rangaistus. Nuoren ”riehuminen”, ”hölmöileminen” ja ”pään aukominen” nähtiin esimerkkeinä sellaisesta käyttäytymisestä, johon ohjaajat reagoivat.

No se alkaa jostain teosta tai tapahtumasta, mikä ei miellytä näitä ohjaajii. Siitä tulee seurauksena se rajoitustoimenpide, sen jälkeen se kärsitään ja sitten melkee taas puhtaalta pöyvältä. 39N

Nuorista osa kertoi, että heidän kanssaan keskustellaan ennen rajoitustoimenpiteen täytäntöönpanoa. Heille kerrotaan rajoitustoimenpiteestä ja heiltä saatetaan kysyä mielipidettä esimerkiksi liikkumisvapauden rajoittamisen kestosta. Päätös rajoitustoimenpitees-

tä annettiin nuorelle laitoksesta riippuen joko suullisesti tai kirjallisesti. Eräs haastateltavista nuorista koki, että rajoitustoimenpiteet ovat tulleet hänelle usein yllätyksenä, eikä hänelle ole annettu mahdollisuutta ilmaista mielipidettään ennen rajoitetta. Hänelle ei myöskään ollut aina ilmoitettu rajoitteen käytöstä, vaan tieto siitä oli tullut vasta jälkeinpäin.

No ei sitä tiesti mitenkään ilmoteta vaan nyt se on nyt. ja sit... niin. Taskuja on tarkistettu kun on tultu pihalta ja reissusta kun ollaan tultu ja näin. Tällasia normaaleja. Huoneen ovat ratsanneet sillä välin kun oon ollu lomilla ja näitä ja onhan niitä tehty vaikka mitä. 28N

Ne [rajoitustoimenpiteet] tulee kaikki aina niin puun takkaa suoraan. 28N

Haastateltavilla nuorilla liittyi paljon erilaisia tunteita tilanteisiin, joissa oli käytetty rajoitustoimenpiteitä. Päälimmäisiksi tunteiksi nuoret mainitsivat ärsytyksen ja suuttumuksen. Jokainen nuori koki rajoitustilanteet eri tavalla. Yhteistä oli kuitenkin se, että tilanteeseen reagoitiin negatiivisilla tunteilla. Osalle haastateltavista nuorista negatiiviset tunteet menevät ohi nopeasti, osalla ne ovat hyvin voimakkaita ja niiden hallitseminen on vaikeaa. Nuoren oman kokemuksen rajoitustoimenpiteen oikeudenmukaisuudesta kerrottiin vaikuttavan siihen, miten rajoitteeseen suhtaudutaan ja millaisia tunteita sen aikana koetaan. Aina rajoitustoimenpide ei ollut tuntunut nuoresta oikeutetulta. Eräs nuorista kertoi, että jos rajoitustoimenpide tuntuu hänestä kohtuuttomalta, hän alkaa protestoida.

Nuorten kertoman mukaan tunteiden voimakkuus vaihtelee rajoitustoimenpiteen aikana. Toiset reagoivat tilanteeseen negatiivisilla tunteilla, mutta rajoitustoimenpidetilanteen aikana tunteet muuttuvat neutraaleimmiksi, kun ymmärretään miksi rajoitustoimenpide on tehty. Osa nuorista tuntui suhtautuvan rajoitustoimenpiteisiin välinpitämättömästi, mutta kuvasivat kuitenkin kiukun ja ärtymyksen tunteita.

No alussa mennee ihan hyvin, mut jossain vaiheessa ruppee sitten sitä rangaistusta vituttamaan ja sit ei enää jaksa olla täällä ja sitten mennee semmoseks, en tiiä, sit se vaan ruppee ärsyttämäään, mut sit ku se loppuu ni on taas ihan helpottunu olo. 39N

Vähän ehkä silloin vituttaa, mutta sitten naurattaa. noh, normaaliahan se on laitoksessa. Nii ei siitä sitten toinna välittää. 28N

Haastateltavien nuorten mukaan rajoitustoimenpidetilanteet käsitellään heidän kanssaan keskustelemalla. Keskustelua käydään ennen rajoitustoimenpidetilannetta ja erityisesti sen jälkeen. Tilanteesta keskustellaan omaohjaajan lisäksi muidenkin laitoksen työntekijöiden kanssa. Omaohjaajan kanssa keskustelua pidettiin kuitenkin merkityksellisimpänä. Suurin osa haastateltavista nuorista piti keskustelua hyvänä ja tarpeellisena. Eräs nuorista kertoi kuitenkin, että aina rajoitustoimenpiteistä keskustelu ei ole ollut mielekästä, vaan se on koettu enemmänkin ”kuittailuna ja vanhojen kaiveluna”, joka ärsyttää häntä.

No miulla on ollu oma-ohjaaja semmonen kenen kanssa mie pystyn keskustelemaan et sen kanssa saatetaaki keskustella, mutta muitten kanssa se on yleensä semmosta pientä kuittailluu, että sannoo et ei myö sinnuun voija luottaa ku sillon kerranki ja kerranki ni. 39N

10.2.3 Rajoitustoimenpiteiden merkitys nuoren käyttäytymiseen

Osa haastateltavista nuorista kertoi pohtivansa rajoitustoimenpiteen syitä ja seurauksia jälkeenpäin. Nuoret eivät välttämättä jää pohtimaan itse rajoitustoimenpidettä, vaan sitä, kuka sen on määrännyt ja millä perusteilla. Eräs nuori koki rajoitustoimenpiteen laajuuden riippuvan päätöksen tehneestä työntekijästä. Hänen kokemuksensa mukaan nuorilla on erilainen suhde eri työntekijöihin. Tämän nuoren mukaan työntekijät, joiden kanssa hän tulee huonommin toimeen, määräävät kovempia rangaistuksia.

No yleensä mie mietin aina, että ketkähän ohjaajat on niinku ehottanu sitä rangaistusta. Tässäki tiimissä on aika monta ohjaajaa, jotka on aika erilaisii. Että kukahan sen on ehottannu, ku mie tiän vaikka, että toinen sannos, että viikko riittää, toinen sannoo, että kolme viikkoo, toinen sannoo kuus viikkoo. -- että ku ehkä kaikki nuo tiimin jäsenet ei tykkää miusta ihan yhtä paljon ku toiset. 39N

Rajoitustoimenpiteillä oli erilainen merkitys eri nuorille. Osa haastateltavista nuorista oli sitä mieltä, että rajoitustoimenpiteillä on merkitystä heidän käyttäytymiseensä. Eitoivottu käyttäytyminen voi vähentyä, tai loppua kokonaan. Samoja asioita ei tule tehtyä uudestaan. Eräs nuorista oli huomannut rajoitustoimenpiteiden merkityksen häneen muuttuneen. Hän kertoi myös niiden käytön tarpeen vähentyneen.

No niin no... en tiiä ehkä nyt ennen sillä ei ollu kauheesti merkitystä, mut nykysin mie harvemmin ees saan mittään näistä rajotuksista. Nykysin mie vaan jos miun tarvii purkaa paineita, niin mie vaan vittuilen noille, mut en mie ennää lähe niinku hatkaan. 39N

Muutos nuoren käyttäytymisessä ei aina ole ollut toivotunlainen. Kaikille haastateltaville nuorille rajoitustoimenpiteiden käytöllä ei ollut suurta merkitystä. Sen sijaan, että nuori pyrki muuttamaan käyttäytymistään, hän keksii uusia keinoja piilotella kiellettyjä asioita.

No, se on samoin tein melekeinpä selevä . ei siinä nyt pitkään tarvii miettiä. hyvin on kyllä seleviä asioita miule. -- No paremmat piilopaikat pittää aina keksii. 28N

10.2.4 Nuorten näkemyksiä rajoitustoimenpiteiden tarpeellisuudesta

Yleisesti ottaen haastateltavat nuoret kokivat rajoitustoimenpiteet järkevinä ja tarpeellina. Nuoreen itseensä kohdistetut rajoitustoimenpiteet ärsyttivät nuoria, mutta he ymmärsivät miksi niitä käytetään. Nuorten mielestä on tärkeää, että rajoitustoimenpiteitä käytetään oikein ja ainoastaan tilanteissa, jotka todella vaativat niiden käyttöä. Tupakan polttamiseen puuttuminen oli nuorten mielestä esimerkki tilanteesta, jossa rajoitustoimenpiteitä käytetään liian herkästi.

On niistä hyötyy silleen niinku, miekin nyt jos mie oisin täällä töissä, no en mie tiiä kyllä jaksasinko mie mistään röökin poltosta valittaa, tuskin, ku ne polttaa kumminkin. -- Kyllä näitä tarvitaan miun mielestä. Mutta silleen niinku fiksuissa rajoissa ja järkee käyttäen. 39N

Eräs nuorista oli pohtinut rajoitustoimenpiteiden oikeutusta ja ottanut niihin liittyvistä käytännöistä itse selvää. Hän oli kokenut, ettei rajoitustoimenpiteitä käytetä lain kirjaimen mukaan. Myös laitoksen kodinomaisuus puhututti nuorta.

Meillä tuli jossain vaiheessa kiistaa -- noista rajotustoimenpiteistä, ku meitä rupes vituttamaan tää koko paikka niin sit myö käytiin kirjastosta lainaamassa kaikki lastensuojelulait ja luettiin läpi. Sit myö löydettiin täältä niin monta porsaanreikkää että ne on vaan niinku, miusta rajotustoimenpiteet on vaan sovellettu lastensuojelulakiin. 39N

Miusta tää [lastensuojelulaitos] ei oo kodinomanen, koska tää ei oo perhekoti eikä täällä oo äitii ja issää. 39N

Nuori oli ottanut epäkohdat puheeksi työntekijöiden kanssa, mutta kokenut kuitenkin, että asiaan ei ollut tullut muutosta eikä hänen mielipidettään ollut otettu huomioon.

Ei muuta ku, että ohjaajat sano et jos työ puututte mejjän porsaanreikiin niin voijaan myö tehdä teijänkin elämästä vaikeeta. No jokaisessa laitoksessa on varmasti porsaanreiki... 39N

Haastateltavien nuorten mielestä rajoitustoimenpiteiden käytön sijaan tilanteita voisi selvittää myös keskustelemalla. He kokivat keskustelun mielekkääksi tavaksi selvittää vaikeitakin asioita. Nuoret kaipasivat enemmän sellaista keskustelua, jossa asioita käydään läpi perusteellisesti ja ajan kanssa. He toivoivat, että heitä kuunneltaisiin enemmän ja heidän mielipiteensä otettaisiin huomioon. Nuoret kertoivat, että rajoitusten ja rangaistusten käyttö aiheuttaa heissä kiukkua ja suuttumusta ja se voi johtaa entistä haastavampaan käyttäytymiseen. Etenkin, jos asioista ei keskustella ja selvitetä miksi rajoitustoimenpiteitä on käytetty.

Ainaki tapoja selevittä noit vois olla vähän erilaisii. Vähän lepsumppii ett ei nyt ois ihan niin jyrkkiä suoraan. 28N

No kyllä miusta se on silleen parempi ainaki, että ois enempi sitä keskustelluu koska mie oon ite ainakin huomannu, sillon ku mie tuln tänne niin mie olin semmonen tosi, protestoin kaikkee ja tein koko ajan kaikkee tyhmää. Mut sit ku mejjän oma-ohjaajan kaa välit meni paremmaks, myö ollaan voitu keskustella niin ei oo tarvinnu niin paljoo [rajoitustoimenpiteitä]. 39N

10.3 Yksittäisen rajoitustoimenpidetilanteen kuvaus

Avoimessa haastattelussa haastattelimme yhden Pohjois-Karjalassa sijaitsevan lastensuojelulaitoksen työntekijää. Työntekijällä oli lähes kymmenen vuoden kokemus lastensuojelutyöstä useissa eri lastensuojelulaitoksissa. Haastattelussa haastateltava kuvasi kiinnipitotilanteen, jossa hän oli ollut toisena työntekijänä suorittamassa kiinnipittoa.

10.3.1 Kiinnipitotilanne

Kiinnipidon kohteena oli ollut 14 -vuotias poika, jolla oli vaikeuksia rajoittaa käyttäytymistään. Hänellä oli impulssikontrollin puutetta ja hallitsemattomia aggressioita, joiden takia häntä oli jouduttu rajoittamaan useasti. Tilanne oli käynnistynyt, kun nuorta oli kielletty poistumasta lastensuojelulaitoksen alueelta. Kieltoa oli perusteltu nuorelle sillä, että oli ruoka-aika. Nuori oli hermostunut tästä ja purkanut suuttumustaan potkimalla pihalla olleita autoja ja kaikkea muuta, mitä hänen tielleen oli sattunut. Nuorta oli yritetty ohjata puheella pois tilanteesta, siinä onnistumatta. Nuori oli kulkenut kuitenkin koko ajan sisälle päin, kohti omaa huonettaan. Sisälle tullessaan hän oli lyönyt työntekijää nyrkillä kasvoihin. Matkalla huoneeseensa hän oli rikkonut eteen tulleita tavaroita ja heittänyt muun muassa imurin television ruutuun. Tapahtuma-aikaan paikalla oli ollut myös muita laitoksen nuoria. Työntekijät olivat päätyneet kiinnipitoon, koska tilanteessa oli jo sattunut henkilövahinkoja, eikä nuorta ollut pystytty rauhoittamaan puheella. Myös muiden paikalla olleiden nuorten turvallisuuden oli arvioitu olevan vaarassa.

Tilanteessa ollut työntekijä ei ollut lähtenyt kiinnipitotilanteeseen yksin, vaan oli odottanut, että toinen työntekijä ehtii paikalle. Työntekijät olivat suorittaneet kiinnipidon niin, että ensin toinen työntekijöistä oli asettunut nuoren taakse ja ottanut hänet ”halaukseen” lukiten nuoren kädet. Nuoren ranteet oli lukittu varovasti ristiin rintakehän päälle, ettei nuori pääsisi raapimaan tai lyömään työntekijää. Toinen työntekijä oli pitänyt nuoren jaloista kiinni, ettei nuori pääsisi potkimaan. Nuori oli kaadettu mahdollisimman varovasti lattialle, jossa hänen jalkansa oli lukittu koukkuasentoon. Nuori oli hakannut päätänsä taaksepäin. Tässä tilanteessa takana olevan ohjaajan oli suojattava kasvonsa laskemalla nuori niin, että nuoren pää oli ollut työntekijän olkapäätä vasten. Kiinnipidossa nuori oli ollut selällään lattialla, hartiat tuettuina työntekijän kehoon. Haastateltavan mukaan tämä on turvallisinta asentoa suorittaa kiinnipito. Nuori oli vastustanut kiinnipitoa ja yrittänyt päästä irti työntekijöiden otteesta. Kiinnipito oli kestänyt puolesta tunnista tuntiin ja paikalle oli tullut lisää työntekijöitä kiinnipitoa suorittamassa olevien työntekijöiden voimien loppuessa.

Kiinnipidon aikana nuori oli kertonut pahasta olostaan huutaen ja uhkaillen työntekijöitä. Nuori oli uhannut vahingoittaa myös itseään. Hän oli kertonut huutaen omasta vaurioittavasta elämänhistoriastaan ja siitä, kuinka arvoton hän on. Nuorella oli ollut paha mieli myös siitä, että hän oli lyönyt työntekijää, mikä oli voimistanut hänen omaa arvot-

tomuuden tunnetta ja halua vahingoittaa itseään. Kyseinen nuori oli käynyt terapiassa jonkin aikaa ja hänen kanssaan oli yritetty löytää keinoja, joiden avulla hän voisi purkaa pahaa oloaan ja aggressioitaan. Nuoren keinot käsitellä asioita eivät olleet kuitenkaan vielä kehittyneet ja hänen keinonsa purkaa pahaa oloaan olivat kehollisia. Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että nuori rikkoi tavaroita ja uhkasi muita ihmisiä. Kiinnipitotilanteet olivat nuorelle yksi keino purkaa pahaa oloaan.

Kiinnipitotilanne oli päättynyt, kun nuori oli alkanut itkeä ja hän oli rauhoittunut niin, että hänestä oli voitu päästää irti. Hän oli hakeutunut huoneeseensa, jonne työntekijä oli mennyt perässä. Toinen työntekijä oli jäänyt huoneen läheisyyteen, niin että hän kuulisi koko ajan, mitä huoneessa tapahtuu. Työntekijä oli käynyt nuoren kanssa keskustellen läpi, mitä oli tapahtunut ja millaisia tunteita tapahtuneeseen liittyi. Keskustelussa nuori oli pyytännyt anteeksi käyttäytymistään.

Kiinnipitotilanne oli käsitelty myös työntekijöiden kesken mahdollisimman nopeasti. Kyseisessä tilanteessa yksi työntekijöistä oli kokenut väkivaltaa, mikä oli aiheuttanut huolta ja myötätuntoa muissa paikalla olleissa työntekijöissä. Tilanne oli purettu keskustelemalla tapahtuneesta. Keskustelussa oli käyty läpi, mitä oli tapahtunut ja miten tilanteeseen oli reagoitu. Keskustelussa oli pohdittu myös laitoksen toimintamalleja ja niiden toimivuutta kiinnipitotilanteissa. Tilanteen jälkeen työntekijät olivat myös arvioineet nuoren tilannetta ja pohtineet riittääkö nuorelle lastensuojelulaitoksen tarjoama apu.

10.3.2 Fyysinen ja psyykinen turvallisuus kiinnipitotilanteessa

Haastateltava kuvasi, että kiinnipitotilanteessa on tärkeää taata nuoren itsensä, työntekijöiden, sekä muiden paikalla olleiden nuorten turvallisuus. Oikeanlaisilla otteilla kiinnipidossa voidaan varmistaa, ettei nuori pääse vahingoittamaan itseään, työntekijöitä tai muita nuoria. Haastateltavan kuvauksesta kävi ilmi, että kiinnipito pyrittiin suorittamaan niin, ettei nuorta vahingoiteta kiinnipidolla fyysisesti. Tärkeää kaikkien turvallisuuden kannalta oli, että kuvatussa tilanteessa oli kiinnipidon alusta saakka kaksi työntekijää. Haastateltava kertoi, että myös paikalla, jossa kiinnipito suoritetaan, on merkitystä. Ah-
taissa paikoissa, kuten käytävissä kiinnipitoa ei kannata tehdä. Muiden paikalla olevien

nuorten fyysinen ja psyykinen turvallisuus on myös pystyttävä turvaamaan. Haastateltava kertoi, että kiinnipitotilanteet pyritään hoitamaan niin, etteivät muut nuoret joudu näkemään tilannetta. Hänen mukaansa on tärkeää, että yksi työntekijöistä on muiden nuorten kanssa kertomassa heille mitä tapahtuu ja miksi.

Haastateltavan mukaan kiinnipitotilanteissa on tärkeää huolehtia myös nuoren psyykkisestä turvallisuudesta. Hänen mielestään on tärkeää, että tilanne käydään läpi nuoren kanssa heti, kun hänen vointi sen sallii. Hänen mielestään työntekijällä on oltava herkkyyttä huomata, milloin nuori voi käsitellä asian kasvojaan menettämättä. Asian käsittely liian aikaisin voi pahimmillaan johtaa uuteen kiinnipitotilanteeseen. Tilanne täytyy käsitellä myös työntekijöiden kesken. Haastateltavan mielestä vaikeistakin asioista, kuten työntekijään kohdistuneesta väkivallasta, on pysyttävä puhumaan. Edellä kuvatuilla tilanteilla ovat hänen mukaansa osa lastensuojelutyötä ja työntekijän on pystyttävä toimimaan niissä järkevästi. Haastateltavamme ei kokenut, että edellä kuvattu tilanne olisi aiheuttanut hänessä ahdistusta tai pelkoa. Lähes kymmenen vuoden kokemus lastensuojelutyöstä oli opettanut häntä käsittelemään vaikeitakin asioita.

10.3.3 Kiinnipidon kasvatuksellisuus

Keskustelimme haastateltavamme kanssa myös edellä kuvatun kiinnipitotilanteen kasvatuksellisuudesta. Haastateltava ei pidä kiinnipitoa ylipäätään kasvatuksellisena keinona, ei myöskään edellä kuvatussa tilanteessa. Sen sijaan hän pitää kiinnipitoa hoivan ja turvallisuudesta huolehtimisen välineenä. Hänen mukaansa kiinnipidossa ei kasvateta nuorta, vaan estetään tätä vahingoittamasta itseään tai muita. Nuorta, jolle ei ole vielä kehittynyt sisäistä itsesäätelyä, autetaan rauhoittumaan pitämällä häntä kiinni. Nuoren kanssa keskustellaan kiinnipidon jälkeen tapahtuneesta ja annetaan hänelle keinoja purkaa aggressioitaan niin, ettei kiinnipitoihin tarvitsisi turvautua.

Keskustelu on sitten loppuviimein se tärkein juttu, että se tilannehan vaan rauhoittuu siinä, kun se nuori pysähtyy mut sitten mitä sen jälkeen tapahtuu, miten pystytään niinku vaikuttamaan siihen seuraavaan valintaan, niin se on merkityksellistä.

Kasvatuksena haastateltava piti nuoren kanssa käytäviä keskusteluita. Keskusteluissa käydään läpi, mistä nuoren aggressiot kumpuavat ja mitä tunteita nuoren aggressiivisuus muissa herättää. Haastateltavan mielestä työntekijän on ansaittava nuoren luottamus olemalla nuoren kanssa omana itsenään ja kohtaamalla nuori ihmisenä. Keskustelujen avulla nuorelle pyritään antamaan keinoja hallita itseään ja aggressiivisuuttaan. Näin voidaan välttää kiinnipitotilanteisiin joutuminen. Haastateltava määritteli tätä nuoren sisäisten rajojen asettamiseksi. Yleisellä tasolla haastateltava näki kasvatuksen olevan muutakin kuin nuoren rajoittamista. Hän näki erityisesti nuoren kanssa käydyt keskustelut ja yhteisen arjen kasvatuksen keinoina.

Haastateltava piti tunnetyöskentelyä nuoren kanssa hyvin tärkeänä. Hänen mielestään nuorelle pitää näyttää paitsi positiivisia myös negatiivisia tunteita. Nuorelle pitää voida kertoa, miltä työntekijästä tuntuu, kun häntä lyödään. Haastateltava korosti, että työntekijän pitää kuitenkin pystyä hallitsemaan tunteitaan ja tietää, miten ne tulevat ulos. Työntekijä ei voi päästää itseään tunteiden valtaan. Haastateltava piti pelko negatiivisena tunteena lastensuojelutyössä. Pelon näyttämässä ja siitä kertomisessa täytyy olla hänen mielestään todella varovainen. Haastateltavan mukaan pelko on osa monen lastensuojelulaitoksessa olevan nuoren elämää ja se luo heille turvattomuuden tunnetta. Osa nuorista puolestaan on tottunut hallitsemaan muita ihmisiä pelon avulla. Haastateltavan mielestä nuorelle voi kertoa, että hänen käytöksensä voi pelottaa jotakuta tai joku voi kokea sen pelottavana, mutta työntekijän ei pitäisi näyttää omaa pelkoaan. Mikäli työntekijä itse alkaa pelätä nuorta, on hänen mukaan syytä miettiä voiko työntekijä enää työskennellä kyseisen nuoren kanssa.

10.3.4 Sosiaalinen tuki ja kontrolli kiinnipidon elementteinä

Haastateltava määritteli sosiaalisen tuen ja kontrollin nuorta ympäröivien ihmisten antamana tukena ja ulkoisena kontrollina, joka turvaa nuoren kasvua ja kehitystä. Hän näki, että sosiaalisella tuella ja kontrollilla autetaan nuorta rakentamaan omaa sisäistä kontrolliaan. Yhteisillä säännöillä ja tarvittavalla tuella vahvistetaan nuoren itsekontrollia ja autetaan nuorta tekemään valintoja, jotka eivät ole haitallisia hänelle.

Elikä siis tota, sellasena ku nuori tarviiä siinä omassa elämäntilanteessaan niin tätä niin viranomasten, kun myös niitten omien läheisverkostonsa sosiaalista tukea, siis sitä, niitä ihmisiä siihen ympärille, mutta myös niitä ihmisiä, jotka pystyy tosiaan sitä, antamaan sitä ulkoista kontrollia. Että kontrolloimaan sen nuoren valintoja ja käytöstä ja elämää siinä tilanteessa sen verran, kun sitä on tarpeen, silloin nuori on turvassa ja pystyy niinku, ei vahingoita niinku sillä omalla elämäntavallaan enemmän itseään. Näin minä sen jotenkin miellän.

Edellä kuvatussa kiinnipitotilanteessa haastateltava näki sekä sosiaalisen tuen, että sosiaalisen kontrollin piirteitä. Kontrollina hän piti sitä, että nuorta estettiin toimimasta itseään ja muita vahingoittavalla tavalla. Tukena hän piti sitä, että nuorta tuettiin selviämään tilanteesta mahdollisimman vähin fyysisin ja psyykkisin vaurioin. Nuori ei kyennyt hallitsemaan itseään, eikä rauhoittumaan. Fyysisellä rajoittamisella nuorta autettiin selviämään tilanteesta. Tilanteen jälkeisessä keskustelussa nuorelle annettiin keinoja kertoa pahasta olostaan. Nuoren kanssa mietittiin, miten vastaavanlaisessa tilanteessa voisi tulevaisuudessa toimia, ettei kiinnipitoon tarvitsisi ryhtyä. Arjessa nuorta tuettiin käyttämään yhdessä mietittyjä keinoja purkaa pahaa oloa ja aggressioita.

11 JOHTOPÄÄTÖKSET

11.1 Nuoren tarpeisiin vastaaminen kasvatuksen keinoin

Tutkimukseemme osallistuneiden työntekijöiden määritelmät laitospasvatuksen tehtävistä olivat hyvin samankaltaiset James P. Anglin (2002, Laakso 2009, 39 mukaan) määritelmän kanssa. Sekä työntekijät että Anglin pitivät laitostyön keskeisinä tehtävinä arkisen, osin kodinomaisenkin elinympäristön luomista, sekä lasten ja nuorten kipuun ja sen synnyttämään käyttäytymiseen vastaamista. Haastatellut työntekijät pitivät laitoksissa tehtävää kasvatustyötä osin samanlaisena kuin perheissä toteutettavan kasvatuksen. Nuoria tuetaan normaaliin, ikätasoiseen kehitykseen. Kyrönseppä & Rautiainen (1993, 64–65) määrittelevät laitoshuollon perustehtäväksi nimenomaan lapsen yksilöllisen, iän ja kehitystason mukaisen aikuisen antaman huolenpidon. Nuorten haastatteluisa kävi ilmi, etteivät kaikki nuoret kuitenkaan koe laitosta välttämättä kodinomaiseksi

ympäristöksi. Kodinomaisuuden toteutumiseksi laitoksessa tulisi heidän mielestään olla pysyvästi paikalla samat aikuiset, jatkuvasti vaihtuvien työntekijöiden sijaan.

Kaipio (1999, 162) määrittelee kasvatuksen yksilön sosiaalistumiseksi ympäröivään yhteiskuntaan. Myös osa haastatelluista työntekijöistä piti sosiaalistumista tärkeänä osana kasvatusta. Lastensuojelulaitoksiin tulevilla nuorilla on heidän mukaan usein ongelmia sosiaalistumisessa ja siksi sen tukemista ja joidenkin nuorten kohdalla siihen kuntouttamistakin pidettiin tärkeänä. Tutkimukseemme osallistuneissa laitoksissa on sijoitettuna paljon itsenäistymisiässä olevia nuoria ja tämän takia työntekijät pitivät laitospasvatuksen tärkeänä tehtävänä myös nuoren itsenäistymisprosessin tukemista.

Haastattelemamme työntekijät pitivät rajoitustoimenpiteiden käytön mahdollisuutta lastensuojelulaitoksissa tärkeänä erityisesti nuorten turvallisuuden varmistamisen kannalta. Myös tekemässämme avoimessa haastattelussa korostui ajatus rajoitustoimenpiteistä hoivan ja turvallisuudesta huolehtimisen välineinä. Rajoittamalla esimerkiksi yhden nuoren aggressiivista käytöstä, turvataan myös muiden paikalla olevien nuorten sekä fyysinen, että psyykinen turvallisuus. Haastattelemamme nuoret ajattelivat taas, että rajoitustoimenpiteitä käytetään siitä syystä, että niillä halutaan kasvattaa ja kuntouttaa heitä. Rajoitustoimenpiteiden tarpeellisuus lastensuojelulaitoksissa tuli esille myös tilastokatsauksessa. Lähes kaikissa Pohjois-Karjalassa laitosluvilla toimivissa yksiköissä oli käytetty rajoitustoimenpiteitä vuosina 2008–2010.

Työntekijöiden mielipiteet rajoitustoimenpiteiden kasvatuksellisuudesta erosivat. Rajoitustoimenpiteitä pidettiin kuitenkin enemmän viimesijaisina keinoina puuttua tilanteisiin, kuin kasvatuksellisina menetelminä. Avoimessa haastattelussa haastateltava totesi, että hänen mielestään esimerkiksi kasvatuksellista kiinnipitoa ei ole olemassa. Rajoitustoimenpiteistä ja niihin liittyvistä tilanteista keskustelemista pidettiin enemmänkin nuorta kasvattavana. Lastensuojelulaki painottaa rajoitustoimenpiteiden viimesijaisuutta ja tarkoituksenmukaista käyttöä. Se ei määritä rajoitustoimenpiteitä kasvatuksellisiksi rajoitteiksi. Lastensuojelulain mukaan rajoitustoimenpiteiden avulla voidaan puuttua lapsen oikeuksiin vain, jos lapsen vahvempi oikeus ihmisarvoisen elämän edellyttämään välttämättömään huolenpitoon on vaarantumassa. (LSL 64.§.)

11.2 Keskustelu, rajat ja rajoittaminen

Nuorten oli vaikea hahmottaa, mitkä laitoksissa olevista rajoitteista ovat normaaliin kasvatukseen kuuluvia ja mitkä taas lastensuojelulain mukaisia rajoitustoimenpiteitä. Nuoret pohtivat esimerkiksi, onko huoneessa oleminen lastensuojelulain mukaista eristämistä. Osa nuorista oli joutunut olemaan huoneessaan heidän kuvauksensa mukaan lyhyestä ajasta jopa kahteen viikkoon. Missään Pohjois-Karjalan lastensuojelulaitoksessa ei kuitenkaan ole lähivuosina tehty eristämispäätöstä. Ero kasvatuksellisten rajoitteiden ja rajoitustoimenpiteiden välillä ei ollut kaikille työntekijöillekään itsestäänselvyys. Eräs työntekijöistä kertoi, että nuori saattaa joutua olemaan huoneessaan pari päivää palattuaan takaisin karkaamisen jälkeen. Nuori saa poistua huoneestaan vain hakemaan ruokaa ja käymään vessassa. Työntekijä ei ollut itse varma, onko kyseessä eristäminen vai ei, päätöstä siitä ei kuitenkaan ollut tehty. Lastensuojelulain mukaan eristämiseksi ei katsota sitä, jos lasta lyhytaikaisesti pyydetään omaan huoneeseen rauhoittumaan ja hänen poistumistaan huoneesta estetään. Lapsen lukitsemista huoneeseen pidemmäksi aikaa voidaan kuitenkin pitää eristämisenluonteisena toimenpiteenä ja siihen näin ollen tulee soveltaa eristämistä koskevia säännöksiä. (LSL 70.§.)

Yleisesti ottaen rajoitustoimenpiteisiin liittyvät käytännöt olivat tutkimukseemme osallistuneille työntekijöille hyvin selviä. Myös haastatellut nuoret olivat hyvin perillä siitä, kuka rajoitustoimenpiteistä voi päättää. Keskusteltaessa henkilökatsastuksesta ja henkilötarkastuksesta jäimme kuitenkin pohtimaan, tehdäänkö niitä osittain säännönomaisesti, ilman erillisiä perusteluja. Eräs haastateltavista kertoi esimerkiksi, että karanneelle nuorelle tehtävät puhallukset ovat muodostuneet automaatioksi. Lastensuojelulaki painottaa kuitenkin, että lastensuojelulaitoksen säännöillä ei voida tehdä rajoitustoimenpiteiden säännöksiä merkityksettömiksi. Jotta rajoitustoimenpiteitä voidaan toteuttaa, on laissa olevien rajoitustoimenpiteiden edellytysten oltava olemassa. (Saastamoinen 2010, 152–154.)

Avoimessa haastattelussa kävi ilmi, kuinka tärkeää on, että työntekijöillä on riittävät valmiudet ja ammattitaito rajoitustoimenpiteiden käyttöön. Työntekijän on pystyttävä arvioimaan, milloin on perusteltua ryhtyä esimerkiksi kiinnipitoon. Lastensuojelulain mukaan kiinnipidon tarkoituksena on estää nuorta vahingoittamasta itseään, sekä suojella laitoksen henkilökuntaa tai muita nuoria, sekä omaisuutta (LSL 68.§). Haastateltavan kuvauksessa korostuikin kiinnipidon suorittaminen niin, että siinä pystytään turvaamaan

sekä nuoren itsensä, muiden paikalla olevien nuorten sekä työntekijöiden fyysinen ja psyykkinen turvallisuus.

Haastateltavat työntekijät korostivat, että rajoitustoimenpidetilanteet on tärkeää käsitellä nuoren kanssa niin pian kuin nuoren vointi sen sallii. Heidän mukaansa nuoren kanssa keskustellaan siitä, miksi rajoitteeseen on ryhdytty, mitä siitä seuraa ja kuinka tilanne olisi voitu mahdollisesti välttää. Tutkimuksemme osallistuneet nuoret pitivät keskustelua myös hyvin tärkeänä. Rajoitustoimenpidetilanteet herättivät nuorissa paljon erilaisia tunteita ja ajatuksia, minkä takia niiden käsittelyn tärkeyttä korostettiin. Rajoitustoimenpidetilanteiden purkamista myös työntekijöiden kesken pidettiin tärkeänä, varsinkin, jos niissä on ollut selkeä väkivallan uhka.

Suuri osa haastateltavista nuorista ei kokenut rajoitustoimenpiteillä olevan merkitystä heidän käyttäytymisen muuttumiseen. Sen sijaan nuoret toivoivat, että keskustelulle olisi enemmän mahdollisuuksia. Keskustelun avulla voisi heidän mukaansa jopa välttää rajoitustoimenpidetilanteiden syntymisen. Sama näkökulma tuli esiin myös avoimessa haastattelussa. Haastateltavan mukaan kasvatuksellisilla keskusteluilla nuoren kanssa voidaan välttää tilanteen kärjistyminen, eikä rajoitustoimenpiteisiin tarvitse turvautua. Purjon (2009, 19) mukaan vuorovaikutteinen keskustelu, aito dialogi, onkin eettisen kasvatuksen ihanteena. Mikäli ohjaaja haluaa saada aikaan vaikutuksia nuoressa, on hänen antauduttava vuorovaikutukseen rehellisesti ja aidosti.

Tutkimuksemme avoimessa haastattelussa työntekijä korosti, että jos nuoren käyttäytymistä halutaan muuttaa, on työntekijän pystyttävä luomaan luottamuksellinen suhde nuoren kanssa. Hänen mukaansa luottamus syntyy siten, että nuorelle osoitetaan, että häntä oikeasti kuunnellaan ja hänestä välitetään. Nuorta on lähestyttävä ihmisenä, eikä viranomaisena, joka sanelee ehdot nuoren elämälle. Kaipion (1999, 172–173) mukaan kasvatuksessa onkin tärkeää, että kasvattaja kykenee näkemään mahdollisimman monipuolisesti kasvatettavan yksilön ja ryhmän sosiaalisen todellisuuden, sekä tietoiset ja tiedostamattomat käyttäytymisen merkitykset ja motiivit.

Kaipion (1999, 243) mukaan vastuuttaminen on osa kasvatusta, minkä kautta nuorta myös valtautetaan. Tällä pyritään siihen, että nuori ottaa vastuuta omasta käyttäytymisestään ja omista teoistaan. (Kaipio 1999, 243.) Tutkimukssamme kävi ilmi, että nuoren rajoittamista pidettiin osin kyseenalaisena välineenä. Haastateltavat työntekijät eivät

nuorten tavoin uskoneet, että rajoittamisella voidaan muuttaa nuoren perimmäistä käyttäytymistä. Sen sijaan juuri nuorten vastuuttamista pidettiin tärkeänä. Työntekijöiden mukaan erityisesti itsenäistymisiässä olevan nuoren on opittava punnitsemaan valintojensa seurauksia ilman ulkopuolista rajoittajaa.

11.3 Tukea ja kontrollia nuoren kasvuun ja kehitykseen

Tutkimukseemme osallistuneet työntekijät määrittivät sosiaalisen tuen vuorovaikutukseen perustuvaksi verbaaliseksi tai läsnäolona annettavaksi tueksi. Sosiaalinen tuki näkyi laitosten arjessa muun muassa keskusteluina nuorten kanssa. Myös Kumpusalo (1991, 14) korostaa sosiaalisessa tuessa vuorovaikutuksellisuutta. Hänen mukaansa sosiaalinen tuki on ihmisten välistä vuorovaikutusta, jossa he saavat ja antavat henkistä, emotionaalista, tiedollista, toiminnallista ja aineellista tukea. (Kumpusalo 1991, 14.)

Tutkimuksessamme sosiaalinen tuki määrittyi myös tuen antamiseksi erityisesti sosiaalisissa tilanteissa. Sosiaalisten suhteiden olemassaoloa pidettiin nuorten elämässä hyvin tärkeänä. Eräs haastateltavista työntekijöistä piti sosiaalista tukea erityisesti nuorten tukemisena sosiaaliin ympäristöihin. Myös Sidney Cobbin (1976, Ellonen 2008, 179–180 mukaan) määritelmä sosiaalisesta tuesta keskittyy pääasiassa sosiaaliin verkostoihin kuulumiseen ja siinä koettuun rakkauden ja arvostuksen tunteeseen. Cobbin mukaan sosiaalinen tuki on informaatiota, joka saa ihmisen uskomaan olevansa rakastettu.

Sosiaalinen kontrolli määrittyi tutkimuksessamme nuoria rajoittavaksi toiminnaksi. Työntekijät puuttuvat nuorta itseään tai muita vahingoittavaan käytökseen. Lastensuojelulaitoksissa on myös tietyt säännöt ja toimintamallit, joiden toteutumista työntekijät valvovat. Myös Stakes (2002) määrittää sosiaalisen kontrollin yhteisön pyrkimykseksi ohjata ja valvoa tuottamiensa normien noudattamista.

Kääriäinen, Rostila, Ellonen, Kivivuori ja Korkiamäki (2005) liittävät sosiaalisen kontrollin yhteisölliseen toimintaan. Sosiaalista kontrollia pidetään yhteisön toimintakyknä, joka viittaa yhteisön haluun puuttua asioihin ja sitä kautta muodostaa resursseja sekä yksilölle että yhteisölle. Tekemässämme avoimessa haastattelussa tuli esiin näkökulma, joka mukailee Kääriäisen ym. näkemystä. Haastateltavien mukaan sosiaalisella kontrol-

lilla, kuten yhteisillä säännöillä, pyritään vahvistamaan nuoren itsekontrollia ja tätä kautta vaikuttamaan hänen tekemiinsä valintoihin.

Tutkimuksessamme kävi ilmi, että sosiaalista kontrollia eivät toteuta vain työntekijät vaan myös laitokseen sijoitettuna olevat nuoret. Haastateltavat työntekijät kertoivat, että nuoret usein valvovat heidän toimintaansa. Työntekijöiden odotetaan valvovan sääntöjen noudattamista yhdenmukaisella tavalla, sekä noudattavan niitä myös itse. Myös nuoret ottivat asian haastatteluissa esille. Eräs haastateltava nuori oli kokenut, että rajoitustoimenpiteitä käytetään väärin. Hän oli ottanut asioista itse selvää, sillä hänellä oli halu puuttua toimintatapaan, jonka hän koki vääräksi.

Rajoitustoimenpiteitä pidettiin sekä sosiaalisen tuen, että sosiaalisen kontrollin muotona. Pääosin sosiaalisena kontrollina pidettiin itse rajoittamistilannetta, jossa nuorta estetään tekemästä jotain hänelle haitallista. Rajoittamisen tavoitteet liittyivät taas nuoren sosiaaliseen tukemiseen. Rajoitustoimenpidetilanteet koettiin kuitenkin myös itsessään nuorta tukeviksi. Erään haastateltavan mukaan esimerkiksi kiinnipitotilanteita voidaan pitää sosiaalisena tukena: nuoren aggression purkautumiseen väkivaltaisella tavalla puututaan, jotta nuoren turvallisuus pystyttäisiin takaamaan. Nuorta tuetaan myös selviämään tilanteesta mahdollisimman vähin fyysisin ja psyykkisin vaurioin.

Moni haastateltavista työntekijöistä koki kuitenkin, että vaikka rajoitustoimenpiteet ajateltaisiin sosiaalisen tuen muodoksi, on niissä aina rangaistuksen maku. Työntekijät eivät halunneetkaan puhua rajoitustoimenpiteistä sosiaalisen tuen muotona, vaan äärimmäisenä keinona puuttua tilanteisiin. Heidän mukaansa rajoitustoimenpiteissä voi olla sosiaalisen tuen elementtejä, mutta ne eivät ole keino tukea nuorta. Yleisesti ottaen rajoitustoimenpiteitä käytettiinkin lastensuojelulaitoksissa äärimmäisissä tilanteissa, kun nuoren itsensä tai muiden paikalla olevien nuorten turvallisuuden turvaaminen ei enää muilla tavoin ole onnistunut.

12 POHDINTA

12.1 Menetelmien arviointi ja tavoitteiden saavuttaminen

Tutkimuksemme tavoitteena oli saada monipuolinen kuva Pohjois-Karjalassa sijaitse-
vissa lastensuojelulaitoksissa käytetyistä rajoitustoimenpiteistä. Koimme onnistuneem-
me tavoitteessamme hyvin ja saimme koottua aineiston, jonka avulla saimme laajan ku-
van tutkittavasta ilmiöstä. Haasteenamme oli rajata tutkimuskysymyksemme ja aineis-
ton koko niin, että ne vastaavat opinnäytetyön laajuutta. Luovuimme alkuperäisestä aja-
tuksesta tehdä kattava määrällinen tutkimus Pohjois-Karjalassa käytetyistä rajoitustoi-
menpiteistä. Mielestämme oli kuitenkin tutkimuksen kannalta tärkeää saada selkeä kuva
siitä, mitä rajoitustoimenpiteitä on käytetty ja kuinka paljon. Päädyimme tekemään ti-
lastokatsauksen, jossa kokosimme alehallintovirastolta saamiamme tilastoja ja nostim-
me niistä esiin mielestämme tärkeimmät seikat.

Tarkastelimme rajoitustoimenpiteiden käyttöä sekä nuorten, että työntekijöiden näkö-
kulmasta. Selvitimme, miten rajoitustoimenpiteiden kohteena olevien nuorten ja rajoi-
tustoimenpiteitä toteuttavien työntekijöiden näkemykset eroavat toisistaan. Teemahaas-
tattelu aineiston keruumenetelmänä osoittautui hyväksi. Aineistoja oli helppo käsitellä
ja vertailla, kun kaikissa haastatteluissa oli käsitelty samoja teemoja. Avoimen haastat-
telun avulla saimme esimerkin siitä, miten teemahaastatteluissa yleisellä tasolla pohditut
asiat todentuvat yksittäisessä rajoitustoimenpidetilanteessa.

Yksi tutkimuksemme onnistumisen avain oli haastateltavien avoimuus. Vastoin odotuk-
siamme etenkin nuoret kertoivat haastatteluissa avoimesti omista kokemuksistaan. He
pohtivat myös vaihtoehtoja rajoitustoimenpiteiden käytölle. Myös työntekijät kertoivat
avoimesti rajoitustoimenpiteistä. He pohtivat rajoitteiden eettisyyttä ja sitä, miten he
työntekijöinä voisivat toimia toisin. Koemme, että taitomme haastattelijoina kehittyivät
tutkimuksen edetessä. Ensimmäisissä haastatteluissa olimme vielä epävarmoja, mikä
vaikutti haastattelujen laatuun. Alussa emme osanneet, emmekä uskaltaneet kysyä lisä-
kysymyksiä samalla lailla kuin viimeisissä haastatteluissa.

Hirsjärvi jne. (2007, 201) toteaa, että haastattelun luotettavuutta saattaa heikentää se, että haastateltavilla on taipumus antaa sosiaalisesti suotavia vastauksia. Haastateltava voi myös kokea haastattelun itseään uhkaavaksi tai pelottavaksi. Koska olimme haastateltaville ennestään tuntemattomia ja tutkimamme aihe on arkaluontoinen, on mahdollista, että haastateltavat valikoivat tarkemmin vastauksiaan. Emme kuitenkaan usko, että haastateltavilla oli tarvetta miellyttää meitä. Haastattelujen yleinen ilmapiiri oli avoin. Osa nuorista ehkä jännitti haastattelutilannetta, mitä olisimme voineet helpottaa jutustelemalla enemmän ennen haastattelun aloittamista.

Toinen tutkimuksemme onnistumisen avainseikka oli oma kiinnostuksemme tutki-
maamme ilmiötä kohtaan. Itseä kiinnostavaa aihetta oli mielekäästä tutkia ja usein tuli tunne, että mitä enemmän saimme tietoa aiheesta, sitä enemmän halusimme siihen paneutua. Saimme myös koottua tutkimuksemme pohjaksi laajan teoriapohjan.

12.2 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Laadullisessa tutkimuksessa tutkimuksen luotettavuuden eli reliabiliteetin arviointi ei perustu määrällisen tutkimuksen tavoin mittaustulosten luotettavuuteen, vaan koko tutkimusprosessin arviointiin. Tutkija on laadullisen tutkimuksen keskeisin tutkimusväline, minkä vuoksi luotettavuutta arvioitaessa tarkastellaan tutkijan tekemiä valintoja ja niiden vaikutuksia tutkimuksen luotettavuuteen. Tutkijan on oltava avoimen subjektiivinen ja otettava huomioon omat ennakko-oletuksensa tutkimuksen tuloksista. (Eskola & Suoranta 1999, 210–212.)

Tutkimusprosessin kuvauksen on oltava selkeä ja totuudenmukainen. Siinä tulee tulla esille muun muassa aineistonkeruun vaiheet ja esimerkiksi haastattelun virhetulkinnat, sekä tutkijan oma arvio haastattelutilanteesta. Lukijalle on selvitettävä laadulliselle tutkimukselle keskeisen luokittelun perusteet ja selostettava luokittelun synty. (Hirsjärvi ym. 1997, 227.) Pyrimme tutkimusraportissamme kuvaamaan tutkimusprosessimme mahdollisimman tarkkaan niin, että lukija pystyy seuraamaan tutkimuksemme kulkua ja arvioimaan tutkimuksemme luotettavuutta.

Tutkimusta tehdessä meillä oli etuna se, että teimme tutkimusta kahdestaan. Pystyimme keskustelemaan tekemistämme valinnoista tutkimuksen eri vaiheissa ja pohtimaan omaa subjektiivuttamme ja sen vaikutusta tekemiimme valintoihin. Ennen tutkimuksen aloittamista keskustelimme aiheeseen liittyvistä ennakko-oletuksistamme ja purimme ne auki. Tällä pyrimme siihen, että ennakko-oletukset näkyisivät mahdollisimman vähän tutkimusprosessissamme. Analyysivaiheessa olimme molemmat tiiviisti mukana. Luimme molemmat koko aineiston ja teimme siihen omat alleviivauksemme ja muistiinpanomme, joita sitten vertasimme. Tällä halusimme varmistaa, että käsittelemme aineiston perusteellisesti. Pidimme alkuperäisaineistoa käsitellyn aineiston rinnalla koko analyysin ajan, välttääksemme virhetulkintoja.

Teemahaastattelun laatua parantaa hyvä haastattelurunko, joka on rakennettu ennen haastattelujen aloittamista. Ennakkoon voi myös miettiä tarkentavia kysymyksiä ja vaihtoehtoisia kysymysmuotoja. Aineiston luotettavuutta parantaa se, että haastattelut litteroidaan mahdollisimman nopeasti haastattelujen teon jälkeen. (Hirsjärvi & Hurme 2010, 184–185.) Kappaleessa 9 olemme kertoneet haastattelujen ja litteroinnin toteutuksesta.

Eskola ja Suoranta (1999, 68) määrittelevät triangulaation erilaisten teorioiden ja/tai menetelmien käytöksi samassa tutkimuksessa. He tuovat esiin näkökulman, jonka mukaan tutkimuksen luotettavuutta voidaan parantaa lähestymällä tutkittavaa ilmiötä usealla menetelmällä. Samaa ilmiötä voi tutkia useampi kuin yksi tutkija. (Eskola & Suoranta 1999, 68.) Tutkimuksessamme on piirteitä triangulaatiosta. Lähestyimme tutkimaamme ilmiötä, rajoitustoimenpiteiden käyttöä lastensuojelulaitoksissa, useasta eri näkökulmasta. Tutkimuksen aluksi teimme tilastokatsauksen, jonka jälkeen keräsimme aineistomme teemahaastatteluilla, sekä avoimella haastattelulla. Tarkastelimme rajoitustoimenpiteiden käyttöä sekä yleisellä tasolla, että yksittäisen esimerkin kautta.

Usealla menetelmällä koottu aineisto voi paisua niin, suureksi, että sen käsitteleminen on hankalaa (Eskola & Suoranta 1999, 214). Jouduimmekin rajaamaan haastateltavien määrää ja haastattelukertoja niin, että tutkimuksen aineisto säilyy opinnäytetyön aineiston mittakaavassa. Tutkimuksemme haastateltavat valittiin sillä perusteella, että heillä on kokemusta rajoitustoimenpiteistä ja he voivat antaa tutkimuksemme kannalta arvokasta tietoa (ks. kappale 8.2.1). Hirsjärven ja Hurmeen (2010, 60) mukaan tutkimuksen aineisto on tarpeeksi laaja, kun uudet haastateltavat eivät anna enää tutkimuksen kannal-

ta merkittävää uutta tietoa. Tätä ilmiötä kutsutaan saturaatioksi. Tutkimuksessamme huomasimme, että saturaatio täyttyi teemahaastatteluissa. Myös avoimessa haastattelussa nousi esiin samat asiat kuin teemahaastatteluissa, mutta yksittäisen rajoitustoimenpiteen näkökulmasta.

Tutkija joutuu ottamaan kantaa tutkimuksensa eettisiin kysymyksiin tutkimuksen alusta saakka. Hirsjärvi ym. (2007, 24) sekä Eskola ja Suoranta (1999, 52) esittelevät listaukset tutkimuksen eettisyyteen liittyvistä seikoista. Molemmista listauksista nousi esiin tutkimusaineiston hankinnan ja käsittelyn eettisyyden sekä tutkimuksen yksityiskohtaisen ja rehellisen raportoinnin tärkeys.

Ennen tutkimuksemme alkua meillä ei ollut paljonkaan tietoa, mitä rajoitustoimenpiteet ovat. Tutustuttuamme aiheeseen koimme sen tunteita herättäväksi, koska rajoitustoimenpiteillä puututaan nuorten perusoikeuksiin. Yhtenä ennako-oletuksemme olikin, etteivät lastensuojelulaitokset halua osallistua tutkimukseemme juuri aiheen arkaluonteisuuden vuoksi. Eskolan ja Suorannan (2008, 56) mukaan yksi tärkeä eettinen kysymys tutkimusta aloittaessa on hankkia tutkimuslupa tutkittavalle aiheelle. Lähetimme jokaiseen Pohjois-Karjalassa sijaitsevaan lastensuojelulaitokseen tutkimuslupahakemuksen ja saatekirjeen (Liite 5), jossa kerroimme tutkimuksestamme. Tutkimuskohteeksemme valikoituivat ne neljä laitosta, jotka myönsivät meille tutkimusluvan.

Hirsjärven ja Hurmeen (2010, 20) mukaan haastateltaville tulee antaa riittävästi tietoa tutkimuksesta, jotta he voivat päättää tutkimukseen osallistumisesta (vrt. Tuomi, Sarajärvi 2002, 128). Jokaisen haastattelun alussa kerroimme vielä haastateltavallemme tutkimuksestamme ja sen eri vaiheista varmistaaksemme, että haastateltava on tietoinen millaiseen tutkimukseen hän on osallistumassa. Ennen haastatteluja ohjeistimme tutkimukseen osallistuvia lastensuojelulaitoksia valitsemaan tutkimukseemme osallistuvat haastateltavat antamiemme kriteerin mukaan. (ks. kappale 8.2.1) Emme pyytäneet haastateltavilta erillistä kirjallista suostumusta tutkimukseen osallistumiseen. Oletimme, että laitosten johtajat ja henkilökunta olivat varmistaneet valituilta haastateltavilta suostumuksen osallistua tutkimukseen.

Eskolan ja Suorannan (1999, 56) mukaan tietojen käsittelyn kaksi keskeistä käsitettä ovat luottamuksellisuus ja haastateltavien anonymiteetin säilyttäminen. Olemme tutkimuksessamme pyrkinneet häivyttämään haastateltavien tunnistettavuustiedot. Arvioim-

me, että tutkittavien nuorten ikä ja sukupuoli, sekä työntekijöiden työkokemus ja sukupuoli riittävät tutkimuksessamme tutkittavien perustiedoiksi. Emme kysyneet tutkittavien nimiä tai muita tietoja. Tutkimuksemme alkuperäisaineistoa ei ole lukenut meidän lisäksemme kukaan muu.

Eskola ja Suoranta (1999, 57) painottavat, että mitä arkaluonteisemmasta asiasta on kysymys, sitä tiukemmin on suojattava anonymiteettiä. Pohdimme kauan tutkimuslupien laittamista tutkimusraportin liitteeksi. Koska tutkimusluvista paljastuisi, mitkä laitokset ovat tutkimukseemme osallistuneet, päätimme jättää ne pois liitteistä. Koodauksessa emme käyttäneet samasta laitoksesta haastatellulla nuorella ja työntekijällä samaa tunnistenumeroa. Tällä halusimme varmistaa, etteivät haastatellut työntekijät pysty koodauksen avulla selvittämään, kuka nuorista on heidän laitoksestaan.

Tutkimuksella ei saa vahingoittaa tutkittavaa. Arkaluonteisia asioita tutkittaessa on pohdittava tarvitaanko kyseistä tietoa, onko se niin arvokasta, että se oikeuttaa puuttumaan ihmisen yksityisyyteen. (Eskola & Suoranta 1999, 56.) Pohdimme tutkimukseemme liittyviä eettisiä kysymyksiä etenkin nuorten haastattelujen kohdalla. Työntekijät olivat haastatteluissa työntekijän roolissa, mutta nuoret vastasivat kysymyksiin ”omana itsenään”, omien henkilökohtaisten kokemusten kautta. Nuoren huostaanotto ja sijoitus lastensuojelulaitokseen ovat isoja muutoksia nuoren elämässä ja ne saattavat olla hyvinkin arkoja aiheita nuorelle. Jo pelkkä haastatteluun osallistuminen ”pakottaa” nuoren tulemaan esille huostaanotettuna.

Rajoitustoimenpiteiden käyttö lastensuojelulaitoksissa on myös arkaluontoinen aihe, sillä rajoitustoimenpiteillä puututaan nuoren perusoikeuksiin. Nuoret voivat kokea olevansa haavoittuvassa asemassa kertoessaan henkilökohtaisia kokemuksiaan ja tunteitaan rajoitustoimenpiteistä. Aiheen arkaluontoisuuden takia halusimme pitää mahdollisimman tarkasti huolta haastateltavien anonymiteetistä. Tutkimuslupia hakiessamme painotimme myös, että on tärkeää, että haastateltavat osallistuvat haastatteluun vapaaehtoisesti. Haastattelujen aikana pyrimme myös olemaan herkkiä kuulemaan, milloin nuori ei halua puhua jostain asiasta. Tällaisissa tilanteissa siirryimme kysymyksissä eteenpäin ja jätimme nuoren vaikeaksi kokeman kysymyksen vähemmälle käsittelylle.

Nuorelle on tärkeää viestiä, että hänen mielipiteistään ja vastauksistaan ollaan kiinnostuneita. Haastattelu on syytä tehdä rauhallisessa paikassa, niin etteivät vanhemmat tai

muut aikuiset kuule haastattelua. (Hirsjärvi & Hurme 2010, 132–133.) Haastattelujen alussa pyrimme perustelemaan nuorille, miksi heidän ajatuksensa ovat tärkeitä. Kaikki haastattelut tehtiin rauhallisessa paikassa, niin, että nuori pystyi jakamaan ajatuksiaan ilman pelkoa siitä, että esimerkiksi työntekijä kuulee häntä.

12.3 Oma ammatillinen kasvu

Opinnäytetyöprosessin aikana olemme kehittyneet ammatillisesti monella tavalla. Tutkimusta aloittaessamme emme tienneet rajoitustoimenpiteistä juuri mitään. Vaikka emme pyrkineet tutkimaan laitoksissa esiintyviä väärinkäytöksiä, niistä syntynyt mielikuva sai meidät olettamaan, että rajoitustoimenpiteitä käytetään monissa laitoksissa väärin. Tämän takia suhtauduimme aiheeseen aluksi melko kriittisestikin. Tutkimuksemme edessä ja tiedon lisääntyessä ymmärsimme kuitenkin, että asioilla on monta puolta. Vaikka rajoitustoimenpiteillä puututaan nuoren oikeuksiin, on niillä paikkansa lastensuojelulaitoksissa ja niiden ensisijainen tarkoitus on turvata nuoren normaalia kehitystä.

Tutkimuksen tulosten myötä oivalsimme myös keskustelun merkityksen nuorten kanssa toimiessa. Työntekijän tulee kuunnella nuorta aidosti ja kuulla, mitä sanottavaa hänellä on. Yllätyimme siitä, kuinka merkitykselliseksi nuoret kokivat työntekijöiden kanssa käydyt keskustelut. He tarvitsevat rajoituksille hyvät perustelut, että he voivat toimia rajojen mukaan. Avoimessa haastattelussa esiin tullut nuoren kohtaaminen nuorena ja nuoren luottamuksen ansaitseminen sai meidät pohtimaan nuoren kohtaamisen tärkeyttä ja sitä kautta omia vuorovaikutustaitojamme.

Opinnäytetyön tekeminen oli meille molemmille ensimmäinen tutkimus. Koimme sen tekemisen melko haastavaksi ja yllätyimme siitä, miten paljon aikaa pienimuotoisenkin tutkimuksen tekeminen vie. Huomasimme, miten tärkeä piirre esimerkiksi pitkäjänteisyys on tutkijassa. Tutkimuksen tekeminen toi kuitenkin esiin omia vahvuuksiamme kirjoittajina, minkä pohjalta oli helppo tehdä työnjakoa.

12.4 Jatkotutkimusehdotukset

Opinnäytetyötämme voi hyödyntää tulevaisuudessa kehitettäessä lastensuojelun käytäntöjä. Lastensuojelulaitoksissa käytettävät rajoitustoimenpiteet on varsin vähän tutkittu ilmiö. Tutkimuksemme on ensimmäinen laadullinen tutkimus Pohjois-Karjalassa sijaitsevilla lastensuojelulaitoksissa käytetyistä rajoitustoimenpiteistä. Ilmiössä riittää tutkittavaa useaan tutkimukseen. Sitä voisi lähestyä muun muassa nuorten, vanhempien, työntekijöiden ja lain näkökulmasta. Rajoitustoimenpiteiden käyttöä voisi lähestyä myös ihmisoikeuksien, eettisyyden, työntekijöiden ammatillisuuden sekä yhteisöllisyyden pohjalta.

Tutkimuksemme laaja-alaisuuden vuoksi emme voineet paneutua nuorten näkökulmaan niin syvästi, kuin olisimme halunneet. Olisi mielenkiintoista selvittää perusteellisemmin, miten nuoret kokevat rajoitustoimenpiteet ja kokevatko jo itsenäistyneet nuoret rajoitustoimenpiteillä olleen merkitystä kasvuunsa. Oliko rajoitustoimenpiteiden käytöllä positiivisia vai negatiivisia vaikutuksia heidän kehitykseensä?

Rajoitustoimenpiteiden käyttöä lastensuojelulaitoksissa ei ole tutkittu sijoitettuna olevien nuorten vanhempien näkökulmasta. Perheiden kanssa tehtävän työn näkökulmasta voisi tutkia, kuinka vanhemmat kokevat heidän sijoitettuna oleviin lapsiin kohdistetut rajoitustoimenpiteet. Tutkimuksessa voitaisiin selvittää myös esimerkiksi se, onko rajoitustoimenpiteiden käytöllä vanhempien mielestä merkitystä nuoren käyttäytymiseen. Selvää on kuitenkin se, että tutkimustietoa rajoitustoimenpiteistä ja niiden toimivuudesta laitospäivätyksessä tarvitaan lisää, jotta lastensuojelulaitosten rajoittamiskäytäntöjä voitaisiin kehittää.

LÄHTEET

- Ellonen, N. 2008a. Kasvuyhteisö nuoren turvana. Tampere: Tampereen yliopistopaino oy.
- Ellonen, N. 2008b. Tuki ja kontrolli yhteisöllisenä resurssina. Vertaileva tutkimus nuoren lähiympäristöjen sosiaalisesta pääomasta. Teoksessa Roivainen, I., Nylund, M., Korkiamäki, R. & Raitakari, S. (toim.) Yhteisöt ja sosiaalityö – Kansalaisen vai asiakkaan asialla? Juva: Bookwell Oy, 157–172.
- Eskola, J. 2007. Laadullisen tutkimuksen Juhannustaiat – Laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa: Aaltola, J., Valli, R. (toim.). 2007. Ikkunoita tutkimusmetodeihin – Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysieihin. Juva: Bookwell Oy, 159–183.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1999. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.
- Helminen, J. 2005. Nuoruuden huuma ja psykososiaalinen työ nuorten kanssa. Teoksessa Helminen, J. (toim.) Kiintopisteitä nuoruusaikaan. Psykososiaalinen tuki ja työ nuorten kanssa toimittaessa. Helsinki: Multiprint Oy.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2010. Tutkimushaastattelu – Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Tallinna: Gaudeanus Helsinki university press
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 1997. Tuki ja kirjoita. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy.
- Hyyppä, M. 2002. Elinvoimaa yhteisöstä. Sosiaalinen pääoma ja terveys. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy.
- Ilomantsin lastensuojeluyksikkö
<http://www.mehilainen.fi/lastensuojelu/toimipisteet/mehil%C3%A4inen-ilomantsi?loc=43> 15.10.2011
- Joensuun kaupunki 2011. Lastensuojelun kehittämissyksikkö Kaaripiha.
<http://www.jns.fi/Resource.phx/sivut/sivut-sosterveys/lapsiperhe/lastensuojelu/kaatipiha.htx> 5.10.11
- Julku 2011. Hoitajat pitivät lapsia kuukauden vangittuina. Iltalehti.
http://www.iltalehti.fi/uutiset/2011031613372041_uu.shtml. 9.10.2011
- Kaipio, K. 1999. Kasvattava yhteisö. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.
- Kantonen, H. & Kuusela, J. 2009. Yksilölliset kasvatuskeskustelut viranomaistyön muotona. Teoksessa Purjo, T (toim). Väkivaltaisesta nuoruudesta vastuulliseen aikuisuuteen – Nuorten erityiskasvatuksen mahdollisuudet ja keinot. 2008. Tampere: Juvenes Print, 102–113.
- Kiviniemi, K. 2007. Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa: Aaltola, J. & Valli, R. (toim.). 2007. Ikkunoita tutkimusmetodeihin – Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysieihin. Juva: Bookwell Oy, 70–85.
- Kumpusalo, E. 1991. Sosiaalinen tuki, huolenpito ja terveys. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Kuntoutusyksikkö Messi Oy
<http://www.messioy.fi/kuntoutuskotimessi/> 15.10.2011
- Kuusela J. Väkivallaton sukupolvi tässä ja nyt. Teoksessa: Purjo T., Kuusela J. (toim.) 2009. Tappelusta jutteluun – nuoren kohtaamisen taito. Tampereen Yliopistopaino – Juvenesprint, 36–49.
- Kyrönseppä, U., Rautiainen, J-M. 1993 Lapsi laitoksessa. Porvoo: WSOY

- Kääriäinen, J., Rostila, I., Ellonen, N., Kivivuori, J., Korkiamäki, R. 2005. Nuorten masentuneisuudesta ja rikekäyttäytymisestä sosiaaliseen pääomaan.
<http://yp.stakes.fi/NR/rdonlyres/D6E6BC2C-17E3-4F8E-969D-33F9AC6D6552/0/051kaariainen.pdf> 7.8.2011
- Laakso, R. 2009. Arjen rutiinit ja yllätykset – etnografia lastenkotityössä. Tampere: Tampereen yliopistopaino.
Lapsiasiavaltuutettu.
http://www.lapsiasia.fi/lapsen_oikeudet 16.8.2011
- Lastensuojelulaki 417/2007
- Liperin kunta. Lastensuojeluyksikkö Verso.
<http://www.liperi.fi/fi/?ID=2211> 5.10.2011
- Matilainen 2011. Lastenkodin työntekijälle sakot teinin pahoinpitelystä. Iltalehti.
http://www.iltalehti.fi/uutiset/2011092214434497_uu.shtml. 9.10.2011
- Mikkola, L. Sosiaalinen tuki työssä: katsaus 2000-luvun tutkimuskirjallisuuteen. Teoksessa Prologi. Puheviestinnän vuosikirja 2009. 26–47.
https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/22824/Prologi2009_26-47_Mikkola.pdf?sequence=117.8.2011.
- Mikkola, M. & Helminen, J. 1994. Lastensuojelu. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.
- Partanen, I. 2005. Arvot ja eettiset periaatteet toiminnan kulmakivenä - Dialogi sijaishuollon käytännön ja Martti Lindqvistin ajatusten välillä. Teoksessa Laaksonen, S. & Kemppainen, M. Oljista, risuista vai tiilestä? Artikkeleita hoidon laatua tukevista tekijöistä sijaishuollossa. Helsinki: Gummerus kirjapaino Oy, 7-30.
- Perhekuntoutuskoti Arianne
<http://www.perhekuntoutuskotiarianne.fi/ArianneA.htm>
- Perustuslaki 731/1999
- Purjo, T. 2008. Kasvatuksen tarkoitus nuorten väkivallan ehkäisemisessä. Teoksessa Purjo, T (toim). Väkivaltaisesta nuoruudesta vastuulliseen aikuisuuteen – Nuorten erityiskasvatuksen mahdollisuudet ja keinot. 2008. Tampere: Juvenes Print, 18–33.
- Purjo, T. 2009. Kasvatuksen haasteet ja mahdollisuudet nuorten väkivallan ehkäisyssä. Teoksessa: Purjo T. & Kuusela J. (toim.) 2009. Tappelusta jutteluun – nuoren kohtaamisen taito. Tampereen Yliopistopaino – Juvenesprint, 12-23.
- Pösö, T. 1995. Hoidollisuus ja kokonaisvaltainen huolenpito lastensuojelutyössä – välineenä sijaishuolto. Teoksessa Virtanen , P. (toim.) Näkökulmia lastensuojeluun. Porvoo:WSOY, 78–94.
- Pösö, T. 2004. Vakavat silmät ja muita kokemuksia koulukodista. Saarijärvi: Gummerus kirjapaino Oy.
- Rantola, R. 2009. Ihmiseksi kasvaminen monimutkaisessa ja moniarvoisessa maailmassa. Teoksessa: Purjo T. & Kuusela J. (toim.) 2009. Tappelusta jutteluun – nuoren kohtaamisen taito. Tampereen Yliopistopaino - Juvenesprint, 106–119.
- Romon Perhekodit Oy.
<http://www.pihamaki.fi> 12.10.2011
- Roos, J.P. 2004. Huostaanottokirja. Jyväskylä
- Ruonavaara, H. Sosiologia: peruskäsitteitä ja -näkökulmia. Sosiaaliset instituutiot.
www.soc.utu.fi/laitokset/sosiologia/opiskelu/Perus10.ppt 26.7.2011
- Saastamoinen, K. 2010. Lapsen asema sijaishuollossa – Käsikirja arjen toimintaan. Helsinki: Edita

- Sallinen, V. 2005. Lastenkoti ja rajoittaminen. Teoksessa Laaksonen, S. & Kemppainen M. (toim.) Oljista, risuista vai tiilestä? Artikkeleita hoidon laatua tukevista tekijöistä sijaishuollossa. Helsinki: Gummerus kirjapaino Oy, 155–165.
- Sosiaalihuoltolaki 710/1982
- Sosiaaliportti 2011.
http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/rajoitustoimenpiteet_sijaishuollossa/#otsikko216.8.2011
- Sosiaaliportti 2011.
<http://www.sosiaaliportti.fi/fi-fi/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/huostaanotto/> 16.8.2011
- Sosiaaliportti 2011. Sijaishuolto.
<http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/> 19.8.2011
- Stakes 2002. Sosiaalityön sanasto
http://sty.stakes.fi/NR/rdonlyres/0C799961-C977-45DE-B0F6-7C92DA1D38B9/4014/http___wwwstakesfi_oske_terminologia_sanastot_sost.pdf 26.7.2011
- Suorannan pienryhmäkoti
<http://www.suorannanpienryhmakoti.fi/index.php> 5.10.2011
- Taskinen, S. 2010. Lastensuojelulain soveltaminen. Helsinki: WSOYpro Oy
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.
- Törrönen, M. 1999. Lasten arki laitoksessa. Helsinki: Yliopistopaino
- Uusitalo, M. 2011. Rajoitustoimenpidetilastoista. Email. Saara.Hirvonen@pkamk.fi. 25.7.2011.

POHJOIS-KARJALAN
AMMATTIKORKEAKOULU

OPINNÄYTETYÖN TOIMEKSIANTO

SOPIJAOSAPUOLET:

TOIMEKSIANTAJA Pohjois-Karjalan Ammattikorkeakoulun SOTE-keskus, Sosiaalialan
koulutusohjelma

Yhteystiedot: Tikkarinne 9, 80200 Joensuu

OPISKELIJAT Saara Hirvonen ja Miia Kattelus

Yhteystiedot: Saara.Koukku@edu.pkamk.fi, Miia.M.Kattelus@edu.pkamk.fi

TOIMEKSIANTOSOPIMUS:

Opinnäytetyön tarkoituksena on selvittää lastensuojelulain mukaisten rajoitustoimenpiteiden käyttöä Pohjois-Karjalan lastensuojelulaitoksissa.

Toimeksiantaja

Toimeksiantaja saa hyödyntää opinnäytetyötä haluamallaan tavalla.
Tekijänoikeus säilyy opinnäytetyön tekijöillä.

Opiskelija(t)

Opinnäytetyö valmistuu lokakuun 2011 loppuun mennessä.

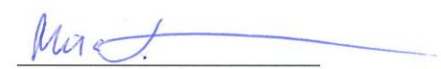
Opinnäytetyön ohjaajana PKAMK:ssa toimii Riitta Dal Maso ja Sari Johansson

Päiväys ja allekirjoitukset

1.3.2011

Toimeksiantajan edustaja

Tuomas Lappalainen
Koulutus- ja
kehittämispäällikkö

Opiskelija

Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulu

Saatekirje

Sosiaalialan koulutusohjelma

Opinnäytetyö

Kevät 2011

Hei!

Olemme kolmannen vuoden sosiaalialan (Sosionomi AMK) opiskelijoita Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulusta. Teemme opinnäytetyötä Pohjois-Karjalan lastensuojelulaitoksissa käytettävistä rajoitustoimenpiteistä. Opinnäytetyö on Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulun Sosiaalialan koulutusohjelman toimeksianto. Tarkoituksena on selvittää lastensuojelulaitosten työntekijöiden valmiuksia sekä nuorten kokemuksia rajoitustoimenpiteistä.

Aineisto opinnäytetyöhömmä kerätään teemahaastatteluilla. Jokaisesta tutkimukseen osallistuvasta lastensuojelulaitoksesta haastatellaan yhtä nuorta ja yhtä työntekijää. Haastatteluun osallistuminen perustuu vapaaehtoisuuteen. Haastattelut ovat yksilöhaastatteluja, jolloin paikalla on haastateltavan lisäksi ainoastaan haastattelijat. Haastattelut nauhoitetaan. Tutkimuksessamme haastateltavien henkilöllisyys ei tule ilmi. Opinnäytetyön valmistuttua aineistot hävitetään.

Tutkimukseen on valittu satunnaisesti viisi Pohjois-Karjalassa sijaitsevaa lastensuojelulaitosta. Haemme tutkimuslupaa erikseen jokaiselta tutkimukseemme osallistuvalla lastensuojelulaitokselta.

Liitteenä tutkimussuunnitelma, jossa tutkimuksestamme on kerrottu yksityiskohtaisemmin.

Odotamme vastaustanne huhtikuun loppuun mennessä, sillä haastattelut suoritetaan kesän ja alkusyksyn 2011 aikana.

Yhteistyöterveisin,

Miia Kattelus

Saara Hirvonen

miia.m.kattelus@edu.pkamk.fi

saara.koukku@edu.pkamk.fi

Puh. 0400 191 255

Työntekijän haastattelu:

Perus tiedot:

- Sukupuoli?
- Kuinka kauan olet tehnyt lastensuojelutyötä?
- Kuinka kauan olet ollut töissä tässä lastensuojeluyksikössä?

Rajoitustoimenpiteiden määrä ja muoto:

- Kuinka monta kertaa olet ollut tilanteessa, jossa rajoitustoimenpiteitä on käytetty? Mikä on ollut roolisi tilanteessa?
- Millaisia rajoitustoimenpiteitä on käytetty?

Valmiudet toimia rajoitustoimenpiteissä:

- Mitä rajoitustoimenpiteiden käytöstä on sovittu työyhteisössänne?
 - o Kuka tekee päätökset rajoitustoimenpiteiden käytöstä?
 - o Kuka hoitaa käytettyjen rajoitustoimenpiteiden kirjaamisen?
 - o Onko työyhteisössänne mielestäsi selvää missä kulkee raja rajoitustoimenpiteiden ja normaaliin kasvatukseen liittyvän rajoittamisen välillä?
- Miten tilanteet puretaan/käsitellään nuoren/henkilökunnan kanssa?

Rajoitustoimenpiteet laitospasvatuksessa

- Mikä on mielestäsi laitospasvatuksen tehtävä?
 - o Tukeeko rajoitustoimenpiteen mielestäsi tätä tehtävää?
- Mitä merkitystä mielestäsi rajoitustoimenpiteillä on nuoren kasvuun ja kehitykseen?
 - o Muuttuuko nuoren käyttäytyminen rajoitustoimenpiteen jälkeen?
 - o Onko muutos yleensä toivotunlainen?
- Mitä merkitystä rajoitustoimenpiteiden käytöllä on muille kuin rajoitustoimenpiteen kohteena olevalle nuorelle?

Sosiaalinen tuki ja kontrolli

- Mitä on mielestäsi sosiaalinen tuki ja kontrolli? Miten määrittelisit nuo käsitteet?
- Miten sosiaalinen tuki ja kontrolli näkyvät laitoksenne arjessa ja kasvatustyössä?
- Näetkö rajoitustoimenpiteet sosiaalisen tuen ja/tai kontrollin muotona?

Onko jotain lisättävää / jotain mitä haluat kertoa näihin teemoihin liittyen?

Nuoren haastattelurunko

Perustiedot:

- Sukupuoli
- ikä

Nuoren ymmärrys rajoitustoimenpiteistä:

- Mitä rajoitustoimenpiteet sinun mielestäsi ovat?
- Kuka rajoitustoimenpiteistä päättää ja miten?
- Miksi rajoitustoimenpiteitä käytetään?

(Avataan käsite rajoitustoimenpiteet)

Rajoitustoimenpiteiden määrä ja muoto:

- Kuinka useasti täällä ollessasi olet joutunut rajoitustoimenpiteeseen?
- Mitä rajoitustoimenpiteitä sinuun on käytetty?

Rajoitustoimenpiteen kulku ja vaikutus nuoreen:

- Mitä rajoitustoimenpiteessä yleensä tapahtuu? Mistä kaikki alkaa ja mihin loppuu?
- Millaisia tunteita sinä koet rajoitustilanteissa?
- Mitä rajoitustoimenpiteen loputtua tapahtuu? Keskustellaanko asiasta myöhemmin? Jäätkö miettimään tapahtunutta?
- Mitä merkitystä rajoitustoimenpiteellä on käyttäytymiseesi jatkossa?

Onko jotain lisättävää / jotain mitä haluat kertoa näihin teemoihin liittyen?

Avoimen haastattelun runko

- Mahdollisimman tarkka kuvaus yhdestä rajoitustoimenpidetilanteesta, jossa haastateltava on ollut itse mukana
- Pohdintaa rajoitustoimenpiteen kasvatuksellisuudesta ja merkityksestä nuoren käyttäytymiseen
- Rajoitustoimenpiteen suhde sosiaaliseen tukeen ja sosiaaliseen kontrolliin

ANALYYSIPOLKU

Esimerkki:

